

HOLLÓSI GÁBOR
DR. VITÉZ ÁKOSFALVI SZILÁGYI LÁSZLÓ
BELÜGYMINISZTERI TANÁCSOS VISSZAEMLEKEZÉSE
AZ 1944-ES MENTESÍTÉSEKRE

Hollósi Gábor

DR. VITÉZ ÁKOSFALVI
SZILÁGYI LÁSZLÓ BELÜGYMINISZTERI
TANÁCSOS VISSZAEMLEKEZÉSE
AZ 1944-ES MENTESÍTÉSEKRE

MAGYAR NAPLÓ

Budapest, 2016

Lektorálta
Botos János – Ujváry Gábor

Sorozatszerkesztő
Ujváry Gábor

Szerkesztő
Ujváry Gábor

Olvasószerkesztő
Tóth László

© Hollósi Gábor, 2016
© VERITAS Történetkutató Intézet, 2016
© Magyar Napló, 2016

ISBN 978-615-5465-79-6

TARTALOM

Bevezetés	9
Szilágyi Lászlót berendeli a Kormányzó	21
Szilágyi László belügyminiszteri tanácsos visszaemlékezése	23
Szilágyi László svéd útlevele	69
Szilágyi László B-listázása	71
Szilágyi László visszahelyezése állásába	75
Hivatkozott jogszabályok	77
Nyolcvannyolc zsidókra vonatkozó rendelet 1944-ből	101
Névmutató	111

BEVEZETÉS

Az ország zsidó vallású és származású lakosságát fokozatosan szorították ki a politikai, kulturális, gazdasági és társadalmi életből az úgynevezett *zsidótörvények*, amelyeket Magyarországon a néhány évvel korábban hatályba lépett német zsidóellenes törvények mintájára vezettek be.¹ Az I. zsidótörvény, „a társadalmi és a gazdasági élet egyensúlyának hatályosabb biztosításáról” szóló 1938. évi XV. törvénycikk még *vallási* alapon állt, és 20%-ban maximálta az üzleti és kereskedelmi alkalmazottak, valamint a különböző értelmiségi pályák izraelita vallású tagjainak számát. A II. zsidótörvény, „a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról” szóló 1939. évi IV. törvénycikk már *faji* alapra helyezkedett, az iparban és a kereskedelemben 12%-os, az értelmiségi pályákon 6%-os, az állami alkalmazottak körében pedig 0%-os kvótát állapított meg. A törvény szerint az volt „zsidó”, akinek legalább egyik szülője vagy két nagyszülője izraelita volt. A III. zsidótörvény, „a házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. tc. kiegészítéséről és módosításáról, valamint az ezzel kapcsolatban szükséges fajvédelmi rendelkezésekről” szóló 1941. évi XV. törvénycikk a németországihoz hasonló fajvédelmi rendelkezéseket vezetett be, megtiltotta a zsidók és nem zsidók közötti házasságkötést, illetve egymással nemi kapcsolatot sem létesíthettek. Az 1942. évi VIII. törvénycikk, mely „az izraelita vallásfelekezet jogállásának szabályozásáról” címet viselte, a zsidó vallás 1895-ös recepcióját semmisítette meg azzal, hogy azt „bevett” felekezetről „elismertté” visszaminősítette, mivel álláspontja alapján a zsidó „vallás” vallási jellege kérdéses. Megvonta az állami támogatást az izraelita szociális és tanintézményektől is, illetve megtiltotta az izraelita felekezetbe való belépést is. „A zsidók mező- és erdőgazdasági ingatlanairól” szóló 1942. évi XV. törvénycikk szerint – amelyet annak idején sokan neveztek a IV. zsidótörvénynek is – zsidóknak már nem lehetett mezőgazdasági ingatlant sem vásárolni, sőt meglévő földjeiket is el kellett adni. Minden a német „minta” alapján történt Magyarországon, pusztán időben némileg későbbre tolódott. Magyarország 1944. márciusi német megszállása után immár veszélybe került a zsidó emberek *élete* is, gettósítás következett, majd május 15-én megkezdődött tömeges *deportálásuk* is.

Ami forráskiadványunk szűkebb témáját illeti, mindenekelőtt a „mentesítés” *fogalmáról* kell röviden szólni, hiszen a mai olvasó számára már nem feltétlenül világos

¹ A zsidótörvényeket itt csak átfogó jelleggel ismertetjük, mivel azoknak a szakirodalma igen bő. Ld. pl. Tilkovszky Loránt: A zsidótörvények mint a Holocaust előzményei. In: Randolph L. Braham – Attila Pók (szerk.): *The Holocaust in Hungary: Fifty Years Later*. New York, Columbia University Press, 1997. 117–135.

annak tartalma és jogcímei. A mentesítés azt jelentette, hogy a zsidó vallású és származású személyekre megállapított jogszabályi rendelkezések hatálya alól jogszabályban meghatározott jogcímekek alapján kivonható volt személyek bizonyos köre.² Amennyire egyszerűnek tűnik ez a fogalom, a különböző jogcímekeket tartalmazó jogszabályok és döntéshozók köre annyival összetettebb volt.

Az *első jogcímekeket* 1939-ben a II. zsidótörvény³ rögzítette, eszerint a törvény rendelkezéseit nem lehetett alkalmazni azokra, akik az első világháború során hadi érdemeket szereztek vagy hadirokkantak lettek, akik az 1918-as és 1919-es forradalmak idején a nemzeti magatartásukról tanúbizonyságot tettek, továbbá nem lehetett alkalmazni a törvényt titkos tanácsosokra, egyetemi nyilvános rendes tanárookra, keresztény hitfelekezetek lelképásztoraire, illetve olimpiai bajnokokra sem. A jogcímekek *második* csoportja időben Magyarország területgyarapodásaival van kapcsolatban. Mentésült a zsidó személyekre megállapított szabályok alól az, aki a visszacsatolt felvidéki, kárpátaljai, erdélyi és délvidéki területeken magyarsághű magatartása miatt szabadságát vagy testi épségét kockáztatta, illetve a magyarság létérdekeiért folytatott küzdelemben súlyos kockázatot vállalva tartósan közreműködött, és ezáltal kimagasló érdemeket szerzett az elszakítás ideje alatt.⁴ A *harmadik* jogcímecko-

² A mentés (üldözöttek bűjtatása, útlevelek kiadása stb.) és a mentesítés tehát mást jelent. A kizárólag csak a zsidó vallású és származású embereket érintő „jogalkotás” és „jogcímekek” kapcsán erkölcsi szempontból természetesen felmerül a jog tartalmi érvényességének kérdése. Schweitzer Gábor: Az alkotmányjog-tudomány képviselőinek reflexiói az ún. zsidótörvényekre 1938–1943 között. *Állam- és jogtudomány* LV. 2014/4. 77–96.

³ 1939. évi IV. törvénycikk a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról, 2. §. A törvény említett szakasza teljes terjedelmében olvasható a kiadvány végén, a „Hivatkozott jogszabályok” cím alatt. Megjegyezzük, hogy a mentesítésre vonatkozóan már tartalmazott szabályokat az I. zsidótörvény is (1938. évi XV. törvénycikk, 4. § a)–c), eszerint a jogszabály hatálya alól mentesültek az első világháborús hadirokkantak, tűzharcosok, illetve a hősi halált halt szülők gyermekei és hadiözvegyei, továbbá, akik 1919 augusztusa előtt *felekezetük*ből kitértek, és – amennyiben nem tértek vissza a zsidó vallásra – ezek gyermekei. Azonban a II. zsidótörvény volt az, amely a mentesítési okokat részletesebben kibontotta, és mivel „A zsidókra megállapított rendelkezések hatálya alól mentesített személyek körének egységes szabályozásáról” szóló 1944. évi 1.730. M. E. számú rendelet is ezt hivatkozta, mi is ezt vettük kiindulópontként bevezető sorainkban. Ld. még: Schweitzer Gábor: A „zsidótörvények” a Közigazgatási Bíróság ítélezési gyakorlatában. In: Molnár Judit (szerk.): *A holokauszt Magyarországon európai perspektívában*. Budapest, Balassi, 2005. 164–175.

⁴ *A m. kir. minisztérium 1939. évi 7.720. M. E. számú rendelete, a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról szóló 1939:IV. tc. végrehatásáról*, 66. §. In: Vértés Róbert (szerk.): *Magyarországi zsidótörvények és rendeletek 1938–1945*. Budapest, PolgArt, 2002. 105–140. *A m. kir. minisztérium 1941. évi 2.220. M. E. számú rendelete, a zsidók közéleti és gazdasági tér foglalásának korlátozásáról szóló 1939:IV. törvénycikk egyes rendelkezéseinek a visszacsatolt keleti és erdélyi területen alkalmazásáról*, 3. §. *A m. kir. minisztérium 1941. évi 8.550. M. E. számú rendelete, a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról szóló 1939:IV. törvénycikk egyes ren-*

port már kifejezetten 1944-hez kötődik, ekkor mentesültek a második világháborúban hősi halált haltak hozzátartozói, továbbá a Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárnak minősülő személyek is.⁵ Az utóbbi rendelkezéssel hozható összefüggésbe a svéd útlevelék kiadása az üldözöttek részére. A *negyedik* – egyben utolsó – jogcímcsoport *kormányzói mentesítés* néven vált ismertté, ezt a zsidó vallású és származású személyek a tudomány, a művészet vagy a közgazdasági élet terén, vagy egyébként az ország javára szerzett kimagasló érdemeik folytán, illetve egyéb különös méltánylást érdemlő okból kérhették.⁶

Fentebb már utaltunk arra, hogy a mentesség *elbírálására* a különböző jogcímek alapján *különféle szervek* voltak jogosultak. Az első világháborús hadi érdemeket az Országos Vitézi Szék ítélte meg, a felvidéki ügyek tárca nélküli minisztere és a Kárpátaljai kormányzói biztos vizsgálta e két visszacsatolt területhez kötődő tetteket, viszont már a miniszterelnök (a Miniszterelnökség Elnöki Osztálya) volt a döntéshozó a visszatért erdélyi és délvidéki területekre nézve. A mentesítést adók körét 1944-ben a kormányzó személye tovább bővítette. A *kormányzói mentesítés* azonban lényegesen *előnytelenebb* volt a többihez képest, hiszen az a vagyonra csak akkor terjedt ki, ha arra vonatkozóan külön rendelkeztek a mentesítésben (ami egyszer sem történt meg), és személyi hatálya is csak *esetleg* volt kiterjeszhető a jogosult házastársára és gyermekeire. Az egyéb mentesítések viszont kiterjedtek mind a vagyonra, mind a házastársra és a gyermekekre is, feltéve, hogy a házasság 1944. évi március hó 22. napja előtt lett megkötve, illetőleg az azelőtt kötött házasságból származott a gyermek. Más kérdés, hogy ezt a szabályt Jaross Andor belügyminiszter – jogellenesen – *feltételes* szabályként kezelte, így a mentesítést számos esetben kifejezetten nem terjesztette ki a hozzátartozó személyekre. A fentiekből látható, hogy a mentesítéseknek a típusától és a döntéstől függően szűkebb vagy tágabb *személyi*, illetve *vagyoni* hatálya volt.

---

delkezéseinek a visszafoglalt délvidéki területeken való alkalmazásáról, 2. §. Az említett §-ok a kiadvány végén, a „Hivatkozott jogszabályok” cím alatt olvashatók.

- ⁵ *A m. kir. minisztérium 1944. évi 1.730. M. E. számú rendelete, a zsidókra megállapított rendelkezések hatálya alól mentesített személyek körének egységes szabályozásáról*, 1. § (1) 4. és 5. pont. E mentesség csak a katonai és nem a kiegészítő szolgálatra vonatkozott, pedig a zsidó hadkötelesek szolgálati kötelezettsége a honvédség kötelékében épp a kiegészítő szolgálat teljesítése volt. Ld. *1942. évi XIV. törvénycikk a honvédelemről szóló 1939. évi II. törvénycikk, valamint az 1914–1918. évi világháború tűzharcosai érdemeinek elismeréséről szóló 1938. évi IV. törvénycikk módosításáról és kiegészítéséről*, 5. §. Az 1.730. M. E. számú rendelet teljes terjedelmében, illetve az 1938. évi IV. törvénycikk említett része olvasható a kiadvány végén, a „Hivatkozott jogszabályok” című gyűjteményben.
- ⁶ *A m. kir. minisztérium 1944. évi 3.040. M. E. számú rendelete, egyes személyeknek a zsidókra vonatkozó rendelkezések hatálya alól mentesítéséről*. A rendelet teljes szövegét ld. a „Hivatkozott jogszabályok” cím alatt, a kiadvány végén. A mentesítési rendszerről bővebben ld. Randolph L. Brahm: *A magyar holocaust*. II. kötet. Budapest, Gondolat, 1988. 162–166.

A számos jogcím és a több döntéshozó koordinálatlan működésének az eredménye az lett, hogy a mentesítések vártnál nagyobb száma a németbarát politikai döntéshozók gyanakvását felkeltette. Így egy újabb döntéshozó szerv jelent meg a rendszerben: sor került a mentesítések *Belügyminisztérium általi felülvizsgálatának* elrendelésére. A felülvizsgálat 1944 áprilisától és októberétől két hullámban zajlott le, a második hullám már kifejezetten csak a kormányzói mentesítések érvényességét érintette.⁷ Habár a Belügyminisztériumnak elsősorban felülvizsgálati jellegű volt a jogköre, új ügyeket is elintézett. A felülvizsgálatig el nem bírált ügyeket az Országos Vitézi Széknek is meg kellett küldenie a belügyminiszterhez.

Az *első* felülvizsgálat előkészítését a belügyminiszter által kinevezett kilencfős véleményező bizottság végezte, amely négy tagból és négy pótagból állt, elnöke Endre László volt. Az ügyiratok kezelését a belügyminiszter a minisztérium Közjogi Osztályának a feladatává tette, amelynek akkor *Szilágyi László* volt az alosztályvezetője. A döntést a miniszternek kellett meghoznia, a Közjogi Osztálynak a mentesítettek névjegyzékeinek szerkesztése volt a feladata.

Dr. vitéz ákosfalvi Szilágyi László 1897. június 1-jén, református vallásban született, az akkori Torontál vármegye székhelyén, Nagybecskerekén.⁸ Mivel apja mint törvényszéki bíró a nagybecskereki törvényszék elnöke volt, és korábban nagyapja is vezetői bírói beosztásban dolgozott, aligha meglepő, hogy 1915-ben Szilágyi László is a Budapesti Tudományegyetemen elsőéves *joghallgató*. Államtudományi tudori oklevelét – a korabeli kifejezést használva – azonban csak 1921. november 19-én szerezhette meg, mert 1915. október 15. és 1919. október 21. között harcolt az első világháborúban a császári és királyi 29. gyalogezredben, 1917-ben tartalékos *hadnagy* lett, majd 1918 októberében olasz hadifogságba esett. 1919 októberében a csóti leszerelő táborba érkezett, ahol még érkezése napján emléklapos *hadnagyként* szerelt le. Rövid ideig a Csehszlovákiához csatolt Egyházasbást községben (Gömör és Kishont vármegye) tartózkodott, ahol a családnak párszáz holdas birtoka volt, de 1921 őszén Szilágyi László már Budapesten lakott. *Közszolgálatba* 1922-ben lépett, *Pest–Pilis–*

⁷ *A m. kir. minisztérium 1944. évi 1.530. M. E. számú rendelete, a zsidókra vonatkozó egyes mentesítő okiratok felülvizsgálásáról. A m. kir. minisztérium 3.780/1944. M. E. számú rendelete, a 3.040/1944. M. E. számú rendelet alapján kiadott mentesítő okiratok felülvizsgálása tárgyában. A m. kir. miniszterelnök 3.800/1944. M. E. számú rendelete, a 3.780/1944. M. E. számú rendelet végrehajtása tárgyában.* A rendeletek teljes szövegét ld. a „Hivatkozott jogszabályok” cím alatt, a kiadvány végén.

⁸ Szilágyi László életútjának felvázolásához egyrészt fia, dr. Szilágyi Péter által rendelkezésre bocsátott, 1949. március 3-án keletkezett önéletrajzi írását, másrészt a Belügyminisztérium egykorú állománykönyvét és létszámkönyvét használtuk. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) K148 (Belügyminisztériumi levéltár elnöki iratok), *belügyminisztériumi (BM) állománykönyv* 1611. kötet és *BM létszámkönyv* 1618. kötet.

Solt–Kiskun vármegye alispáni hivatalában munkáját július 15-én közigazgatási gyakornokként kezdte meg. 1923. december 24-ével a vármegye tiszteletbeli aljegyzője, 1924-ben átkerült a *főispáni hivatalba*, ahol szolgálatát február 15-én főispáni titkárként kezdte. Április 15-től szolgabíró lett, végül vármegyei pályafutását 1929. november 17-től mint tiszteletbeli vármegyei főjegyző 1930. július 31-én fejezte be, ugyanis 1930. június 28-án berendelték a *Belügyminisztériumba*, ahol augusztusban megkezdte próbaszolgálatát.

1931. július 13-án miniszteri segédtitkár lett, 1935. június 28-án miniszteri titkári címmel és jelleggel ruházták fel. 1938. június 30-án valóságos miniszteri titkárrá nevezték ki, 1940. december 30-án miniszteri osztálytanácsosi címet és jelleget adományoztak neki. Valóságos miniszteri osztálytanácsossá 1941. december 30-án vált, a *miniszteri tanácsosi címet és jelleget* – utolsó előléptetéseként – 1944. június 30-án adományozták számára. Szilágyi László a Közjogi Osztály Közjogi Alosztályán – melyet 1944-ben említett minőségében már ő vezetett⁹ – 1945 márciusáig az ügynevezett *jogtörténeti ügyeket* intézte;¹⁰ történeti szempontból igen jelentős a jelen fűzetben közzétett, 1946 elején, Salzburgból való hazahozatalát követő igazolási eljárásával összefüggésben keletkezett, 1944-es menetesítésekre való *visszaemlékezése*.

Habár a népügyészség az ellene folyó nyomozást bűncselekmény hiányában megszüntette, és az üldözöttek megsegítése érdekében tanúsított magatartását helyeslően elismerte, illetve állásába Rajk László belügyminiszter is visszahelyezte, 1950-es nyugdíjazásáig már nem volt tényleges munkaköre. Be sem járt a minisztériumba, távollétét folyamatosan orvosi papírokkal igazolta. Ugyanúgy, ahogy korábban nem azonosult a zsidó vallású és származású emberek üldözőivel sem, a szovjetizálódó ország új ideológiai iránya és politikai berendezkedése is távol állt tőle. Még 1949 márciusában keletkezett önéletrajzában is bevallotta, hogy 1934-ben (június 3-án) a kormányzó *vitézzé* avatta (vitézi telket azonban sohasem kért zsidó emberek kárára), hogy tagja a *Független Kisgazdapártnak*, továbbá hogy az újpesti *református* egyházközség presbitere, a pesti református egyházmegye világi főjegyzője és tanácsbírája, valamint a Dunamelléki Egyházkerület közgyűlésének választott tagja.

Szilágyi László „konzervatív magyar úriember” volt, ahogy nem sokkal e sorok írása előtt fia, dr. Szilágyi Péter fogalmazott. 1951-ben majdnem kitelepítették, a kitelepítési listáról dr. Beér János, a Belügyminisztérium akkori munkatársa vette le, aki 1944-ben még neki köszönhette mentesítését. Szilágyi László haláláig már

⁹ *Az 1944. évi Magyarország Tiszti Cím- és Névtára pótfüzete*. Budapest, M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal, 1944.

¹⁰ Szilágyi László saját megfogalmazása szerint. Dr. Szilágyi Péter közlése szerint ez alatt a nemesi származás igazolásával kapcsolatos ügyeket kell érteni.

elszigetelt volt, kedvenc időtöltésével, a *családtörténettel* foglalkozott,¹¹ a középkori Európa dinasztikus kapcsolatairól, de a magyar őstörténetről is sokat tudott. Jó kapcsolatot ápolt Esterházy Móriccal, a volt miniszterelnök¹² sokat járt hozzá, genealógiáról társalogtak. Szilágyi László 1978 novemberében szívinfarktust kapott, majd rövidesen – november 10-én – a budapesti MÁV kórházban elhunyt.¹³ Halála alkalmával Habsburg Ottó is részvétet nyilvánított.

Szilágyi László tagja volt a Johannita Lovagrendnek, és épp emiatt – egy később bemutatásra kerülő irat szerint – nem mindennapi küldetést teljesített 1944-ben. A lovagrendnek ugyanis tagja volt a *svéd király* és maga Horthy Miklós is, akik államfői minőségüknek megfelelően tartományfőnöki funkciót láttak el a protestáns lovagrendben. 1944. június 30-án a svéd király Horthy Miklóshoz *táviratot* intézett, amelyben a zsidóság üldözésének a megszüntetését kérte. Ennek nyomán július elején Horthy Miklós magához rendelte *Szilágyi Lászlót* és öccsét. Arra hivatkozva, hogy *mind a négyen az emberséges humánus magatartásra tett lovagi fogadalmuk hatálya alatt állnak*, megbízta őket, hogy a zsidókérdésben teendő intézkedésekről és a zsidóüldözéssel kapcsolatos értesüléseikről diszkréten adjanak tájékoztatást a svéd követ és Raoul Wallenberg számára. Hogy az ügy a német megszállók előtt teljes titokban maradjon, Szilágyi László öccse a svéd követség alkalmazottjával, Hegedűs Pál ügyvéddel a saját lakásán találkozott. Szilágyi László ezenkívül összeköttetésben állt a *pápai nunciatúrával* is, a nuncius által ajánlott mentesítési kérelmek kedvező elintézését igyekezett előmozdítani, melynek eredményeként – saját visszaemlékezése szerint – *nyolcvan* család mentesítését eszközölte ki.

Ezzel egzisztenciájára nézve nem kis kockázatot vállalt, hiszen Endre László a közvetlen munkatársai, a mentesítési kérelmeket véleményező bizottság tagjai szerint is méltánytalanul szigorú volt a kérelmek elbírálásakor. Ezért a bizottságban hamarosan maga a *belügyminiszter*, Jaross Andor vette át az elnökséget, mivel azonban támadások érték, hogy túl sokakat mentesít, egy idő után nem foglalkozott tovább az ügyekkel. Jaross Andor a támadásokat úgy próbálta kivédeni, hogy az általa már megadott mentesítések felől utólagosan véleménynyilvánításra hívta fel a *főispánokat* is, és kedvezőtlen vélemény esetében szándékában állt azokat visszavonni. Miután Jaross Andor lemondott, a mentesítési ügyekkel az új belügyminisz-

¹¹ E kutatások anyagát a Magyar Országos Levéltárnak (jelenleg: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára) adta át a család. P 635: *Szilágyi (ákosfalvi) család. Szilágyi László hagyatéka.*

¹² Esterházy Móric (Majkpuszta, Oroszlány, 1881. április 27. – Bécs, 1960. június 28.) Magyarország miniszterelnöke: 1917. június 15. – 1917. augusztus 20. 1944. október 16-án a Gestapo letartóztatta, elhurcolták a mauthauseni koncentrációs táborba. 1951-ben kitelepítették a Heves megyei Hortra, sírásóként dolgozott internálása alatt. Bécsbe emigrált 1956-ban.

¹³ Örököse, dr. Szilágyi Péter visszaemlékezése alapján.

ter, Bonczos Miklós sem foglalkozott, arra hivatkozva, hogy visszatátálva intézze el hivatali elődje a „hagyatékot”.

Jaross Andor idején összesen 580 család (2300 személy) kapott mentesítést,¹⁴ és ebben Szilágyi László szerepe a legkevésbé sem volt csekély. Visszaemlékezése szerint a kérelem benyújtására maga hívta fel a figyelmet több érintett esetében is, a mentesítésért folyamodók fogadását Endre László rosszallása ellenére sem volt hajlandó megtagadni. Egyes beadványokat maga fogalmazott meg, illetve kiiktatta a folyamodókat valótlan tartalmú iratok szerkesztésére. Fogalmazványai közvetlen szerepet játszottak abban, hogy újabb mentesítési okokra vonatkozó *rendeleteket* bocsásson ki a kormányzat. Az általa megindított iratváltás lett az alapja a kormányzói mentesítésről szóló rendelet, illetve a szombatos származás igazolását megengedő két korábbi rendelet kiadásának.¹⁵

Szintén visszaemlékezésében említi meg, hogy nem vonta ki a tárgyalás alól az elkésve érkezett kérelmeket sem, számos ügyet személyesen képviselt Jaross Andor előtt, többek között, amelyeket Apor Vilmos vagy Bibó István kért tőle. Több mentesítési kérelmet előzetesen vagy soron kívül intéztetett el, az akadozó ügyek továbbtárgyalását sürgette. A Jaross Andor által megadott mentesítésekről a főpolgármestert és a főispánokat telefonon nyomban, hivatalos óráján túl is értesítette, azzal, hogy ha az érintettek már gettóban, gyűjtőtáborban vagy deportáló vonaton lennének, a kiengedésük iránt haladéktalanul intézkedjenek.¹⁶ Azokat a kérelmeket, amelyeket Jaross Andor nem teljesített, a folyamodóknak visszaadta azzal az utasítással, hogy kegyelmi kérvénnyel a kormányzóhoz forduljanak. Amikor pedig Jaross Andor elrendelte azt, hogy a belügyi mentesítettek sorából törölni kell mindazokat, akik a kormányzótól is mentesítést kaptak – tudjuk, ennek a mentesítésnek szűkebb volt a hatálya –, Szilágyi László a nevüket a névjegyzékben benne hagyta.

Korábban már említettük, hogy az időközben sokasodó kormányzói mentesítéseket a Belügyminisztérium külön, egy második hullámban vizsgálta felül. Ekkor a *nyilas* belügyminiszter, Vajna Gábor egy olyan jegyzék elkészítéséről rendelkezett

¹⁴ Szilágyi László visszaemlékezése alapján. Más forrás szerint 1944 márciusa és július 31. között Jaross 500 mentesítési kérvényt hagyott jóvá, melyek hatálya 1000 főre terjedt ki. Braham i. m. 163.

¹⁵ *A m. kir. minisztérium 1941. évi 2.220. M. E. számú rendelete, a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról szóló 1939:IV. törvénycikk egyes rendelkezéseinek a visszacsatolt keleti és erdélyi területen alkalmazásáról*, 23. §. *A m. kir. igazságügyminiszter 1941. évi 71.000. I. M. számú rendelete, az úgynevezett erdélyi szombatosok és ivadékaik származásának igazolásáról*. Az 1941. évi 2.220. M. E. számú rendelet 23. §-a és az 1941. évi 71.000. I. M. számú rendelet teljes terjedelmében olvasható a kiadvány végén a „Hivatkozott jogszabályok” cím alatt.

¹⁶ Mindazonáltal nincs hiteles forrás arra vonatkozóan, hogy a már útnak indított szerelvényekről bárkit is a mentesítésre való hivatkozással elengedtek volna. Ez a jelenleg ismert források szerint még a bevagonírozás előtt, a szerelvény indulását megelőzően történt meg több esetben is.

– miután Szálasi Ferenc a volt kormányzó által mentesített 8000 fő (kb. 2000 család) 800 főre való csökkentését határozta el –, mely névjegyzék csak 400 személyt tartalmaz az engedélyezett 800 fő helyett. Szilágyiék azokat hagyták meg a névsorban, akik a mentesítésre minden jogcímüket elvesztették volna, mivel Szálasi Ferenc időközben a lelkipásztorok és papi jellegű tanárok, az 50%-os hadirokkantak, továbbá a katonai érdemeik folytán honvédelmi miniszteri okirattal ellátott személyek és családtagjainak a mentesítését is visszavonta.¹⁷ Végül 501 fős lista kiadmányozását érte el Szilágyi, majd eredménytelen kísérletet tett egy 299 nevet tartalmazó második névjegyzék kiadására is.¹⁸

Visszaemlékezésében hangsúlyozza, hogy az ügyiratot úgy fogalmazta, hogy a házastárs és a gyermekek is minden esetben mentesítve voltak, és a névsorba a főispánok által kifogásoltakat is belefoglaltatta. Vajna Gábor előtt ugyanis elhallgatta, hogy a mentesítés házastársra és gyermekekre való kiterjesztését illetően Jaross Andornak eltérő volt a gyakorlata, illetve, hogy a főispánok több mint kétszáz ügyben visszavonást javasoltak. Szilágyi László egy súlyos vádakat tartalmazó főispáni felterjesztést az érdekelt jelenlétében *égetett el*, és hallgatott azokról is, akik nem költöztek csillagos házba,¹⁹ illetve gettóba, hanem tudomásával rejtőztek el.

A visszaemlékezésben olvashatjuk azt is, hogy Szilágyi Lászlónak meg kellett jelennie Szálasi Ferenc előtt is, amikor berendelte Vajna Gábort, mert „általában erős kézzel nyúlt a zsidókérdéshez” feljelentője, Kemény Gábor külügyminiszter szerint. Ekkor a Jaross Andor általi mentesítéseket ismét megvédte, a főispáni véleményekről pedig ugyancsak nem szólt, illetve arról sem, hogy Jaross Andor új kérelmeket is teljesített. Szilágyi László azt is leírja, hogy amikor a budapesti rádió bement, hogy Kovarcz Emil, a nemzet totális mozgósításának és harcra állításának tárca nélküli minisztere az *összes mentesítést hatálytalanította*, ő a polgármesteri hivatallal

¹⁷ *A m. kir. minisztérium 3.790/1944. M. E. számú rendelete, a 3.670/1044. M. E. számú rendelet hatályon kívül helyezése tárgyában.* Ld. még: *A m. kir. minisztérium 1944. évi 3.670. M. E. számú rendelete, a zsidók mentesítéséről szóló 1.730/1944. M. E. számú rendelet kiegészítéséről.* Mindkét rendelet teljes terjedelmében olvasható a kiadvány végén a „Hivatkozott jogszabályok” című gyűjteményben. A második, már csak a kormányzói mentesítéseket érintő felülvizsgálat során az erre vonatkozó rendelet már mellőzte a döntés-előkészítő bizottság alkalmazását. Mivel az egyes miniszterek – három kivételével – mentesítésre nem javasoltak senkit sem (ld. erről Szilágyi László visszaemlékezését a későbbiekben), a Közjogi Osztály munkatársai válogatták össze a mentesítés megerősítésére „érdemeseket”. Ez viszont a jegyzék technikai szerkesztésén túl már *döntési, mérlegelési jogkör*t eredményezett!

¹⁸ Szálasi utóbb még sokallta a Vajna által redukált létszámot is, mindössze 70 személy mentesítéséhez volt hajlandó hozzájárulni. Teleki Éva: *Nyilas uralom Magyarországon.* Budapest, Kossuth, 1974. 143.

¹⁹ A budapesti csillagos házak felsorolását ld. itt: <http://www.csillagoshazak.hu/hazak> (Látogatva: 2015. február 11.)

és a székesfőváros illetékes ügyosztályával telefonon azonnal tudatta, hogy semmi sem hatálytalan, minden mentesítés érvényben van. Végül itt említjük meg azt is, hogy Szilágyi László ellátta a Belügyminisztérium kivándorlási alapjának tulajdonában lévő egyik *bérház* gondnoki teendőit is, és – állítása szerint – minden fenyegetés ellenére sem szorgalmazta, hogy az ott élő zsidókat lakoltassák ki.

A Belügyminisztérium Közjogi Osztályának tevékenysége a mentesítési ügyekben az említett 501 fős jegyzék összeállításával zárult le *végleg*. 1945 januárjában ugyanis Vajna Gábor Sopronkövesden önálló osztályt állított fel a Belügyminisztériumban, melynek élére a zsidóságtól elvett értékeket szállító vasútiszerelvény- és gépkocsi-konvoj²⁰ parancsnokát, Toldi Árpádot nevezte ki. Ekkor minden állami szervtől ez az osztály vette át a zsidónak számító egyének személyi és anyagi ügyeit.²¹

Szilágyi László – tekintet nélkül a társadalmi állásra – akin csak tudott, segített, ahogy maga fogalmazott: „öntevékeny embermentő munkát” végzett. „B”-listázása során ezt az immár öt védő zsidó vallású és származású emberek aláírásaikkal bizonyították – e dokumentumot is közli a jelen kiadvány. A svéd követség útlevelet adott ki számára, hogy azt szükség esetén a meneküléshez fel tudja használni. Az útlevél arcképes oldalát bemutatjuk füzetünkben is.

Ajánljuk tehát az itt közölt *visszaemlékezést* minden olyan Olvasó figyelmébe, aki az 1944. év üldözöttjeivel együttérezve szeretne betekintést nyerni az akkori „ügyintéző” gépezet működésébe. A visszaemlékezésnek ezen túl az is értéke, hogy bepillantást nyújt a Belügyminisztérium Sárvára költöztetésébe Budapest ostromát megelőzően, illetve az ottani viszonyaiba a főváros ostroma idején és azt követően.

A füzetben közölt forrásokot *címmel* magunk láttuk el, azok az eredeti kéziratokban nem szerepelnek. A forrásokban megjelenő *személyekről* – azok pontos azonosíthatósága végett, ahol lehetséges volt – igyekeztünk jegyzetszerűen közölni néhány életrajzi adatot. Ezek összeállításakor elsősorban a *Magyar Életrajzi Lexikon*, a *Magyar Katolikus Lexikon*, a *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*, a *Budapest Lexikon*, a *Magyar Zsidó Lexikon* szócikkeire, illetve olyan internetes forrásokra támaszkodtunk, mint a Holokauszt Emlékközpont Tudástára, a Holokauszt Magyarországon, a Történelmi Tár, a Wikipédia vagy a szlovákiai adatbank.sk. Azonban számos,

²⁰ Közismertebb nevén a „zsidó aranyvonat”, ez a megfogalmazás azonban pontatlan. Ami a szerelvényt illeti, arra a zsidóktól származó értékeken túl felrakták többek között a győri múzeum gyűjteményét, illetve több keresztény család vagyontárgyait is. Emellett az értékesebb zsidó vagyontárgyakat teherautókból és személyautókból álló külön konvoj szállította. A két szállítmány különböző helyen és időben jutott különböző haderők kezére.

²¹ A nyilas korszak belügyminisztériumáról ld. Kovács Zoltán András: *A Szálasi-kormány Belügyminisztériuma – rendvédelem, államigazgatás, közigazgatás a nyilas korszakban*. Bölcsészdoktori Disszertáció, Budapest, 2008. <http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/kovacsoltan-andrasphd.pdf> (Letöltve: 2015. február 11.) Könyv formában is kiadta az Attraktor 2009-ben.

forrásokban szereplő személyről csak *egykorú kútfők*ben találtunk adatot, az ilyen szócikkek összeállításakor részben olyan *könyvtári* anyagot használtunk, mint a *Belügyi Közlöny*, Magyarország utolsó, 1944-es *Tiszti Cím- és Névtára* és annak pótfüzetete vagy az 1936-os *Ki-Kicsoda? Kortársak lexikona*. Másrészt több személy életútjának felvázolásához *levéltári* anyag volt szükséges, így áttekintettünk Budapest Főváros Levéltárában őrzött népbírói ügyeket, átnéztük a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában található belügyminisztériumi létszám- és állománykönyveket,²² végül egyes katonai személyeket illetően betekintettünk a Hadtörténelmi Levéltárban található Vitézi Szék felszámolásával kapcsolatos iratokba is. Felhasználtuk a Magyarország Kormányai című kötetet is,²³ melyből az egyes miniszterek hivatali idejére és kormányok összetételére vonatkozó információkat gyűjtöttük ki, továbbá a Magyarország a XX. században című sorozatot és a Magyar Állam Szervei című kiadvány egyes szócikkeit,²⁴ amelyek alapján a visszaemlékezésben előforduló *intézmények*ről tudtunk rövid összefoglalót adni. A Magyar Néprajzi Lexikon bizonyos *fogalmak* meghatározásakor szintén fontos támpontot adott. Az egyes jegyzeteknél a forrást – a forráskiadásra tekintettel – csak akkor jelöltük meg, ha a jegyzeteket *nem* lexikonok alapján állítottuk össze, egyébként a jegyzetek jegyzetelését nem tartottuk szükségesnek. A forrásközlést a füzet végén *két jogszabálytár* egészíti ki, közülük az elsőnek az a célja, hogy az Olvasó minden *hivatkozott* jogszabályt lehetőleg teljes egészében meg tudjon tekinteni. Olyan esetekben, amikor a jogszabály részben vagy egészben nem köthető a mentesítésekhez (pl. a lakásbérletekkel kapcsolatos egyes kérdések újabb szabályozásáról szóló M. E. rendelet), és annak teljes egészében való közzéje jelentősen megnövelte volna a terjedelmet, pusztán a jogszabály hivatkozott szakaszait mutatjuk be a gyűjteményben. A második jogszabálytár *nyolcvannyalc*, 1944-ben kiadott zsidókra vonatkozó rendelet címét azért sorolja fel, hogy világossá váljék az a kontextus, amelybe a mentesítésekhez kapcsolódó és zömében szintén 1944-es rendeletek illeszkednek, továbbá, hogy itt is láthatóvá váljék a zsidó vallású és származású emberek elleni „jogalkotás” tartalmi keresztmetszete és óriási volumene.²⁵ A forráskiadványt *névmutató* zárja, melybe azokat a neveket vettünk fel, amelyek Szilágyi László közölt kézírataiban megtalálhatóak.

²² A Belügyminisztérium levéltári anyagának leírását ld. Szinai Miklós: *A Belügyminisztériumi Levéltár 1867–1945 (1949)*. Budapest, Magyar Országos Levéltár, 1973.

²³ Bölöny József – Hubai László: *Magyarország Kormányai 1848–2004*. Budapest, Akadémiai, 2004.

²⁴ Boreczky Beatrix (főszerk.): *A magyar állam szervei 1944–1950*. Budapest, Közgazdasági és Jogi, 1985.

²⁵ Az 1944-es zsidórendeletek gyűjteményét a <http://www.magyarzsido.hu> oldal alapján állítottuk össze. (Látogatva: 2015. január 21.) Ld. még: Karsai László: *A magyarországi zsidótörvények és -rendeletek 1920–1944*. http://haver.hu/wp-content/uploads/2014/02/Karsai_Laszlo_A-Magyarorszagi_zsidotorvenyek.pdf (Letöltve: 2015. február 12.)

Ezúton köszöni meg a VERITAS Történetkutató Intézet dr. Szilágyi Péternek, hogy Szilágyi László visszaemlékezését közzététel céljából átadta az Intézetnek, továbbá, hogy 2015. február 20-án e sorok írója részére egy személyes megbeszélést is lehetővé tett.

Alulírott dr. Szilágyi László belügyminisztériumi miniszteri tanácsos, Budapesti
II. Kormányati Kormányati Kabinet, 1944. évi hivatali munkájában idejében
történetiül a Wallenberg hívein hirtelen lelkiismerettel az alábbiakat adom elő:

Az 1944. évi július hó első napjának egyikén este 8 órára a kormányzó általított
aki az időközben korábban belügyminisztériumi mentesítési ügyekben mintási intézet -
szólva az ő parancsára elhelyezve már több alkalommal személyesen referáltam és
a több hivatali kapott rendelkezések szerint jártam el, valamint testvériséget
dr. Szilágyi László kincstári főjegyzői helyettesét, akinek szintén személyesen ismert,
magához rendelt. A kihallgatáson a kormányzó kijelentte velünk, hogy a svéd király a
korábban időközben megismerték irókéber levelet intézett hozzá, amelyet Wallenberg
kivételére tették ki, akinek a svéd királyt mint kihallgatónak mutatott be neki, amikor
ő a király leveleire reflektálva és a követ kérelme megfogadta, hogy az új intenció szerint
is a svéd király leveleiben foglaltak szellemében fog elférni. A továbbiakban kijelentte
velünk, hogy mivel a svéd király is ő maga személyesen a Johanna (János) János
Saint James, magyar viszonylatban tartózkodó Lovagrend Kommanditárius, aki kétféle pedig
személyesen Lovagrend tagjai vagyunk, és mivel így mind a négyen az embarkáció,
humanitás megfontolására tett lovagi fogadalmunk hatálya alatt állunk, ezért mindez
meghív, hogy a korábbi kérdésben szembe intekciókkal és a szülő- illúzióval
kiszáradás oktatásaink a svéd követet és Wallenberget eztonként ábraköztet
tájékoztassuk.

Ezen meghatalmazásunk következtében a budapesti svéd követség B. élet-
védelmi osztályát vezető Wallenberg követségi titkár helyettesével dr. Hegedűs
Fülöp ügyvédrel testvériségem lakásán néhányszor találkoztam, majd ezek az
intézkedések a fejeztetésüket egyedül testvériségem látta el, akinek közegebb
állott módjában a kapcsolat államki biztosítása. A kormányzó bizalmából
eredő meghatalmazásunk alapján a svéd követséget az összes szülőellenes
rendelésekre és intézkedésekre államunkon követségen figyelmeltettük, hogy
a követség a mentő intézkedéseket kellő időben megtehesse.

Budapest, 1946. évi június hó 20 - án.

dr. Szilágyi László
belügyminisztériumi miniszteri tanácsos.

SZILÁGYI LÁSZLÓT BERENDELI A KORMÁNYZÓ

Alulírott dr. Szilágyi László belügyminisztériumi miniszteri tanácsos, budapesti II. Zsigmond király útja²⁶ 7. sz.[ám] alatti lakos, 1944. évi hivatali működésem idejében történekről a valósághoz híven tiszta lelkiismerettel az alábbiakat adom elő:

Az 1944. évi július hó első napjának egyikén este 8 órára a Kormányzó²⁷ alulírottat, aki az üldözött zsidóság belügyminisztériumi mentesítési ügyeinek mikénti intézéséről az ő parancsára előzőleg már több alkalommal személyesen referáltam és a tőle közvetlenül kapott rendelkezések szerint jártam el, valamint testvéröcsémet, dr. Szilágyi Zoltán kincstári főügyészi helyettesét, akit szintén személyesen ismert, magához rendelt. A kihallgatáson a kormányzó közölte velünk, hogy a svéd király²⁸ a zsidóság üldözésének megszüntetése érdekében levelet intézett hozzám,²⁹ amelyet Wallenberg követségi titkár³⁰ hozott,³¹ akit a svéd követ³² külön kihallgatáson mutatott be neki, amikor a király levelére reflektálva és a követ kérésére megígérte, hogy eddigi

²⁶ Ma Frankel Leó út.

²⁷ Vitéz nagybányai Horthy Miklós (Kenderes, 1868. június 18. – Estoril, Portugália, 1957. február 9.) 1920. március 1-jétől 1944. október 16-ig volt a Magyar Királyság kormányzója.

²⁸ V. Gusztáv (Drottningholm, 1858. június 16. – Drottningholm, 1950. október 29.) a svéd történelem leghosszabb ideig uralkodó királya volt: 1907 és 1950 között, 43 éven át foglalta el a trónt. Visszahúzódo személyisége elhárította a koronázási ceremóniát, ezzel Svédország első koronázatlan királyává vált.

²⁹ V. Gusztáv svéd király táviratban kérte Horthy Miklós kormányzót a zsidóüldözések beszüntetésére 1944. június 30-án.

³⁰ Raoul Wallenberg (Stockholm, 1912. augusztus 4. – feltehetően Szovjetunió, 1947. július 16.) építész, svéd diplomata, halálának körülményei nem tisztázottak. Mint a budapesti svéd követség B. Életvédelmi Osztályának vezetője a deportálástól magyar zsidók ezreit mentette meg 1944-ben. A Wallenberg-szakirodalom igen gazdag, a legutóbb megjelent 519 oldalas munka: Bengt Jangfeldt: *Raoul Wallenberg élete*. Budapest, Park, 2014. Kifejezetten a budapesti eseményekre: Per Anger: *Raoul Wallenberggel Budapesten*. Budapest, Belvárosi Könyvkiadó, 1999.

³¹ A svéd király távirata 1944. június 30-án jött meg, Raoul Wallenberg pedig július 9-én érkezett Budapestre. Nincs hiteles bizonyíték arra, hogy a kormányzóval találkozott volna. (Ekkor Horthy a deportálást már leállította.) A félreértés valószínűleg abból ered, hogy a kormányzót összekeverték fiával, ifj. Horthy Miklóssal, aki közvetlenebb, személyes kapcsolatban állt különböző náciellenes személyekkel.

³² Carl Ivan Danielsson (1880. augusztus 13. – 1963.) svéd diplomata, jogi diplomájának megszerzése után lépett külügyi szolgálatba. Több országban volt követ, 1923–1924-ben bécsi állomáshelyéről a magyarországi követ tisztét is betöltötte. 1942. november 4-től a Svéd Királyi Követség budapesti követe. Bár az akciókban személyesen nem vett részt, szervezőmunkájának köszönhető a svéd követség embermentő tevékenységének megszervezése és fenntartása a zsidó vészidőszak idején. Munkatársaival együtt az ostrom alatt is a fővárosban maradt, a háborút követően vonult nyugatomba. Olaszországi otthonában hunyt el 1963-ban.

intenciói szerint is [és] a svéd király levelében foglaltak szellemében fog eljárni. A továbbiakban közölte velünk, hogy mivel a svéd király és ő maga mindketten a Johannita³³ (Jeruzsálemi Szent János, magyar viszonylatban Aurániai³⁴) Lovagrend kommandátorai³⁵, mindketten pedig ugyanezen Lovagrend tagjai vagyunk, s mivel így mind a négyen az emberséges humánus magatartásra tett lovagi fogadalmunk hatálya alatt állunk, ezért minket megbíz, hogy a zsidó-kérdésben teendő intézkedésekről és a zsidó-üldözéssel kapcsolatos értesüléseinkről a svéd követet és Wallenberget esetenként diszkréten tájékoztassuk.

Ezen meghatalmazásunk következtében a budapesti svéd követség B. Életvédelmi Osztályát vezető Wallenberg követségi titkár helyettesével, dr. Hegedűs Pál ügyvéd-del³⁶ testvéröcsém lakásán néhányszor találkoztam, majd ennek az érintkezésnek a fenntartását egyedül testvéröcsém látta el, akinek könnyebben állott módjában e kapcsolat állandó biztosítása.

A kormányzó bizalmából eredő meghatalmazásunk alapján a svéd követséget az összes zsidóellenes rendeletekre és intézkedésekre állandóan előzetesen figyelmeztettük, hogy a követség a mentő intézkedéseket kellő időben megtehesse.

Budapest, 1946. évi június 20-án

Dr. Szilágyi László s.k.
belügyminisztériumi miniszteri tanácsos

³³ A Jeruzsálemi Szent János Lovagrend 1530 után protestánssá vált ága. Brandenburgban (Poroszország) Vaskezű II. Joachim ögróf vezette be a reformációt, melyhez az ottani lovagrend egy része is csatlakozott. Ekkor alakult meg a Johannita Rend, melynek jogállását szabályozták a vesztfáliai békében. (A katolikus ág a Máltai Lovagrend lett.) A Johannita Lovagrendet IV. Frigyes Vilmos porosz király újította fel betegápolás céljával 1852-ben.

³⁴ Vrána (Vrana, Auránia) Dalmáciában, Zára (Zadar) és Szebenicó (Šibenik) között fekvő vár. I. Lajos 1345-ben a johannitáknak adományozta, akik ekkor idehelyezték rendtartományuk székhelyét (johanniták vránai perjele). A jeruzsálemi Szent János ispotályról elnevezett johannita vagy ispotályos lovagrend Magyarországon már a XII. században megtelepedett, ahol – ugyanúgy, mint Európa és a Szentföld más államaiban – betegápolással és zarándokok ellátásával foglalkoztak, de katonai feladatokkal is megbízták őket. Ld. Fáy Gedeon – Radvánszky Antal br.: *A Szent János Lovagrend története Magyarországon*. Párizs, Johannita Rend Magyar Tagozata, 1986.

³⁵ A kommandátor (latin nyelvből: „ajánló”, „pártfogó”; németül „Commendur”, „Komtur”) az egyházi lovagrendben a legkisebb igazgatási egység (rendház, hozzátartozó birtok, esetleg vár) előljárójának a neve. Az elnevezés 1150 körül már élt a Jeruzsálemi Szent János Lovagrendben. Felettesei a rendtartományi kommandátor (Landkomtur) és a nagymester, alárendeltjei a perjel (prior, azokban a rendházakban, ahol legalább 12 testvérből álló konvent volt), illetve a viceperjel, aki a rendház belső ügyeit vezette.

³⁶ Hegedűs Pált Wohl Hugóval és Forgács Vilmostal együtt említi: Ingrid Carlberg: *Berättelsen om Raoul Wallenberg*. <http://www.norstedtsagency.se/Global/Agency/Reading%20samples/Carlberg.pdf> (Letöltve: 2015. február 11.) Ld. még: Björn Runberg: *Az elfeledett hős Valdemar Langlet. Wallenberg nem volt egyedül*. Budapest, ADOC-SEMIC, 2007.

SZILÁGYI LÁSZLÓ BELÜGYMINISZTERI TANÁCSOS VISSZAEMLEKÉZÉSE

Az 1939. évi IV. t.c. [törvénycikk] meghozatala után az Országos Vitézi Szék³⁷ a trianoni Magyarország területére, a felvidéki ügyek tárca nélküli minisztere³⁸ a felvidéki területre, a Kárpátaljai kormányzói biztos³⁹ a kárpátaljai területre, a miniszterelnök a keleti, az erdélyi és a délvidéki területekre kiterjedő hatáskörrel felhatalmazást kapott arra, hogy egyes – a kiadott rendelkezések szerint zsidónak számító – személyeket a korlátozások alól mentesíthessen. E hatóságok összesen mintegy négyszáz mentesítő okiratot adtak ki. Ezekhez az ügyekhez a belügyminiszternek semmi köze sem volt. A mentesítési ügyekkel a belügyminiszter akkor került először kapcsolatba, amikor Sztójay Döme miniszterelnök⁴⁰ 1944. évi április hó 19-én az 1530/1944. M. E. sz.[ám] rendelettel [...] elrendelte a mentesítő okiratoknak a belügyminiszter

³⁷ A Horthy Miklós kormányzó kezdeményezésére gróf Teleki Pál miniszterelnök 6.650/1920. VIII. 10. sz. rendeletével létrehozott Vitézi Rend (1920. augusztus 10. – 1945. február 23.; 1991. január 30. –) irányító testülete. Ld. Fekete Ferenc: *A Vitézi Rend története*. Szeged, HK Hermanos, 2011. Kerepeszki Róbert: *A Vitézi Rend 1920–1945*. Máriabesenyő, Attraktor, 2013.

³⁸ Az 1938. november 2-i első bécsi döntéssel Magyarországhoz visszacsatolt csehszlovákiai területekkel kapcsolatos ügyek igazgatására létrehozott tárca nélküli miniszteri tisztség. A tisztséget Jaross Andor töltötte be, az egyes szakminisztériumoknak minden, a visszacsatolt területet érintő intézkedés ügyében egyeztetni kellett vele. A visszacsatolt területre kinevezendő tisztségviselők névsorát a belügyminiszter elé ő terjesztette be. Feladatköre miatt a minisztériumokkal számos esetben kompetenciavita keletkezett. Teleki Pál miniszterelnök a tárca nélküli miniszteri tisztséget 1940. április 1-jével megszüntette.

³⁹ 1939-ben a magyar honvédség által visszafoglalt kárpátaljai terület nagy részét nem tagozták be a megerendszerbe, hanem a ruszinok által lakott hegyvidéken Kárpátaljai Kormányzói Biztosságot hoztak létre, amelyet előbb Marina Gyula görög katolikus kanonok, majd a katonai közigazgatás 1939. júliusi feloldását követően Perényi Miklós, szeptembertől Kozma Miklós, decembertől 1944 áprilisáig Tomcsányi Miklós Pál, végül pedig Vincze András vezetett. A Kárpátaljai Kormányzói Biztosság területét három, Ungi, Beregi és Máramarosi közigazgatási kirendeltségre osztották.

⁴⁰ Sztójay Döme (szül. Dimitrije Sztojakovich, Versec, 1883. január 5. (?) – Budapest, 1946. augusztus 22.) szerb származású magyar politikus, diplomata, altábornagy. 1936 és 1944 között Magyarország berlini követe, 1944. március 22. és 1944. augusztus 29. között Magyarország miniszterelnöke és külügyminisztere. 1946-ban kivégezték, miután a népbíróság halálra ítélte háborús bűnösneként. Ld: Szakály Sándor: Sztójay Döme. In: Sipos Péter (főszerk.): *Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs*. Budapest, PETIT REAL, 1997. Simándi Irén (szerk.): *A magyar Quisling-kormány: Sztójay Döme és társai a népbíróság előtt*. Budapest, 1956-os KHT, 2004.

⁴¹ *Rendeletek Tára* 1944. évf. 464. lap. Teljes terjedelmében olvasható a füzet végén a „Hivatkozott jogszabályok” cím alatt.

általi felülvizsgálatát. A felülvizsgálat iránti kérelmeket május hó 15-ig kellett előterjeszteni, új kérvényeket pedig május hó 30-ig lehetett benyújtani. Az 1944. évi május hó 10-én kelt 1730/1944. M. E. sz. rendelet [...] ⁴² 1. §-a /1/ bekezdésének 3. pontja értelmében ez a mentesítés a vagonra minden esetben vonatkozott, azonban 1. §-ának /2/ bekezdése értelmében Jaross Andor belügyminiszter ⁴³ álláspontja szerint nem írta elő azt, hogy a házastársra, gyermekekre – 1944. évi március hó 22. napja előtt kötött házasság esetében – feltétlenül kiterjed, ennél fogva Jaross a mentesítést ezekre számos esetben kifejezetten nem terjesztette ki.

A felülvizsgálást – az 1530/1944. M. E. sz. rendelet szerint – a belügyminiszter által kinevezett véleményező bizottság készítette elő. A bizottság elnökből, négy tagból és négy póttagból állott. A rendelet szerint a bizottság a tényállásnak és az érdekelt személy magatartásának megvizsgálása alapján tett javaslatot, s a mentesítés tárgyában a bizottság javaslata alapján a belügyminiszternek kellett határozni. Ezekben az ügyekben döntési joggal egyedül a miniszter bírt, ilyen joga sem az államtitkároknak, sem az osztályvezetőnek és az alosztályvezetőnek nem volt. Ezt a jogkört a belügyminiszter annál kevésbé ruházhatta át másra, mert a javaslatételre hivatott bizottság elnöke (Endre László személyében) ⁴⁴ valóságos államtitkár volt. A bizottságot Jaross belügyminiszter az elnöki osztály útján bizalmas ügyíráton nevezte ki. A bizottság elnöke Endre László államtitkár, tagjai az Országos

⁴² *Rendeletek Tára* 1944. évf. 769. lap. Teljes terjedelmében olvasható a füzet végén a „Hivatkozott jogszabályok” cím alatt.

⁴³ Jaross Andor (Komáromcsehi, 1896. május 23. – Budapest, 1946. április 11.) csehszlovákiai magyar politikus, 1938 novembere és 1940 áprilisa között a felvidéki ügyek tárca nélküli minisztere Magyarországon. 1944. március 22-től lemondásig, 1944. augusztus 7-ig Sztójay Döme kabinetjében belügyminiszter, 1944 decemberétől 1945 márciusáig Sopronban a fasiszta Törvényhozók Nemzeti Szövetségének elnöke. 1946-ban kivégezték, miután a népbíróság halálra ítélte háborús bűnösneként.

⁴⁴ Endre László, dr. vitéz (Abony, 1895. január 1. – Budapest, 1946. március 28.) fajvédő politikus, belügyi államtitkár. 1918-ban szerzett jogi diplomát a Budapesti Tudományegyetemen, 1923-ban Gödöllőre nevezték ki főszolgabírónak, mely tisztségét 15 éven át töltötte be. 1938-ban Pest–Pilis–Solt–Kiskun vármegye alispánjának választották meg. 1944 áprilisától Sztójay Döme kormányában a Belügyminisztérium közigazgatási államtitkára, szorosan együttműködött a német megszállókkal, többek között Adolf Eichmann-nal. Jelentős szerepet játszott a magyarországi zsidóság deportálásában. 1944. október 29-től mint a hadművelési területek polgári közigazgatásának kormánybiztosa részt vett a szovjet csapatok előrenyomulását követően az ország kiürítésének irányításában. A népbíróság mint háborús főbűnöst kötél általi halálra ítélte, az ítéletet 1946. március 28-án hajtották végre. Ld. Karsai László – Molnár Judit: *Az Endre–Baky–Jaross per*. Budapest, Cserépfalvi, 1994.

Vitézi Szék részéről Robogány Ede ezredes⁴⁵ és Csörgey László alezredes⁴⁶, a Felvidék részéről Rázgha Károly felsőházi tag, pozsonycsákányi lakos⁴⁷ és Wirth Gyula

⁴⁵ Robogány (Konopás) Ede, vitéz (Budapest, 1894 – ?, római katolikus, Jarash /Jarok/ Mária gyermeke), ezredes. Hadapródiskolát végzett, ahol 1913-ban avatták fel zászlóssá. 1914 és 1918 között az orosz fronton az 5. honvéd gyalogezredben, az olasz fronton pedig a 19. honvéd gyalogezredben teljesített frontszolgálatot. A Tanácskormány Vörös Hadserege 53. gyalogezredében szolgált 1919-ben, 1920-tól már az Országos Vitézi Szék keretében tevékenykedett. *Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)*, „Budapest területén élő volt horthysta katonatisztek”. Szabó Péter közlése alapján. Robogány Ede már gyalogsági főhadnagyként szerepel azon tisztek névsorában, akiket a trianoni békeszerződés folytán 1921. november 1-jével helyeztek nyugállományba. *Rendelési Közlöny a m. kir. nemzeti hadsereg számára*, 50. (1921. október 15.) 1921-ben vitézi esküt tett, 68 kh. 177 négyzetgölg vitézi telkét kiadta bérleménybe. *Hadtörténelmi Levéltár (HL)*, *Vitézi Szék Felszámoló Bizottság – Robogány Ede*. Az I. világháborúban jobb keze teljesen használhatatlan lett, ezért 1919-től polgári ápoló tartása, majd 1924. április 1-jétől polgári ápoló díj, 1925. május 30-tól pedig sérülési pótdíj folyósítása lett engedélyezve számára. Az ekkor már nyugalmazott százados részére a havi 48 aranykorona összeget a Vitézi Rend Főszéktartósága budapesti címére fizették ki. 1925-ben Robogány Ede a Honvédelmi Minisztérium főelőadójaként dolgozik. *HL HM 4. osztály „szociális ügyek” / Robogány Ede – 1925*. Vitéz Robogány Edének mint alezredesnek a kormányzó Nemzetvédelmi Keresztet adományozott 1941-ben. *Honvédségi Közlöny*, 48. sz. (1941. október 21.) 583. *Magyarország Tiszti Cím- és Névtára* szerint 1944-ben Robogány Ede a Vitézi Rend Főszéktartóságának 5., nemzetvédelmi és sajtóügyekkel foglalkozó osztályát vezeti. 1937-ben a Magyar Érdemrend lovagkeresztjét még őrnagyként kapta meg, 1943-ban már szakszolgálatos ezredesként vette át a tiszti keresztet. Tagja volt a Magyar Fajvédők Egyesületének, valamint a Nemzetvédelmi Szövetség Legfelsőbb Tanácsának is. A II. világháborút követően Németországban tartózkodott, később azonban hazatelepült, 1960–1962-ben Budapesten, a IX. kerület, Ábel Jenő út 2. szám alatt lakott, és ugyanebben a kerületben, a Verpeléti út 2. szám alatt a Tartály Javitó, Szerelő és Kutató Ktsz. csoportvezetőjeként dolgozott. *ÁBTL*, „Budapest területén élő volt horthysta katonatisztek”. Szabó Péter közlése nyomán.

⁴⁶ Csörgey (Uhlig) László, vitéz (Dunaszerdahely, 1886 – ?, római katolikus) alezredes. A Károly csapatkereszt és a bajor Szt. Mihály érdemrend tulajdonosa, 1945. március 31-én Salamonfalván került orosz hadifogságba. Utolsó csapatteste a 7. tábori ágyús ezred volt. *HL Vitézi Szék Felszámoló Bizottság – Csörgey/Uhlig/László*. *Magyarország Tiszti Cím- és Névtára* szerint 1944-ben Csörgey László mint nyugalmazott alezredes a Vitézi Rend Főszéktartóságának 3/L, legénységi ügyekkel foglalkozó osztályát vezeti.

⁴⁷ kisbíróczi Rázgha Károly (?–?) földbirtokos, pozsonycsákányi lakos (Komárom vármegye). Felsőházi tag, kormányfőtanácsos, gazdasági főtanácsos, kereskedelmi tanácsos. A Kisalföldi Mezőgazdasági Kamara és az Országos Falusi Lakásépítési Szövetkezet igazgatóságának az elnöke, a magyar országgyűlés felsőházába az Országos Mezőgazdasági Kamara választotta meg. A felsőház Földművelésügyi Bizottságának tagja, a Közellátásügyi Bizottság előadója. A m. kir. Szeszegyed-árúsági Igazgatóság Szesztermelési és Értékesítési Szaktanácsának tagja, a Magyar Mezőgazdasági Szesztermelők Országos Egyesülete jelölte erre a pozícióra. A Kisalföldi Mezőgazdasági Kamara képviselőjében részt vett a m. kir. Kereskedelmi Statisztikai Értékmegállapító Bizottság munkájában is, valamint igazgatósági tag volt az Országos Magyar Tejszövetkezeti Központban, az Országos Mezőgazdasági Biztosító Intézetnél és a „Hangya” Termelő, Értékesítő és Fogyasztási Szövetkezet, a Magyar Gazdaszövetség Szövetkezeti Központjánál is. *Magyarország Tiszti Cím- és Névtára*, 1944.

kassai műépítész⁴⁸, Erdély részéről Botár István⁴⁹ és Vita Sándor⁵⁰ országgyűlési képviselők, a Délvidék részéről pedig Nagy Iván⁵¹ országgyűlési képviselő és Vándor Lajos szabadkai jéggyáros voltak. A miniszter az ügyiratok kezelését a közjogi osztály feladatává tette, amely Tomcsányi Kálmán államtitkár⁵² felülvizsgálata alá

- ⁴⁸ Wirth Gyula (Kassa, 1881. július 1. – ?) építész mérnök, oklevelét a budapesti József Műegyetemen szerezte. Lőcsén püspöki leányiskolát és internátust, Kassaujfalun templomot épített. 1919 novemberében az Országos Keresztényszocialista Párt egyik kassai alapítója, melynek 1920-tól, majd az Egyesült Magyar Párt kelet-szlovákiai körzetének ügyvezető igazgatója, Kassa város képviselő-testületének és tanácsának tagja. 1938 őszén Kassán a Magyar Nemzeti Tanács elnöke és egyik alapítója.
- ⁴⁹ Botár István (Élesd, 1903 – ?) országgyűlési képviselő, földbirtokos, szobrász. Az országgyűlésbe a román uralom alól felszabadult keleti és erdélyi országrésznek a Magyar Szent Koronához visszacsatolásáról és az országgal egyesítéséről szóló 1940. évi XXVI. törvénycikk 2. §-a alapján hívták be, az országgyűlés Társadalompolitikai Bizottságának, illetve a Véderőbizottságának tagja a behívását követően. *Magyarország Tiszti Cím- és Névtára, 1944*. Neve szerepel a háborús bűnösök kimutatásában, ld. *II. Kimutatás a háborús bűnösökről, a fegyverszüneti egyezmény 14. pontjához. A minisztertanácsi ülések jegyzőkönyvei 81 · 20*. 1945. március 29. 311. (329. oldal). In: Szűcs László: *Dálnoki Miklós Béla kormányának (Ideiglenes Nemzeti Kormány) Minisztertanácsi jegyzőkönyvei 1944. december 23. – 1945. november 15. 'A' kötet*. Budapest, Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 28. 1997.
- ⁵⁰ Vita Sándor (Nagyszében, 1904. február 1. – Budapest, 1993. január 26.) erdélyi magyar közgazdász, lapszerkesztő, szakíró. Miután a budapesti és a bécsi Kereskedelmi Akadémián tanult, a Hanga-szövetkezetek nagyenyedi központjában, majd a kolozsvári Hitel- és Tejszövetkezeteknél tisztviselő volt. A Vásárhelyi Találkozó előkészítő bizottságának tagja, a találkozón az erdélyi magyar gazdasági kérdésekről szolt az előadása. Az erdélyi magyar statisztikai központ az ő elképzelése nyomán valósult meg, 1940 és 1944 között az Erdélyi Párt behívott képviselője a magyar országgyűlésben. 1944-ben szót emelt a minisztériumban a zsidók deportálása ellen. 1944 júliusától annak az erdélyi párti csoportnak a tagja, amely a fegyverszünet megkötéséről a baloldali értelmiségiek Békepárt néven ismert csoportjával együtt folytatott tárgyalásokat. (A Békepárt a Kommunista Magyarországi Pártja utódpartjaként működő legális kommunista párt volt 1943 júliusa és 1944 szeptembere között, mely fontos szerepet vitt a Magyar Front tevékenységében. 1944 szeptemberében felvette a Kommunista Párt nevet.) Szeptemberben Vita Sándor Magyarország háborúból való azonnali kilépését sürgette, erre Mikó Imrével és másokkal együtt Horthy Miklóst memorandumban kérte.
- ⁵¹ Nagy Iván dr. (?–?) országgyűlési képviselő, ügyvéd. Az országgyűlésbe a visszafoglalt délvidéki területeknek a Magyar Szent Koronához visszacsatolásáról és az országgal egyesítéséről szóló 1941. évi XX. törvénycikk 2. §-a alapján hívták be, a képviselőház Igazságügyi Bizottságának és Külügyi Bizottságának tagja a behívását követően. A gazdasági és hitelélet rendjének, továbbá az államháztartás egyensúlyának biztosításáról szóló 1931. évi XXVI. törvény és a gazdasági hitelélet rendjének, továbbá az államháztartás egyensúlyának biztosításáról alkotott 1931. évi XXVI. törvénycikkben a minisztériumnak adott és utóbb kiterjesztett felhatalmazás további meghosszabbításáról szóló 1942. évi XI. törvénycikk szerinti országos bizottságnak a képviselőház részéről választott tagja, illetve az Országos Földhitelintézet tagja.
- ⁵² tomcsányi Tomcsányi Kálmán dr. (Ivánkafalva, Turóc vármegye, 1881. október 11. – ?, evangélikus) belügyi államtitkár, ügyvéd, 1941-től m. kir. titkos tanácsos. Tomcsányi Móric jogász, egyetemi tanár, akadémikus, felsőházi tag testvére. Középiskoláit és a jogi egyetemet Budapesten vé-

tartozott, osztályvezetője Szemerjay-Kovács Dénes miniszter[i] tanácsos⁵³, alosz-

gezte, 1904. október 22-én szerzett jogtudományi tudori oklevelet, ügyvédi oklevele 1907. szeptember 16-án kelt. Először a Magyar Földhitelintézet ügyészeként dolgozott, majd hosszabb időn át ügyvédi gyakorlatot folytatott. 1920. június 21-én kinevezték a Belügyminisztériumba miniszteri tanácsosnak. 1930. augusztus 30-án miniszteri főtanácsosi címet, 1931. június 8-án miniszteri főtanácsosi jelleget, 1932. január 2-án miniszteri osztályfőnöki címet és jelleget szerzett. Kozma Miklós belügyminiszter adminisztratív államtitkárának tette meg, államtitkári kinevezése 1935. április 17-én kelt. *MNL OL K148, BM állománykönyv 1611. kötet*. Államtitkári felügyelete alá 1944-ben a Belügyminisztérium II. (Közjogi), V. (Igazgatási Rendészeti), VI. (Rendőrségi), VIII. (Rendőri Büntető), XIX. (Állampolgársági) és XX. (Csendőrségi Szolgálati) Osztálya, valamint a Közigazgatás Racionalizálási Bizottság tartozott, amit *Magyarország Tiszti Cím- és Névtárából* tudunk. Elnöke volt az Országos Gyakorlati Közigazgatási Vizsgabizottságnak, helyettes elnöke a Belügyminisztériumban szervezett Kihágási Tanácsnak. Tagja volt a m. kir. Balatoni Intézőbizottságnak a belügyminiszter képviselőjében, illetve polgári széktagja az Országos Vitézi Széknek. Az 1936-os *Ki-kicsoda? Kortársak lexikona* a tüzoltó szervezetek kiépítése terén kifejtett jelentős munkásságát hangsúlyozza. Tomcsányi népbírósági anyagából tudjuk meg, hogy mialatt 1920 és 1922 között még miniszteri tanácsosként a Belügyminisztérium Közbiztonsági Osztályát vezette, az 1921-es mozirevizíót – mely során a zsidó származású tulajdonosoktól elvett mozikat hadirokkantaknak és jobboldali egyesületeknek juttatták – ő hajtotta végre. 1920-ban az Egyesült Nemzeti Keresztény Liga tagja lett. 1923-tól a Belügyminisztérium Igazgatási Rendészeti Osztályát vezette, 1931 és 1935 között – államtitkári kinevezéséig – a Megyei Osztály vezetésével bízták meg. Ő volt a Fegyelmi Bíróság elnöke, így Endre László akkori alispán fegyelmi ülésén is ő látta el az elnöki teendőket. 1944. július 1-jével azonban Jaross Andor felszólítására nyugdíjba vonult, Endre Lászlót nevezték ki utódjául. 65 éves volt, amikor a népbírósági eljárás folyt ellene, szívütőér-elmeseledésben, szívizom-elfajulásban és pajzsmirigy-megbetegedésben szenvedett, a fogházorvosi vélemény – melyben fennmaradt Tomcsányi EKG lelete – egész télen át fogházban való tartását végzetesnek minősítette. Végül népellenes bűncselekmény miatt két év börtönre, ingatlanvagyonának elkobzására és nyugdíjvesztésre ítélték a népbírósági eljárásban. *Budapest Főváros Levéltára (BFL) XXV.1.a. 839/1946. és 2987/1946*. Ld. még: Szekeres József: *Források Budapest történetéhez, 1919–1945*. Források Budapest múltjából 3. Budapest, Kossuth, 1972.

⁵³ Szemerjay-Kovács Dénes dr. (Nagyvárad, 1886. április 17. – ?, református) belügyminisztériumi miniszteri tanácsos. Jogtudományi tudori oklevelét 1908. november 8-án, a Budapesti Tudományegyetemen szerezte meg, pályafutását a Belügyminisztériumban 1910. december 31-ével fizetés nélküli segédfogalmazóként kezdte. 1913. október 14-én segédfogalmazó, 1917. július 26-án fogalmazó lett, 1918. november 26-án miniszteri segédtitkári címmel és jelleggel ruházták fel. 1919. január 30-án miniszteri segédtitkárrá nevezték ki, március 21-én miniszteri titkári címet és jelleget adományoztak neki. 1921. augusztus 30-tól valóságos miniszteri titkár, december 23-tól címében, 1928. június 30-tól jellegében, szeptember 3-tól pedig valóságos miniszteri osztálytanácsossá vált. 1931. augusztus 24-én miniszteri tanácsosi címet, 1933. június 29-én miniszteri tanácsosi jelleget kapott, 1936. június 25-től valóságos miniszteri tanácsos volt. *MNL OL K148, BM állománykönyv 1611. kötet*. A *Belügyi Közlönyből* tudjuk meg, hogy Szemerjay-Kovács Dénes a miniszteri osztályfőnöki címet és jelleget 1944. június 16-ától viselte. Egyik alelnöke volt az Országos Mozgóképvizsgáló Bizottságnak (ciklusai: 1934–, 1936–, 1940–, 1943–), tagja volt az Országos Gyakorlati Közigazgatási Vizsgabizottságnak (1935–, 1937–, 1940-tól 1942-ig), 1938 augusztusától 1939 márciusáig tagja és helyettes elnöke volt a Kihágási Tanácsnak. 1937 júliusában kormányzói elismerésben részesítették az államfői látogatások alkalmával végzett buzgó és eredményes munkájáért. *Magyarország Tiszti Cím- és Névtára* szerint 1944-ben Szemerjay-Kovács Dénes előbb miniszteri

tályvezetője én voltam. Az 1530/1944. M. E. sz. rendelet megjelenését /április hó 30./ követően arról értesültem, hogy a végrehajtással kapcsolatos adminisztrációs tennivalókat a közjogi osztályra bízzák, amikor Szemerjay-Kovács Dénest ennek az elhárítására kértem. Majd a belügyminisztert⁵⁴ is kértem, hogy ezeket a tennivalókat bízza más osztályra, amely kérésemre azt a választ kaptam, hogy a többi osztály túl van terhelve, s ez okból szándékát fenntartotta. A javaslatételre hivatott bizottságnak Tomcsányi, Szemerjay-Kovács és én nem voltunk tagjai, abban semmiféle tisztséget egyikünk sem viselt, s véleményeket semmiféle minőségben soha alá nem írtuk. A bizottság Endre elnöklése mellett mindössze három ülést tartott május hó utolsó napjaiban, amelyeken az elnök a letárgyalt ügyeket kettő kivételével mind elutasításra kívánta javasolni. Álláspontját vagy újkeletű erkölcsi bizonyítvány hiányával vagy érdemtelenséggel indokolta. Az első ülés után Robogány, majd a második ülés után ő, továbbá Botár és Vita, de a bizottság többi tagja is szóvá tette előttem azt, hogy Endre méltánytalanul szigorú és saját egyéni akaratát oktrojálja a bizottságra, amire azt mondtam, hogy forduljanak a miniszterhez és kérjenek tőle más megoldást. Amikor ezt Szemerjay-Kovács Dénesnek jelentettem, ő mindenben helyeselte álláspontomat. A harmadik ülés után Jaross előbb Endrével, majd Tomcsányival, Szemerjay-Kovács Dénessel és velem közölte, hogy a bizottsági tagok felkérésére, s a velük történt egyértelmű megállapodás alapján az elnökséget ő maga átveszi s az egyes kérelmek felett a bizottsági tárgyalás alkalmával nyomban dönt. Egyben a vidéki tagok kérésére, akik az előrelátható sok ülésen nem lehetnek jelen, hozzájárult ahhoz, hogy javaslataikat neki írásban adják át, ezért elrendelte, hogy az iktatókönyvek és az ügyiratok ezeknek állandóan rendelkezésére álljanak. Endre azt a kifogást emelte ellenem, hogy a mentesítésért folyamodókkal – az ő szavai szerint – „atyafiságosan” bánok, mert a hozzám bejönni szándékozókát fogadtam, s nem követtem azt a szellemet, amely a hivatali szoba ajtajára azt írta ki, hogy „zsidó ügyben senkit sem fogadok” s a hivatali asztalon elrettentő céltalán feltűnő helyen egy könyvet helyezett el azzal a jól olvasható címmel, hogy „zsidók érdekében eljárók névjegyzéke”. Ezért a hivatalomban lebonyolódó [ügy]félforgalom erős korlátozása és a mentesítésért folyamodók ügyintézésének megnehezítése céljából az épületben való mozgást Endre olyképp[en] szabályozta, hogy a zsidó ügyfeleket a kapualjon keresztül csak az udvarra engedte bemenni, tehát a minisztérium épü-

---

tanácsosként a Belügyminisztérium Egészségügyi Igazgatási Osztályát, majd miniszteri osztályfőnöki címmel és jelleggel felruházott miniszteri tanácsosként annak Közjogi Osztályát vezeti. Személye nem keverendő össze Szemerjai [Szemerjay?] (Kovács) Dénes (Budapest, 1913. november 21. – ?) filmvállalati tisztviselővel, akinek Budapest Főváros Levéltárában XXV.2.b. 2208/1947. szám alatt található meg a népbírói ügye.

⁵⁴ Jaross Andor, ld. a 43. sz. jegyzetet.

letéből kitiltotta, s mindezt a kapubejáratnál elhelyezett asztal mellett szolgálatot teljesítő detektívekkel és a kapualjba állított rendőrökkel ellenőriztette. Az ellenőrzés foganatosíthatása céljából az épületbe az összes ügyfelek közül csak azt engedték be, aki a rendelkezésre álló küldöncök útján előzetesen írásbeli engedélyt kapott arra, hogy bemehet és fogadják. Ettől kezdve a mentesítésért folyamodók ügyeiben való felvilágosítás adásra Borbély Endre⁵⁵ és Kerekes András⁵⁶ fogalmazókat küldtem ki szolgálattételre az udvarra, s aki a folyamodók közül velem személyesen óhajtott beszélni, azoknak az írásbeli engedélyt minden esetben megadtam.

Jaross az egész anyagot előlről tárgyalta. Elnöklése mellett körülbelül 15 ülésben mintegy 2000 ügyet tárgyalta le. Robogány mindig jelen volt az üléseken, a többi tag részben vagy jelen volt vagy Jarosshoz írt levélben fejezte ki óhaját. A tényállásnak és az igazoló adatoknak a leírását a bizottság és a miniszter részére előadók készítették elő, akik a székesfővárostól, az OTI⁵⁷-től és a MABI⁵⁸-tól lettek berendelve. Ezeknek munkáját a hozzám állandóan beosztott Hunyady Gyula miniszteri titkár⁵⁹, s az időnként ott dolgozó Ajtay Gábor miniszteri osztálytaná-

⁵⁵ *Magyarország Tiszti Cím- és Névtára* szerint 1944-ben Borbély Endre dr. segédfogalmazó előbb az Országos Társadalombiztosító Intézet (OTI) Egészségügyi Főosztálya Orvosigazgatási Osztályán, majd szolgálattételre beosztva a Belügyminisztérium Közjogi Osztályának Közjogi Alosztályán működik.

⁵⁶ *Magyarország Tiszti Cím- és Névtára* szerint 1944-ben Kerekes András dr. segédfogalmazó előbb az Országos Társadalombiztosító Intézet (OTI) Baleseti Biztosítási Főosztálya Baleseti Kárfedezeti Osztályán, majd szolgálattételre beosztva a Belügyminisztérium Közjogi Osztályának Közjogi Alosztályán működik.

⁵⁷ Országos Társadalombiztosító Intézet. A Horthy-korszak társadalombiztosítási szerve. Ld. a betegségi és baleseti biztosításról szóló 1927. évi XXI. törvénycikket. Az Országos Munkásbiztosító Intézet 1928. október 1-jén vette fel az Országos Társadalombiztosító Intézet nevet.

⁵⁸ Magánalkalmazottak Biztosító Intézete. Társadalombiztosítási szerv volt a két világháború között az ipari és kereskedelmi vállalatok tisztviselői, valamint a kereskedősegédek részére. Miután az 1927. évi XXI. törvénycikk a betegségi biztosítást új alapokra helyezte, a MABI (1929–1949) a Ferenc József Kereskedelmi Kórház Budapesti Kereskedelmi Betegápoló Egyletből (1907–1929) jött létre. Ma Péterfy Sándor Utcai Kórház–Rendelőintézet és Baleseti Központ a neve.

⁵⁹ Hunyady Gyula dr. (Hajdúdorog, 1906. július 23. – ?, református) miniszteri titkár. 1929. szeptember 21-én szerzett államtudományi tudori oklevelet a Szegedi Tudományegyetemen, közszolgálatba 1930. április 2-án lépett. A gyakorlati közigazgatási vizsga általános és belügyi részét 1936. december 2-án tette le, a Belügyminisztériumba próbaszolgálatra 1940. június 4-én rendelték be. Jellegében miniszteri titkárrá 1942. december 31-én nevezték ki, a miniszteri osztálytanácsosi cím adományozásáról (vagy az adományozás tervbe vételéről) a belügyminisztérium létszámkönyvében egy ceruzás, keltezetlen bejegyzése árukkodik. *MNL OL K148, BM állománykönyv 1612. kötet és BM létszámkönyv 1618. kötet.* A *Belügyi Közlöny*ből tudjuk meg, hogy 1942. szeptemberétől Hunyady Gyula a Belügyminisztériumban szervezett Kihágási Tanács jegyzője, 1943. áprilisától pedig – a Kihágási Tanácsbeli tagságát megtartva – a Kihágási Büntető Tanácsnak is tagja. *Magyarország Tiszti Cím- és Névtára* szerint 1944-ben Hunyady Gyula mint miniszteri titkári címmel és jelleggel felruházott miniszteri segédtitkár a Belügyminisztérium Rendőri Büntető Osztályán működik.

csos⁶⁰, Sitkay Károly miniszteri segédtitkár⁶¹, Nagy Valér rendőrfőtanácsos⁶², Jakó

- ⁶⁰ Ajtay Gábor dr. (1901 – ?) alispán, miniszteri osztálytanácsos. Közszolgálatba 1926. szeptember 1-jén lépett. Miután 1934-ben – még mint a Belügyminisztériumba próbaszolgálatra berendelt m. kir. pénzügyi fogalmazó – az Országos Gyakorlati Közigazgatási Vizsgabizottság előtt kitüntetéssel vizsgázott le, 1935 októberétől – a *Belügyi Közlöny* adatai szerint – miniszteri segédtitkár lett. 1937. december 31-én a kormányzó miniszteri titkári címet és jelleget adományozott neki, valószínű miniszteri titkárrá 1939 nyarán nevezték ki. 1940 őszén Máramaros vármegye törvényhatóságánál alispán lett, ezt a pozíciót 1943 nyaráig töltötte be. 1943. június 30-án kineveztek miniszteri osztálytanácsossá, augusztus 31-ével azonban nyugdíjazták. *MNL OL K148, BM létszámkönyv 1618. kötet*. Említi még: Halmos Sándor: *Szatmár vármegye zsidósága*. Tanulmányok 16. Nyíregyháza, Szabolcs–Szatmár–Bereg Megye Önkormányzata, 2008. 69.
- ⁶¹ Sitkay Károly dr. (1905 – ?, római katolikus) miniszteri titkár. Közszolgálatba 1934. március 22-én lépett, 1942. június 19-én miniszteri segédtitkár lett, 1944. június 30-án miniszteri titkári jelleggel ruházták fel. *MNL OL K148, BM létszámkönyv 1618. kötet*. A *Belügyi Közlöny*ből ismerjük Sitkay Károly Belügyminisztériumba kerülését megelőző pályafutását is. 1935 júliusában a m. kir. rendőrséghez ideiglenes minőségű fogalmazógyakornokká, 1937 júliusában rendőr-segédfogalmazóvá, 1941 januárjában pedig rendőrfogalmazóvá nevezték ki. 1940. január 5-én felvidéki emlékéremmel tüntették ki. *Magyarország Tiszti Cím- és Névtára* szerint 1944-ben Sitkay Károly előbb miniszteri segédtitkárként a Belügyminisztérium Rendőrségi Osztályán működik, majd mint miniszteri titkári címmel és jelleggel felruházott miniszteri segédtitkárt az Elnöki Osztály Általános Alosztályához személyi szolgálatra áthelyezik.
- ⁶² Nagy Valér (Dárda, 1890. március 28. – ?) rendőrfőtanácsos, helyettes rendőrfőkapitány, szaktanulmányi vezető. Jogakadémiát végzett, 1912-ben lépett be a rendőrség kötelékébe. Pályáját Királyhidán, rendőrdíjnokként kezdte, majd segédfogalmazóként Pozsonyba (1912–1914, 1918), illetve a háború alatt Pancsovára (1914–1917) osztották be. 1919 augusztusától szolgálaton kívül állt, de 1920 és 1922 között a Belügyminisztériumban előadóként, illetve a Budapest-vidéki Rendőr-főkapitányságon ismét alkalmazták. 1928 októberéig volt a rendőrségi szaktanfolyam titkára, 1934-ig pedig a Főkapitányság Bünyügyi Osztályának előadója. A *Belügyi Közlöny* szerint Nagy Valér m. kir. rendőrtanácsost 1931-ben a belügyminiszter a detektívтанfolyam tanárának nevezte ki. 1940 októberétől a menekült- és árvízügyi kormánybiztosságnál előadó lett, 1941 júliusától pedig délvidéki telepítési kormánybiztos-helyettes. 1943 januárjáig a rendőrség Országos Szaktanulmányi Felügye-lőségének a vezetője volt, a Belügyminisztérium Lakásügyi Osztályának vezetését vette át ekkortól, de közben a délvidéki segélyezési miniszterközi bizottság helyettes elnöke is volt. 1944-ben több alkalmi megbízatást kapott, áprilisban kiküldték a kistarcsai táborhoz, berendelték a Belügyminisztériumba a kivételezett zsidók mentesítéseinek felülvizsgálatához, átvette a Közigazgatási Osztály vezetését, majd beosztották a deportálások karhatalmi részét irányító Selyei Vilmos csendőrezredes mellé. 1944 júliusától szeptemberig a Budapesti Főkapitányság Politikai Osztályát vezette, 1944. október 15-én a főkapitány helyettesítésével bízták meg. Magyarországot 1945. április 1-jén hagyta el, Ganghoffenbe ment, ahol amerikai fogságba esett. Kiadták, háborús bűntett miatt 5 év börtönbüntetéssel sújtották. *BFL VII.5.e. 1949/20332*. Megjegyezzük, hogy Nagy Valér rendőrfőtanácsost csak a Belügyminisztérium Lakásügyi Osztályának osztályvezető-helyetteseként említi 1944-ben *Magyarország Tiszti Cím- és Névtára*, továbbá, hogy ugyanekkor neve szerepel az Országos Gyakorlati Közigazgatási Vizsgabizottság tagjainak névsorában. Ld. még: Nagy Valér: *A magyar köz-, közigazgatási és magánjog tankönyve*. A „Rendőriskolák tananyagának tára” I. kötet. Említi: Kimutatás a m. kir. csendőrség szolgálati és egyéb könyveiről, segédleteiről, valamint azok leltári sorszámaról. *Csendőrségi és rendőrségi közlöny*, 1943. Nagy Valért említi: Szekeres József: *A pesti gettók 1945 januári megmentése. „A magyar Schindler” – Szalai Pál visszaemlékezései és*

Károly rendőrkapitány⁶³, Máthé Sándor rendőrkapitány⁶⁴ vagy Pulay István rendőrfogalmazó⁶⁵ vizsgálták át és írták alá. Az állandóan nálam működő Nemák Károly OTI fogalmazó⁶⁶ a főpolgármester és a főispánok kiértésítését végezte, Borbély Endre és Kerekes András OTI fogalmazók pedig a folyamodóknak ügyeikről adtak felvilágosítást. A beérkezett kérvények közül feldolgozás céljából először a felülvizsgálat irántiak, majd pedig azok lettek kiválasztva, amelyek a rendeletben megkívánt feltételeknek alakilag megfeleltek. Incze Antal az orvosi munkaerők felhasználásának kormánybiztosa⁶⁷ Jaross hozzájárulásával a folyamodó orvosok kérvényeit kiválasztotta és hivatalába átvitette azzal az indokkal, hogy ő kívánja kijelölni a mentesítésre érdemeseket. Ezeket a kérvényeket Incze Antalnak állásától történt felmentése után elintézetlenül küldték vissza.

---

más dokumentumok alapján. Budapest, Budapest Főváros Levéltára, 1997. 31, 52, 161, 241. Cseh Zita: Volt csendőrnnyomozók és politikai detektívek elleni büntetőeljárások 1959–60-ban. In: Csiffáry Gergely (szerk.): *História est... Írások Kovács Béla köszöntésére.* Eger, Heves Megyei Levéltár, 2002. 53. Tilkovszky Lóránt: „Ütött a cselekvés utolsó órája.” Bajcsy-Zsilinszky Endre 1942. február 4-i memoranduma Horthy Miklós kormányzóhoz. In: Szili Ferenc: *Somogy megye múltjából.* Levéltári évkönyv 27. Kaposvár, Somogy Megyei Levéltár, 1996. 222.

- ⁶³ *Magyarország Tiszti Cím- és Névtárából* tudjuk meg, hogy 1944-ben Jakó Károly dr. rendőrkapitány a Belügyminisztérium Közbiztonsági Osztályán belül szervezett Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatósághoz (K.E.O.K.H.) volt rendőrségi fogalmazási tisztviselőként a budapesti főkapitányságról átvezényelve. Személyi nyilvántartólapja nem található meg a Magyar Királyi Államrendőrség Budapesti Rendőrsége Főparancsnokságának irathagyatékában. *BFL VI.2.b. (Vegyes ügyviteli és személyzeti iratok, 1901–1946), 2–5. dobozok.*
- ⁶⁴ *Magyarország Tiszti Cím- és Névtárából* tudjuk meg, hogy 1944-ben dr. Máthé Sándor rendőrkapitány szolgálattételre volt beosztva a Belügyminisztérium Közbiztonsági Osztályának Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóságához. Személyi nyilvántartólapja nem található meg a Magyar Királyi Államrendőrség Budapesti Rendőrsége Főparancsnokságának irathagyatékában. *BFL VI.2.b. 2–5. dobozok.*
- ⁶⁵ *Magyarország Tiszti Cím- és Névtára* szerint 1944-ben Pulay István dr. fogalmazó a Belügyminisztérium Közbiztonsági Osztályán belül szervezett Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóságnál működik.
- ⁶⁶ Nemák Károly dr. (1898 – ?, római katolikus) az Országos Társadalombiztosító Intézetnél segédfogalmazó. A Belügyminisztérium létszámkönyvében mint főiskolai képesítésű gyakornokot találjuk meg. Közszolgálatba 1935. augusztus 1-jén lépett, 1939. december 1-jén kelt kinevezése. Nem egyértelmű, hogy ez a dátum melyik intézményben való kinevezésére vonatkozik, mivel a létszámkönyvben azt „belügybe: 1941. II. 1.” és „OTI fogalmazó gyak. 1943. III. 30.” bejegyzések követik. *MNL OL K148, BM létszámkönyv 1618. kötet. Magyarország Tiszti Cím- és Névtára* szerint 1944-ben Nemák Károly előbb az Országos Társadalombiztosító Intézet Pénzügyi Főosztályának Pénz- és Kölcsönügyi Osztályán segédfogalmazóként, majd a Belügyminisztériumhoz OTI segédfogalmazóként szolgálattételre beosztva, annak Közjogi Osztályának Közjogi Alosztályán dolgozik.
- ⁶⁷ Incze Antal (Monosludas, 1898 – ?) orvos, politikus. 1938-tól Imrédy Béla megbízásából a Magyar Élet Mozgalom egyik szervezője, 1939-től kormánypárti, 1940-től a Magyar Megújulás Pártja országgyűlési képviselője (Pest–Pilis–Solt–Kiskun vármegye 17. Váci egyéni kerület), a párt propaganda- és sajtóosztályának egyik vezetője, a *Nemzetőr* című lap felelős szerkesztője.

Jaross előtt Robogány, aki a bizottsági üléseken minden alkalommal jelen volt, az Országos Vitézi Szék által adott mentesítési ügyekben előterjesztett felülvizsgálati kérelmekből és az új kérvények közül a katonai vonatkozással bíróból a tényállást és az igazoló adatokat maga olvasta fel. A hozzám forduló bizottsági tagok és folya-
modók, továbbá Apor István miniszterelnökségi miniszteri tanácsos⁶⁸, Apor Vilmos győri püspök,⁶⁹ Bereczky Albert államtitkár,⁷⁰ Bibó István miniszteri osztályfőnök,⁷¹ Csathó Kálmán író,⁷² Csiki Gábor unitárus esperes,⁷³ Dániel Sándor miniszteri osz-

⁶⁸ *Magyarország Tiszti Cím- és Névtára* szerint 1944-ben vitéz altorjai Apor István báró, miniszteri tanácsosi címmel és jelleggel felruházott miniszteri osztálytanácsos a m. kir. Miniszterelnökség II. B. osztályán működik.

⁶⁹ Apor Vilmos, báró (Segesvár, 1892. február 29. – Győr, 1945. április 2.) Győr római katolikus püspöke. A Magyar Szent Kereszt Egyesület elnöke, amely testület a keresztény hitre térő zsidó polgárok ügyével foglalkozott az egész ország területére kiterjedően. 1944. június 15-én levélben kérte a hercegprímást a zsidók gettóba zárása és deportálása elleni állásfoglalásra. 1945. március 30-án a győri püspökvár pincéjében – amikor Győr ostroma alatt a rezidenciájára menekült asszonyok kiadását megtagadta – egy szovjet őrnagy géppisztolysorozattal halálosan megsebesítette. Sebesüléseibe halt bele.

⁷⁰ Bereczky Albert (Budapest, 1893. augusztus 10. – Budapest, 1966. július 4.) református püspök, országgyűlési képviselő. Az Üldözötteket Mentő Szolgálatot 1938-tól ő szervezte meg, Tildy Zoltán oldalán bekapcsolódott az ellenállási mozgalomba Magyarország német megszállását követően. A nyilas uralom idején illegálitásban működött, bujdosni kényszerült. Az 1945-ös választásokon bejutott a törvényhozásba, ugyanekkor rövid ideig a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium államtitkára. Sikerült mandátumot szereznie 1947-ben is, ekkor a Független Kisgazdapárt felső vezetésébe tartozott. Sokat fáradozott az egyház és az állam közötti megegyezés érdekében. 1948 és 1958 között a Dunamelléki Református Egyházkerület püspöke, mint püspök az egyházi békemozgalom vezető személyisége lett. Tagja volt az Országos Béketanács és a Hazafias Népfront elnökségének.

⁷¹ Bibó István, ifj. (Budapest, 1911. augusztus 7. – Budapest, 1979. május 10.) jogtudós, egyetemi tanár, politikus, az MTA levelező tagja (1946). Az 1945 utáni Magyarország legjelentősebb politikai gondolkodója. 1939–1940-ben az Igazságügy Minisztériumban dolgozott, 1940-től a Szegedi Tudományegyetem Politika Tanszéken oktatott. 1945-ben Erdei Ferenc belügyminiszter a Belügyminisztérium Közigazgatási Főosztályának vezetésével bízta meg, a közigazgatás reformtervezetén dolgozott vele. 1946 és 1949 között előbb a Teleki Pál Tudományos Intézet miniszteri biztosa, majd elnökhelyettese, aztán az alig fél évig működő Kelet-európai Tudományos Intézet vezetője. Egy széles népi önkormányzaton és parlamentáris demokrácián alapuló „harmadik utas” társadalmi fejlődést remélve szembeszállt mind a nyugati, mind a szovjet típusú politika követőivel. 1956. november 3–4. között a Nagy Imre-kormány államminisztere. 1958-ban életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. 1963-ban szabadlábra helyezték.

⁷² Csathó Kálmán (Budapest, 1881. október 13. – Budapest, 1964. február 14.) író, az MTA levelező tagja (1933–1949). Miatán Budapesten elvégezte a jogi egyemet, színházi tanulmányokat folytatott Berlinben. 1906-ban tisztviselő lett a kultuszminisztériumban, majd állami ösztöndíjjal hosszabb tanulmányútra ment Párizsba. 1909-től a Nemzeti Színháznál rendező Budapesten, 1936-tól a Kisfaludy Társaság másodelnöke, 1940-ben a Magyar Színház és az Andrassy úti Színház igazgatója lett. 1945-től kezdve kizárólag az írásra korlátozódott tevékenysége.

⁷³ Csiki Gábor (1891–1965) unitárius lelkész, esperes, püspöki helynök, egyházi és teológiai író; kormányfőtanácsos, a Misszióház és több egyházi egyesület megalapítója volt.

tálytanácsos,⁷⁴ Gorzó Nándor Pest v[ár]m.[egye] Nemzeti Bizottságának ügyvezető társelnöke,⁷⁵ Halász Károly miniszteri osztályfőnök⁷⁶, Haypál Béla ref.[ormátus]

⁷⁴ Dániel Sándor dr. (1904 – ?, római katolikus) belügyminisztériumi miniszteri osztálytanácsos. Közszolgálatba 1925. június 24-én lépett, miniszteri osztálytanácsosi jelleggel 1941. június 30-án ruházták fel, 1943. június 30-án valóságos miniszteri osztálytanácsos lett. *MNL OL K148, BM létszámkönyv 1618. kötet. Magyarország Tiszti Cím- és Névtára* szerint 1944-ben Dániel Sándor miniszteri osztálytanácsos a Belügyminisztérium Elnöki Osztályának Általános Alosztályát vezeti, és tagja az Országos Gyakorlati Közigazgatási Vizsgabizottságnak is.

⁷⁵ Gorzó Nándor (Gyoma, 1890. december 14. – Budapest, 1969. február 4.) gimnáziumi tanár, politikus. 1910-ben belépett a premontrei rendbe, teológiát és filozófiát végzett a Budapesti Tudományegyetemen, 1915-ben pappá szentelték és doktorátust is szerzett. 1915 és 1918 között a rozsnyói főgimnázium tanára, 1918-ban Gömör és Kishont vármegye kormánybiztosa, helyi elnöke a Károlyi-pártnak. Tagja volt a szabadkőműves Corvin páholyoknak. A Tanácsköztársaság alatt 1919-ben a direktórium elnöke, elhagyta a rendet. Rövid ideig a budapesti I. kerületi Werbőczy Gimnázium igazgatóhelyettese, a tanári vizsgálóbizottság határozata után azonban a tanári pályától eltiltották, az állását elvesztette. 1920 és 1928 között Rózsnyón előbb a Gömör Bank Rt. vezérigazgató-helyettese, majd a Klein és Társa Pípereszappangyártó Rt. ügyvezető igazgatóhelyettese, végül két évig autókkel kereskedett. 1929-ben Pest vármegye szolgálatába lépett, a levéltárban dolgozott, 1935-től a vármegyei segédhivatal igazgatója lett. 1938-ban nyugdíj nélkül helyezték nyugdíjba. 1942-ben tápszerüzemet létesített, Rákospalotán élt, ahol 1948-ig tagja volt a képviselőtestületnek. 1945 elején a Polgári Demokrata Párt egyik szervezője, 1945 és 1947 között az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagja a Dunántúl képviselőjében. 1945 és 1948 között a Pest Megyei Nemzeti Bizottság ügyvezető főtitkára lett, 1945 és 1950 között a Magyar Kereskedelmi Országos Központ Szövetsége (KOKSZ) társelnöke és a Nagykereskedelmi Országos Szövetség elnöki tisztét látta el. 1947-től a Polgári Demokrata Párt egyik alelnöke, 1949-től annak a Magyar Radikális Pártba olvadásától a Magyar Radikális Párt alelnöke. 1953 márciusában letartóztatták, árdrágítás és feketézés vádjával háromévi börtönrre ítélték, üzemét bezárták. Közkegyelemmel szabadult még ebben az évben, alkalmi munkás, majd 1956-ban az V. kerületi forradalmi bizottság elnöke. 1957-ben letartóztatták, 1957 és 1958 között Kistarcsán internálták. Ezt követően éjjeliőr volt, majd lottószelvényeket árult.

⁷⁶ dabasi Halász Károly dr. (Pécs, 1893. február 20. – ?, református) miniszteri osztályfőnök. 1915. június 10-től vármegyei közigazgatási gyakornok Krassó–Szörény vármegyében, harcolt az első világháborúban, de 1916-ban elbocsátották mint rokkant tizedest. A Budapesti Tudományegyetemen 1917. január 23-án államtudományi tudori oklevelet szerzett. 1917. október 15-től szolgabíró Krassó–Szörény vármegyében, 1919. január 1-jétől menekült szolgabíró Zircen, 1922-től március 1-jétől szolgabíró Pest vármegyében, október 1-jétől ismét Zircen. 1923. március 13-tól vármegyei aljegyző ugyanott, de 1924. szeptember 9-től ismét szolgabíró. A Belügyminisztériumba próbaszolgálatra 1926. március 9-én rendelték be, ezt követően a Belügyminisztériumban 1927. március 17-én miniszteri segédtitkár lett, 1930. június 24-én pedig miniszteri titkári címmel és jelleggel ruházták fel. 1934. július 21-én miniszteri titkárrá, majd 1936. június 25-én miniszteri osztálytanácsossá nevezték ki, 1938. december 31-én miniszteri tanácsosi címet és jelleget adományoztak neki. 1941. június 30-tól valóságos miniszteri tanácsos, 1943. december 31-én miniszteri osztályfőnöki címet és jelleget kapott. *MNL OL K148, BM állománykönyv 1611. kötet és BM létszámkönyv 1618. kötet. Magyarország Tiszti Cím- és Névtárából* tudjuk meg, hogy 1944-ben a Belügyminisztérium Törvényelőkészítő Osztályát vezette, illetve a kormány működéséről és az ország közállapotáról az országgyűlés elé terjesztendő évi jelentés szerkesztésére alakított vegyes bizottság tagja volt a belügyminiszter képviselőjében.

lelkipásztor,⁷⁷ Horváth Béla államtitkár⁷⁸, Kotzig Károly hírlapíró, Kortsmáros Zoltán belügyminiszteri titkár,⁷⁹ Révay Tibor jezsuita Manréza⁸⁰-igazgató,⁸¹ Verolino Gennaro vatikáni követségi ügyhallgató⁸² stb. által tőlem kért ügyekben a tényállást és az igazoló adatokat Jaross előtt magam olvastam fel, nehogy elutasítsa. Így – bár

⁷⁷ Haypál Béla (Budapest, 1899. október 17. – Budapest, 1989. április 16.) református esperes. A teológiát 1921 és 1925 között Budapesten és Zürichben végezte. 1926-tól 1968-ig a Budapest I. kerület Szilágyi Dezső téri református egyházközség lelkésze. 1945 után csatlakozott a Polgári Demokrata Párthoz, ahol az elnöki tanács, illetve a III., majd az I–II. kerületi szervezet elnöke. Pártközi megállapodás alapján 1945-ben az Ideiglenes Nemzetgyűlés képviselőjévé választották. 1945 és 1949 között mint a fővárosi törvényhatósági bizottság tagja és jegyzője működött. Egyházmegyei tanácsbíró, 1965-től a Budapest-Déli Egyházmegye esperese volt.

⁷⁸ Horváth Béla, dr. (Apatelek, Arad vármegye, 1886. január 29. – ?, római katolikus) államtitkár. Államtudományi tudori oklevelét 1909. június 26-án, a Kolozsvári Tudományegyetemen szerezte meg, oklevelére tekintettel érdekes a belügyminisztériumi állománykönyv „ügyvédjelölt” bejegyzése. Belügyminisztériumi pályafutását 1910. december 31-i kinevezéssel fizetés nélküli segédfogalmazóként kezdte, 1914. július 16-tól a „fizetés nélküli” megkülönböztetést már nem tartalmazza címe. 1917. július 25-én fogalmazó lett, 1918. április 19-én segédtitkári címmel ruházták fel. 1919. február 2-án miniszteri segédtitkárrá nevezték ki, március 21-én miniszteri titkári címet és jelleget adományoztak neki. 1921. augusztus 30-tól miniszteri titkár, december 23-tól címében, majd 1928. június 30-tól valóságosan is miniszteri osztálytanácsossá vált. 1931. augusztus 24-én miniszteri tanácsosi címet, 1932. szeptember 29-én miniszteri tanácsosi jelleget kapott, 1933. június 29-től miniszteri tanácsos volt. A miniszteri osztályfőnöki címet és jelleget 1935. december 31-én kapta meg, 1940. január 10-ével miniszteri osztályfőnök lett. 1941. július 4-én államtitkári címet adományoztak neki, államtitkárrá 1944. szeptember 9-én nevezték ki. 1945 májusában nyugdíjba helyezik. *MNL OL K148, BM állománykönyv 1611. kötet és BM létszámkönyv 1618. kötet. Magyarország Tiszti Cím- és Névtárából* tudjuk, hogy államtitkári felügyelete alá 1944-ben a Belügyminisztérium I. (Elnöki), III. (Vármegye és Községi) és IV. (Városi) Osztálya tartozott, és az Országos Gyakorlati Közigazgatási Vizsgabizottság elnökhelyettese volt.

⁷⁹ Kortsmáros Zoltán dr. (1911. – ?, református) miniszteri segédtitkár. Korábban vármegyei aljegyző, tb. II. főjegyző volt. Közzolgálatba 1936. május 7-én lépett, 1943. február 25-én miniszteri segédtitkár lett. *MNL OL K148, BM létszámkönyv 1618. kötet. Magyarország Tiszti Cím- és Névtára* szerint 1944-ben Kortsmáros Zoltán a Belügyminisztérium Közjogi Osztálya Közjogi Alosztályán működik. Említi még: Rác Béla: A Belügyminisztérium újjászervezése, 1944. december – 1948. július. *Levéltári Közlemények*, 41. 1970/1. 103.

⁸⁰ Jezsuita lelkigyakorlatos ház. Neve a spanyolországi „Manresa”-ból ered, Loyolai Szent Ignác a *Lelkigyakorlatok* című könyvét itt írta meg. Az első magyar Manrézát 1927-ben a budapesti Zugligetben hozták létre.

⁸¹ Révay Tibor (1874–1956) 1930-tól 1950-ig a zugligeti Manrézában működött, 1933-tól 1947-ig annak igazgatója, majd lelki vezetője 1948 és 1950 között. 1951-től haláláig Pannonhalmán élt.

⁸² Gennaro Verolino püspök, apostoli nuncius. A II. világháború idején segítőkivel több mint 3000 zsidó családot mentett meg a megsemmisítéstől a pápai nunciatura titkáráként, pápai menlevelek kiadása, illetve házak védetté nyilvánítása révén. Szécsényi András szerint Szilágyi itt valójában Angelo Rotta pápai nuncius uditore-re gondolt. Szécsényi András: Aki ember tudott maradni. Szilágyi László belügyminisztériumi főtisztviselő tevékenysége a vészkorszakban. *ArchivNet. XX. századi történeti források* XV. 2015/1. http://archivnet.hu/pp_hir_nyomtat.php?hir_id=567 (Látogatva: 2015. június 14.)

nem minden ügyben, de sok esetben – eredményt értem el, s számos olyan ügy is kedvező befejezést nyert, amelyet Jaross korábban már elutasított. A többi ügyet a miniszter előtt Ajtay és Sitkay ismertették. Tomcsányi és Szemerjay-Kovács az ügyintézés felől nálam érdeklődtek, nekem utasításokat adtak, azonban a miniszter előtti eljárástól távol tartották magukat. Jaross az ügyekben a tényállásnak és a bizottsági tagok állásfoglalásának ismeretében döntött, s döntését az ügyiratra nyomban saját kezűleg rávezette. Jaross a tárgyalások során 580 folyamodót mentesített. Júliusban megtámadták őt amiatt, hogy sokat mentesít, ekkor a létszámról pontos tájékoztatást kért, majd egy késő éjszakáig tartó ülésen egy csomó ügyet letárgyalt, s a tárgyalást azzal rekesztette be, hogy mentesítési ügyekkel többet nem foglalkozik. Jaross eljárása jogszabályellenes volt, mert minden ügyben a döntést a miniszternek kellett meghozni, ez okból a további tárgyalást szorgalmaztam, ezt azonban nem vette tekintetbe. Ezután kérésemre még két rövidített ülést tartott, majd egy harmadik ülés időpontját kétszer is kitűzte, amit végül nem volt hajlandó megtartani. Erre az ülésre előkészített ügy[irat]darabokat mindkét alkalommal felküldtem a miniszter tanácskozó szobájába, de azok onnan az ő utasítására döntés nélkül elintézetlenül küldettek vissza. Robogány mindkét esetben felette méltatlankodott az ülés meg nem tartása miatt, Pataky Tibor⁸³ és Balla Pál⁸⁴ pedig nagyon nehezményezték, hogy

⁸³ hadpataki Pataky Tibor dr. (Alsóverecke, 1889–1953, református) miniszterelnökségi államtitkár, a nemzetiségi ügyosztály vezetője. Kassán, Kolozsváron és Bécsben folytatta jogi tanulmányait, de a bécsi konzuli akadémia hallgatója is volt egy évig. Miután jogi doktorátust szerzett, pályáját fogalmazóként az Országos Statisztikai Hivatalban kezdte Varga Gyula mellett. Onnan került át 1916-ban a Miniszterelnökségre, ahol előbb a Politikai Ügyosztályt, majd 1921 és 1944 között a Kisebbségi és Nemzetiségi Ügyosztályt vezette. 1928-tól címzetes államtitkár lett. Hivatali előmeneteléről árulkodnak kitüntetései is: 1931-ben a Magyar Érdemrend középkeresztjét még miniszteri tanácsosként, 1938-ban ahhoz a csillagot már államtitkári címmel és jelleggel felruházott miniszteri osztályfőnökként, 1940-ben a Magyar Érdemrend nagykeresztjét pedig valóságos államtitkárként kapta meg *Magyarország 1944-es Tiszti Cím- és Névtára* szerint. Tiszteletbeli elnöke volt a Turáni Társaságnak, elnökhelyettese az Országos Gyakorlati Közigazgatási Vizsgabizottságnak, rendes tagja a Magyar Statisztikai Társaság választmányának és a Statisztikai Vizsgabizottságnak, illetve a Magyar–Német Társaság és az Országos Közművelődési Szövetség (Tanács) igazgatótanácsának. A református egyházi közéletben is részt vett, ő volt a gondnoka a Tiszántúli református egyházkerület Beregi egyházmezejének. Nevét megemlíti még: Tóth Ágnes: *Telepítések Magyarországon 1945–1948 között. A németek kitelepítése, a belső népmozgások és a szlovák–magyar lakosságcsere összefüggései*. Kecskemét, Bács–Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára, 1993. 12.

⁸⁴ *Magyarország Tiszti Cím- és Névtára* szerint 1944-ben nemes Balla Pál dr. miniszteri osztályfőnökként a m. kir. Miniszterelnökség II. B. Osztályát vezeti, illetve az Országos Mozgóképvizsgáló Bizottság alelnöki tiszttét is betölti. A Magyar Érdemrend lovagkeresztjét 1930-ban még II. osztályú követségi titkárként kapta meg, 1938-ban a tiszti keresztet már miniszteri osztálytanácsosként, 1940-ben pedig a középkeresztet már miniszteri tanácsosi címmel és jelleggel felruházott miniszteri osztálytanácsosként nyerte el.

Jaross egyebek között olyan ügyeket sem volt hajlandó tárgyalni, amelyeknek teljesítését ők kérték. Jaross a támadásokat úgy akarta kivédeni, hogy az általa már megadott mentesítések felől a főispánokat utólagosan véleménynyilvánításra hívta fel, s kedvezőtlen vélemény esetében szándékában volt azokat visszavenni. A főispánok mintegy kétszázon felüli ügyben a visszavonást javasolták, ezekkel a javaslatokkal azonban augusztus hó 8-án bekövetkezett lemondása miatt nem foglalkozott. Augusztusban tudomásul vette azt az intézkedésemet, mely szerint azokat a kérelmeket, amelyeket ő nem teljesített, a közjogi osztály segédhivatala a jelentkező folyamodóknak visszaadja azzal az utasítással, hogy kegyelmi kérvénnyel forduljanak a kormányzóhoz és azt a kabinetirodában nyújtsák be, mert a kormányzó is fel lesz ruházva a mentesítés jogával. Ugyanekkor elrendelte azt, hogy amennyiben a Kormányzó olyanoknak is adna mentesítést, akiket ő már mentesített, abban az esetben ezeket a belügyi mentesítettek sorából törölni kell.

A Jaross által megadott mentesítésekről Nemák Károly fogalmazó utasításomra a főpolgármestert, illetve a főispánokat távbeszélőn nyomban hivatalosan értesítette, azzal, hogy a határozatot haladéktalanul közölgék az érdekeltekkel, s amennyiben már gettóban, gyűjtőtáborban vagy deportáló vonaton lennének, abban az esetben azonnal intézkedjenek kiengedésük iránt.⁸⁵ A mentesítettek az én aláírással, vagy vidéken a főispánoktól kaptak igazolványt. Bonczos Miklós belügyminiszternek⁸⁶ jelentettem az eddigi eljárást és figyelmeztettem arra, hogy az 1530/1944. M. E. sz. rendelet értelmében a döntést minden ügyben a miniszternek kell meghozni. Erre azt felelte, hogy ez az egész dolog Jaross hagyatéka, ezzel ő nem foglalkozik, hanem majd beszél Jarossal aziránt, hogy antedatálva fejezze be a tárgyalást. Egyébként ő is tudomásul vette azt az intézkedésemet, melynek értelmében a közjogi osztály segédhivatala a jelentkező folyamodóknak irataikat kiadja, és a kegyelmi kérvény benyújtása végett őket a kabinetirodához utasítja.

⁸⁵ Ld. a 16. számú jegyzetet.

⁸⁶ Bonczos Miklós (Nagyszalonta, 1897. szeptember 16. – Buenos Aires, 1971. augusztus 1.) belügyminiszter, országgyűlési képviselő, főispán. A Ludovika Akadémián végzett 1915-ben. A Tanácsköztársaság bukása után a Honvédelmi Minisztérium tisztviselője, közben jogot végzett a budapesti egyetemen (1921). Ügyvédi irodáját 1925-ben nyitotta meg. 1933 és 1937 között Csongrád vármegye tisztí főügyésze, 1937-ben főispánja, 1938 és 1942 között belügyi államtitkár lett. 1939 és 1944 között a Magyar Élet Pártja programjával Szentés országgyűlési képviselője, az Országos Nemzeti Családvédelmi Alap (ONCSA) megszervezője. 1940-ben árvízvédelmi kormánybiztos, 1942 és 1944 között igazságügyi miniszteri államtitkár, 1944. augusztus 7. és október 12. között a Lakatos-kormány belügyminisztere volt. 1944 decemberében elhagyta Magyarországot. Argentínában telepedett le, ahol magyar cégek viszonteladójaként tevékenykedett. 1965 és 1970 között az argentinai Erdélyi Bizottságnak az elnöke.

Az 1944. évi június hó folyamán [dr.]⁸⁷ Bíró József – a mentesítettek egyike – és menyasszonya Anár Anikó Mária, a leendő feleségnek különös méltánylást érdemlő okból való mentesítése ügyében a belügyminiszterhez fordultak, amely beadványukat én fogalmaztam, és azt 1944. évi június hó 28-án [...] ⁸⁸véleménynyilvánítás végett én tettem át az igazságügy miniszterhez⁸⁹. Az igazságügy miniszternek arra 1944. évi július 15-én [...] ⁹⁰adott válasza elismerte a különös méltánylását érdemlő okból való mentesítés jövőbeni lehetőségét. Bíró Józsefnek és menyasszonyának általam fogalmazott közös beadványával megindított ez az iratváltás lett az alapja a kormányzói mentesítésekről az 1944. évi augusztus hó 21-én kelt 3040/1944. M. E. sz. rendeletnek [...] ⁹¹. A kormányzó által engedélyezett mentesítés a házastársra és a gyermekekre csak abban az esetben vonatkozott, ha azt ezek külön személyükre szóló okiratban szintén megkapták. Vagyonna külön kellett kiterjeszteni, ez azonban egy esetben sem történt meg. Ezeket az ügyeket a miniszterelnökség elnöki osztálya intézte. Ezekhez a mentesítésekhez a belügyminisztériumnak semmi köze sem volt. Hunyady Gyula miniszteri titkárt, továbbá a székesfővárostól, az OTI-tól és a MABI-tól a belügyminisztériumba berendelt munkaerőket Bonczos a miniszterelnökségre küldte át, hogy ott a gyors feldolgozásban segítsenek, amiért ott külön munkadíjat kaptak. A kérvényeket a kabinetirodában kellett benyújtani, a mentesítendőket ott jelölték ki, és ezeknek az iratait onnan tették át a miniszterelnökségre. A hozzám intézett kérésekre a kabinetirodában sok ügy kedvező elintézését kieszközöltem, amiben főleg Borbély Endre fogalmazó és Marton Béla kabinetirodai segédhivatali igazgató⁹² volt segítségemre. A mentesítéseket a miniszterelnöknek a minisztertanács hozzájárulása után tett előterjesztésére a kormányzó legfelsőbb elhatározással engedélyezte, s az okiratokat a miniszterelnökség részéről Balla István osztályfőnök⁹³ írta alá. Az ügymenetet, annak rendjét és az ügyfeleknek az épületben való

⁸⁷ A szöveg későbbi részében Bíró József doktori címmel kerül említésre.

⁸⁸ 576.981/1944. II. B. M. sz. alatt.

⁸⁹ Antal István, igazságügy-miniszter: 1944. március 22. – 1944. augusztus 29.

⁹⁰ 45.800/1944. I. [M.] sz. alatt.

⁹¹ *Rendeletek Tára* 1944. évf. 1632. lap, *Budapesti Közlöny* 1944. évf. 189. sz. Teljes terjedelmében olvasható a „Hivatkozott jogszabályok” című fejezetben.

⁹² *Magyarország Tiszti Cím- és Névtárából* tudjuk, hogy 1944-ben márkodi és berei Marton Béla a Kormányzósági Kabinetiroda segédhivatalának irodafőigazgatói címmel és jelleggel felruházott irodaigazgatója volt.

⁹³ *Magyarország Tiszti Cím- és Névtárából* tudjuk, hogy 1944-ben csíkszentmihályi Balla István dr. miniszteri osztályfőnök a m. kir. Miniszterelnökség Elnöki osztályán, Szép László alatt volt beosztott, illetve, hogy ekkor az Országos Gyakorlati Közigazgatási Vizsgabizottság elnökhelyettese volt. 1934-ben a Magyar Érdemrend tiszti keresztjét még miniszteri tanácsosi címmel és jelleggel felruházott miniszteri osztálytanácsosként kapta, 1942-ben azonban a Magyar Érdemrend középkeresztjének már miniszterelnökségi miniszteri osztályfőnökként lett a tulajdonosa.

mozgását Huszovszky Lajos⁹⁴, majd Fáy István⁹⁵ államtitkárok és Szép László osztályfőnök⁹⁶ szabályozták. A kormányzó október közepéig mintegy 8000 személyt, tehát körülbelül 2000 családot mentesített, ezek közül október hó 15-ig 6996 személy részére állítottatott ki okiratot. A miniszterelnökségre október 15-én betelepített német SS katonák⁹⁷ és nyilasok ezeket az iratokat teljesen széthányták.

Az 1944. évi október hó 11-én kelt 3670/1944. M. E. sz. rendelet [...]⁹⁸ szerint az 1942. évi XIV. tc. 6. §-ának /1/ bekezdése⁹⁹ alá eső lelkipásztorok és papi jellegű tanárok, valamint az 1914–1918. évi háború 50%-os hadirokkantjai, továbbá a katonai érdemeik /kitüntetésük/ folytán honvédelmi miniszteri kivételező okirattal ellátott személyek – mindezek házastársukkal és gyermekeikkel együtt – ugyancsak mentesítést élveztek.

Október hó 15-én este a budapesti rádió bementa Kovarcz Emil nyilas miniszternek¹⁰⁰ azt az önkényes rendelkezését, hogy az összes mentesítések hatálytalanok,

⁹⁴ Huszovszky Lajos dr. (Aranybánya, 1894. október 6. – ?) ügyvéd, kormányfőtanácsos. A Zala vármegyei pacsai, majd a zalaszentgróti egyéni választókerület országgyűlési képviselője 1935 és 1944 között, Sztójay Döme kormányzása idején a miniszterelnökség államtitkáráként működött.

⁹⁵ fái Fáy István (Pozsony, 1881. január 5. – Buenos Aires, 1953. augusztus 10.) országgyűlési képviselő, államtitkár, főispán. Egyetemi tanulmányait Budapesten és Berlinben végezte, 1902-től különböző vármegyei tisztségeket töltött be. A miskolci kerület helyettes közéleti kormánybiztosa 1918-ban és 1919-ben. 1920-ban alispán, majd Csanád vármegye főispánja lett, ezt a funkciót 1939-ig látta el. 1939 és 1944 között a Magyar Élet Pártja programjával Jászapáti országgyűlési képviselője és titkos tanácsos, 1939-től és 1944-ig vallás- és közoktatásügyi államtitkár volt. A nyilas puccs után (október 15.) saját kérésére mentették fel, 1945-ben nyugatra távozott, Argentínában telepedett le.

⁹⁶ *Magyarország Tiszti Cím- és Névtára* szerint 1944-ben Szép László dr. miniszteri osztályfőnök a m. kir. Miniszterelnökség Elnöki Osztályát vezeti. 1938-ban a Magyar Érdemrend középkeresztjét még mint Földművelésügyi Minisztériumba szolgálattételre beosztott miniszterelnökségi miniszteri tanácsosként kapta, 1942-ben azonban a Magyar Érdemrend középkeresztjének már miniszterelnökségi miniszteri osztályfőnökként lett a tulajdonosa.

⁹⁷ A „Schutzstaffel”, röviden SS (magyarul: Védőosztag) a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt katonai és védelmi szervezete. Ld. Christopher Ailsby: *Waffen-SS. Hitler fekete gárdája a háborúban*. Budapest, Zagora, 1999.

⁹⁸ *Budapesti Közlöny* 1944. évf. 235. szám. Teljes terjedelmében olvasható a rendelet a „Hivatkozott jogszabályok” című fejezetben.

⁹⁹ *1942. évi XIV. törvénycikk a honvédelemről szóló 1939. évi II. törvénycikk, valamint az 1914–1918. évi világháború tűzharcosai érdemeinek elismeréséről szóló 1938. évi IV. törvénycikk módosításáról és kiegészítéséről*. A törvény 6. §-a olvasható a füzet végén a „Hivatkozott jogszabályok” cím alatt.

¹⁰⁰ Kovarcz Emil (Felsőíreg, 1899. február 4. – Budapest, 1946. május 2.) miniszter, katonatiszt. Nagyváradon honvéd hadapródiskolát végzett, 1919-ben Szegeden belépett a nemzeti hadseregbe. Mint az Ostenburg-különítmény tagja részt vett Somogyi (Steiner) Béla és Bacsó Béla szociáldemokrata újságírók meggyilkolásában (1920. február 17.). 1922 és 1931 között csendőrtiszt, majd visszatért a honvédségbe, őrnagy és a Ludovika Akadémián tanít (1931–1938). Nyugdíjazása után a Nyilaskezes Párt országos szervezés-vezetője (1938–1941), nyilas programmal Budapest egyik ország-

amit az újságok is megírtak. Ezt a székesfővárosban hirdetményben közölték azzal, hogy a mentesítetteknek csillagos házakba¹⁰¹ kell költözni és élelmiszerjegyeiket be kell szolgáltatni. Dr. Bíró Józseffel – a mentesítettek egyikével – történt beszélgetés után a polgármesteri hivatalnak és a székesfőváros illetékes ügyosztályának távbeszélőn azonnal megmondtam, hogy nincs semmi sem hatálytalanítva és minden mentesítés érvényben van. Erre a hirdetményt újabb hirdetményben visszavonták.

Október hó 16-án délelőtt Gál Csaba¹⁰² és Bodonyi György¹⁰³ a kíséretükben megjelent fegyveres nyilas csapattal a belügyminisztériumot átvették az azt előbb megszálló dr. Weiss Lajos német SS őrnagytól és katonáitól. Gál Csaba ezután Bodonyi György nyilas pártmegbízottat, a személyi ügyek vezetőjét erőszakkal behelyezte az elnöki osztály vezetőjének hivatali helyiségébe. Bodonyi György hét–nyolc minisztériumi főtisztviselőt egyenkint hivatott és letartóztatott, a fegyveres nyilasokkal az egyik földszinti szobába lekísértetett. Ezután engem rendelt magához és azt közölte velem, hogy tüzetesen meg fogja vizsgálatni a zsidók mentesítési ügyeiben való szerepemet, ezért a közjogi osztály mentesítési iktatóhivatalából és irattárából kitilt, azt lezáratja, lepecsételheti és eléje állandó rendőrőrszemet állíttat. Ezt követően géppisztolyos nyilas pártszolgálatosokkal nyomban végrehajtatta a hivatal lezárását, lepecsételését és a rendőrőrszem felállítását, amely aktusnál nekem jelen kellett lennem. Ha Bodonyinak ideje marad végrehajtani ezt a vizsgálatot, az a mentesítettekre, továbbá tisztviselőtársaimra és reám a legnagyobb veszélyt jelentette volna, mert a nyilasok feltétlenül súlyos bűnömnek minősítették volna azt, hogy a május 30. után elkésztetten benyújtott kérvényeket a tárgyalásból nem vontam ki, a kedvezőtlen fő-

---

gyűlési képviselője (1939–1940). Részes a Dohány utcai zsinagóga elleni merényletnek. A honvédtörvényszék kétévi börtönrre ítélte és lefokozta (1941. február 28.), majd újabb öt évre ítelték (április), de időközben megszökött Németországba. A német megszállás után hazatért (1944. április), ekkortól ismét a Nyilaskeresztes Párt egyik vezetője. A nyilas puccs (október 15.) egyik szervezője, ezt követően a nemzet totális mozgósításának és harcra állításának tárca nélküli minisztere. Amerikai fogságba esett és kiadták (1946. március 16.), kivégezték, miután háborús és népelelmes bűnösnek kötél általi halálra ítélte a népbíróság.

¹⁰¹ Ld. a 19. számú jegyzetet.

¹⁰² Gál Csaba (Pomáz, 1892 – Budapest, 1946. június 25.) gépészmérnök. A Nyilaskeresztes Pártba 1938-ban lépett be, 1938 őszétől a budapesti XII. kerület nyilas pártvezetője. 1939-től 1944-ig Szabolcs és Ung vármegye országgyűlési képviselője, a személyi ügyek kormánybiztosa a nyilas hatalomátvételt követően. A háború után a Népbíróságok Országos Tanácsa halálra ítéli, kivégzik.

¹⁰³ Bodonyi (Synpiewski) György (Szombathely, 1913. szeptember 19. – ?) százados, nyilas pártmegbízott. Az elemi iskolát Kőszegen, a középiskolát Budapesten végezte. Miután reáliskolai érettségint tett, tanulmányait a Ludovika Akadémián fejezte be. 1944. október 16-tól a Belügyminisztérium Elnöki Osztályának a vezetője, mint hivatásos tiszt Szerencsen teljesített katonai szolgálatot közvetlenül ezt megelőzően. A háború után népelelmes büntetért öt évig végzett kényszermunkát, majd három évre internálták. Sárospataki lakására 1953-ban tért vissza, 1965-ig 18 állása volt 12 év alatt, végül (1963-tól) a Sátoraljaújhelyi Erdőrendezőség alkalmazta. *BFL XXV.1.a. 5001/1945.*

ispáni felterjesztések ellenére a mentesítések hatálytalanítása iránt semmit sem tettem és számos családon segítettem, amit az ott lévő sok meleg hangú köszönőlevél igazolt. Október hó 22. körül¹⁰⁴ a belügyminiszteri titkári hivatal távbeszélőn Szermerjay-Kovács Dénest kereste, [de] mivel ő beteg volt, engem utasítottak, hogy délután öt órakor a külügyminisztériumban egy értekezleten jelenjek meg, amelynek helyét a külügyminisztérium kapusa fogja közölni. Délután a kapus egy osztálytanácsoshoz irányított, aki közölte velem, hogy Szálasi Ferenc miniszterelnök¹⁰⁵ elfoglaltsága miatt csak hat órakor érkezik, és az értekezlet tárgya a mentesítések további érvényben tartása. Ekkor tudtam meg azt, hogy Szálasi tart értekezletet. A rendelkezésemre álló egy óra alatt átgondoltam azt a helyzetet, amelybe a hivatal lezárása és onnan történt kitiltásom révén kerültem, s elhatároztam, hogy a Jaross által megadott összes mentesítések érvényben tartását feltétlenül kiküzdöm, mert csak így lehet reményem a Bodonyi-féle vizsgálat elmaradására. Az értekezleten Vajna Gábor,¹⁰⁶ Kemény Gábor¹⁰⁷ és Kovarcz Emil nyilas minisztereknek, a miniszterelnökség s az

¹⁰⁴ Érdekes, hogy az értekezlet helyére és kezdő időpontjára Vajna Gábor is hasonlóképp pontosan emlékezett a népbíróságon, de ugyanúgy bizonytalan volt („Ha jól emlékszem...”) az említett értekezlet általa október 27-re helyezett napjában. *Vajna Gábor népbírósági ügye. BFL XXV.1.a. 293/1946. 7325.* Ujváry Gábor közlése alapján.

¹⁰⁵ Szálasi Ferenc (Kassa, 1897. január 6. – Budapest, 1946. március 12.) „nemzetvezető”, katonatiszt. Miután a kőszegi katonai reáliskolát elvégezte, katonatiszti pályára lépett. 1924-ben már százados, 1925 decemberében beosztották a vezérkarhoz. 1930-ban belépett, majd szervezője lett a Taby Árpád nyugalmazott testőrőrnagy által alapított titkos fajvédő társaságnak, a Magyar Élet Szövetségének. 1935-ben nyugdíjaztatta magát, ez év márciusában alakította meg a Nemzet Akaratának Pártját. Szálasi Ferenc tevékenységét Horthy Miklós körei is veszélyesnek ítélték, így 1937-ben és 1938-ban bebörtönözték. A Nyilaskeresztes Pártot 1939-ben alakította meg, 1944. október 15-én puccsal őt segítették az ország élére. Mint a hungarista állam „nemzetvezetője” totális gazdasági és katonai mozgósítással támogatta a németeket. 1944 decemberében áttette székhelyét Nyugat-Magyarországra, majd a szovjet csapatok előrenyomulása miatt az állami apparátussal továbbmenekült Németországba. Az amerikai csapatok elfogták, 1946-ban mint háborús főbűnöst halálra ítélte a Népbíróság. Ld. Paksa Rudolf: *Szálasi Ferenc és a hungarizmus.* Budapest, Jaffa, 2013.

¹⁰⁶ Vajna Gábor (Kézdivásárhely, 1891. november 4. – Budapest, 1946. március 12.) nyilas belügyminiszter. Az I. világháború után a bécsi követségen, majd a Honvédelmi Minisztériumban dolgozott, 1924-ben mint katonatisztet (őrnagy) nyugdíjazták, ezután a fűzfői löpörgyár igazgatója volt. Nyilas párti programmal lett országgyűlési képviselő 1939-ben. Az ellenállók több szabotázscelemekényét leleplezte, számos zsidóellenes intézkedés kötődik nevéhez. A Nyilaskeresztes Párt egyik vezetője, Szálasi Ferenc bizalmas híve, 1944. október 16-tól kormányának belügyminisztere. A háború után kivégezték, miután a Népbíróság halálra ítélte háborús bűnösneként.

¹⁰⁷ Kemény Gábor, báró (Budapest, 1910. december 14. – Budapest, 1946. március 19.) külügyminiszter, újságíró. Miután Budapesten jogi doktorrá avatták és közigazgatási szakvizsgát tett, vidéken szolgabíró, majd a Pesti Hírlap külső munkatársa (1933), később jobboldali lapok cikkírója lett. 1939-ben csatlakozott a nyilas mozgalomhoz, 1941 szeptemberétől Szálasi Ferenc megbízásából a Nyilaskeresztes Párt külügyi vezetője volt. Többször tárgyalt a náci megbízottakkal a nyilas hatalomátvételtől a német megszállás (1944. március 19.) után, tájékoztatta a németeket, hogy fegyver-

érdekelt minisztériumok képviselőinek jelenlétében Szálasi először a budapesti gettó felállítását és a külföldi követségek által védlevelekkel ellátott személyek külön házakba költöztetését rendelte el. Ezután a lelkipásztorok és papi jellegű tanárok, valamint az 50%-os hadirokkantak, továbbá a katonai érdemeik /kitüntetésük/ folytán honvédelmi miniszteri kivételező okirattal ellátott személyek és családtagjaik mentesítését – akiknek érdekében a vallás- és közoktatásügyi minisztérium és a honvédelmi minisztérium részéről senki sem emelt szót – teljesen megszüntetni rendelte. A Jaross által mentesített 580 ügyet Szálasi előbb megszüntetni kívánta, majd felülvizsgálat útján le akarta csökkenteni, azonban közel egy óráig tartó részletes ismertetésem és indokolásom után sikerült elérnem azt, hogy ezeket teljes egészükben érintetlenül hagyta, természetesen elhallgattam azt, hogy Jaross nemcsak felülvizsgált ügyeket erősített meg, hanem új kérelmeket is teljesített, továbbá elhallgattam azt is, hogy a főispánok mintegy kétszázon felüli ügyben kedvezőtlen jelentést tettek és a mentesítés visszavonását javasolták, ezáltal 580 családot – mintegy 2300 személyt – vagyónával együtt megvédtem. A kormányzó által mentesítetteknek Szálasi a felülvizsgálatát határozta el azzal az indokolással, hogy mivel a belügyminiszter által adott mentesítéseket érintetlenül hagyta, ennél fogva az előző államfő által mentesítetteknek egy részét is meghagyja, – ezek létszámának 10%-ra, tehát 8000 személyről 800 személyre való csökkentését rendelte el, mert a miniszterelnökség képviselője nem tudta megvédeni őket, Szemerjay-Kovács nagyon meg volt elégedve az egyedül általam elért 100%-os eredménnyel. Így a belügyi mentesítések felülvizsgálatának elhárításával sikerült elérnem a kilátásba helyezett vizsgálat elmaradását. Szálasinak ezen az értekezleten tett rendelkezése szerint az 1944. évi október hó 25-én kelt 3790/1944. M. E. sz. rendelet /[…]/¹⁰⁸ a lelkipásztorok és papi jellegű tanárok, valamint az 50%-os hadirokkantak, továbbá a katonai érdemeik /kitüntetésük/ folytán honvédelmi miniszteri kivételező okirattal ellátott személyek és családtagjaik mentesítését teljesen megszüntette.

Az 1944. évi október hó 25-én kelt 3780/1944. M. E. sz. rendelet /[…]/¹⁰⁹ a kormányzó által mentesítettek felülvizsgálatát rendelte el azzal, hogy azt 1944. évi november hó 15-ig kell teljesíteni, amely határidő után a mentesítés igazolásául csak

---

szünetet akar kérni a szövetségesektől a koronatanács (1944. szeptember 11.). A nyilas puccs után külügyminiszter (1944. október 16. – 1945. március 27.), a rémuralom elleni diplomáciai tiltakozásokat ő háritotta el. Decemberben Szálasival együtt meglátogatta Hitlert, a Külügyminisztérium Nyugatra telepítését ő rendelte el. Az amerikaiak elfogták és kiadták (1945. október 3.), kivégezték, miután a háborús főbűnösök perében kötél általi halálra ítélte a Népbíróság.

¹⁰⁸ *Budapesti Közlöny* 1944. évf. 247. sz. A rendelet teljes terjedelmében olvasható a „Hivatkozott jogszabályok” című fejezetben.

¹⁰⁹ *Budapesti Közlöny* 1944. évf. 247. sz. A rendelet teljes terjedelmében olvasható a „Hivatkozott jogszabályok” című fejezetben.

a megerősítő okirat szolgál. Az 1944. évi október hó 25-én kelt 3800/1944. M. E. sz. rendelet /[...] /¹¹⁰ a felülvizsgálat foganatosítására a belügyminisztert jelölte ki. A következő napokban Vajna Gábor nyilas belügyminiszter elrendelte a névjegyzék elkészítését és közölte velem, hogy a kormányzói mentesítettek közül általa megerősítendőek létszámát a Szálasi által engedélyezett 800 személy helyett 400 személyben állapítja meg.¹¹¹ Egyben lediktált a miniszterelnökhelyetteshez¹¹² és az egyes miniszterekhez¹¹³ szóló átiratot aziránt, hogy két napon belül közöljék, vajon szakismertüknél fogva és általában a kormányzói mentesítettek közül kiket javasolnak megerősítésre. A miniszterelnökhelyettes és a miniszterek – Budinszky László¹¹⁴, Kemény Gábor és Reményi-Schneller Lajos¹¹⁵ kivételével – senkinek a megerősítését sem

¹¹⁰ *Budapesti Közlöny* 1944. évf. 247. sz. A rendelet teljes terjedelmében olvasható a „Hivatkozott jogszabályok” című fejezetben.

¹¹¹ „Hogy csak 5% mentesítésére adtam engedélyt[,] annak az volt az oka, hogy nem tudtam még akkor, hogy az iparban és más ágazatokban az egyes miniszterek hány ember mentesítését kívánják. Ezért elrendeltem, hogy az összes minisztériumok e tárgyban írásban megkeresendők. Ez megtörtént. Válasz, amint Szilágyi jelentette, csak 2 minisztériumtól érkezett be a terminusra.” *Vajna Gábor népbíróági ügye. BFL XXV.1.a. 293/1946. 7326.* Ujváry Gábor közlése nyomán.

¹¹² Szöllösi Jenő, miniszterelnök-helyettes: 1944. október 15. – 1945. március 28. Ld. a 118. számú jegyzetet.

¹¹³ A Szálasi-kormány miniszterei: Beregfy Károly honvédelmi miniszter, Budinszky László igazságügy-miniszter, Hellebronth Vilmos tárca nélküli, a termelés folyamatos vezetésével megbízott miniszter, Jurcsák Béla közellátásügyi miniszter, Kassai-Schallmayer Ferenc tárca nélküli nemzetvédelmi- és propagandaminiszter, Kemény Gábor külügyminiszter, Kovarcz Emil tárca nélküli, a nemzet totális mozgósításával és harcra állításával megbízott miniszter, Pálffy Fidél földművelésügyi miniszter, Rajniss Ferenc vallás- és közoktatásügyi miniszter, Reményi-Schneller Lajos pénzügyminiszter, Szakvály Emil iparügyi miniszter, Szász Lajos kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter, Vajna Gábor belügyminiszter és 1945. január 4-től Henney Árpád, a nemzetvezető munkatörzsének országos munkarendvezetője és a személye körüli tárca nélküli miniszter. Ld. még: Zinner Tibor – Róna Péter: *Szálasiék bilincsbén.* Budapest, Lapkiadó Vállalat, 1986.

¹¹⁴ Budinszky László (Budapest, 1895. október 24. – Budapest, 1946. március 9.) ügyvéd, igazságügy-miniszter. Tanulmányait a Budapesti Tudományegyetem jogi karán, a Keleti Kereskedelmi Akadémián és a Közgazdaságtudományi Karon végezte, ügyvédi irodáját 1926-ban nyitotta meg. 1938-ban belépett a Nemzeti Frontba, majd a Nyilaskeresztes Párt tagja, a rétsági kerület országgyűlési képviselője az 1939 és 1944 közötti időszakban. A nyilas puccs után a Szálasi-kormány igazságügy-minisztere (1944. október 16. – 1945. március 27.), a nemzetvezetői intézmény létesítésére vonatkozó törvényjavaslatot ő készítette, utasítást adott arra, hogy a német hatóságoknak adják át a politikai elítélteket. Amerikai fogságba esett, hazahozták (1945. október 9.), kivégezték, miután háborús bűnösnek kötél általi halálra ítélte a Népbíróóság (1946. február 26.).

¹¹⁵ Reményi-Schneller Lajos (Budapest, 1892. március 15. – Budapest, 1946. augusztus 24.) pénzügyi szakember, pénzügyminiszter, politikus. 1923-tól a Magyar Leszámítoló és Pénzváltó Bank igazgatója, 1927-ben az Egyesült Malomipari Részvénytársaság megalapítója, 1928-tól az Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztárból alakult Községi Takarékpénztár, majd 1935 novemberétől a Gömbös-kormány földbirtok-politikai műveleteinek ellátásával megbízott Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetségének vezérigazgatója. 1935-ben kormánypárti programmal országgyűlési

javasolták. Vajna ezt a felhívást Kultsár Istvánhoz, az értelmiségi munkanélküliség ügyeinek kormánybiztosához¹¹⁶ is megküldte, aki válaszában azt kérte, hogy a döntés kiadása előtt észrevételeinek megtétele végett a miniszter a megerősítésben részese-
sítendő névsorát rövid úton küldje meg neki. Az ügyiratok a miniszterelnökségen nem voltak használható állapotban, mert a német SS katonák és a nyilasok azokat teljesen széthányták, ezért Szemerjay-Kovács Dénessel egyetértve csak az iktatókönyv és jegyzékek alapján készíthettük el a névsort. A kormányzói mentesítettek közül azokat a személyeket és családtagjaikat vétettük névsorba, akikről megállapítható volt az, hogy két jogcímen is mentesítve voltak, amit most Szálasi rendelkezése következtében egyszerre vesztek el, tehát a honvédelmi miniszteri kivételező okirattal ellátottakat, továbbá a közéleti embereket. Így 523 nevet tartalmazó névsor keletkezett, melyre Vajna azt mondta nekem, hogy Kultsár István kormánybiztossal nézessem át, mert akiket Kultsár kihúzott, azokat ő nem erősíti meg, majd a létszámot

---

képviselővé választották meg a bajai kerületben. 1938. március 9-től 1944. október 16-ig a Darányi-, az Imrédy-, a Teleki-, a Bárdossy-, a Kállay-, a Sztójay-, a Lakatos- és a Szálasi-kormány pénzügyminisztere, a Teleki-, a Bárdossy és a Kállay-kormányban gazdasági csúcsminiszter is egyben. A magyar politikai fejleményekről a németeket rendszeresen informálta, jelentősen előmozdította az ország gazdasági kiszolgáltatását a náci Németországnak. A háborút követően kivégezték, miután a Népbíróságon mint háborús főbűnöst elítélték.

¹¹⁶ Kultsár István dr. (Budapest, 1896. augusztus 26. – ?) az értelmiségi munkanélküliség ügyeinek kormánybiztosa. A m. kir. honvéd Ludovika Akadémián végzett, 1915-ben tényleges honvéd tüzérezredvezető és az I. tábori tüzérezredhez vonult be, főhadnaggyá lépett elő 1917-ben. Az összeomlás után a hadseregből kivált, majd államtudományi államvizsgát tett a Budapesti Tudományegyetem jogi karán, 1921-ben doktorrá avatták. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium kötelékébe 1919-ben segédfogalmazóként lépett, ahol hamarosan Klebelsberg Kuno és Karafiáth Jenő személyi titkára és bizalmasa, az Elnöki B. Osztály helyettes vezetője és a nemzetvédelmi ügyek előadója, 1936-tól miniszteri osztálytanácsos, 1939-től miniszteri tanácsos lett. 1936-ban Berlinbe küldték ki, hogy tanulmányozza a német ifjúság nemzetvédelmi szervezeteit. Az értelmiségi munkanélküliség ügyeinek kormánybiztoságát a 2.323/1938. M. E. számú rendelet (*Magyar Rendeletek Tára* 1938. 412.) létesítette, a kormánybiztos feladata volt, hogy végrehajtsa az 1938. évi XV. és az 1939. évi IV. törvénycikkeket (I. és II. zsidótörvény). Mint miniszteri osztályfőnök, a kormánybiztosi pozíciót – mely közvetlenül a miniszterelnök alá volt rendelve – Kultsár István először 1943. március 10-ig töltötte be, majd 1944. március 29-én másodsor is őt bízták meg. Kormánybiztosként ellátta az Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Önkéntes Nemzeti Munkatáborainak közigazgatási felügyeletét, továbbá a Nemzeti Önellátási Alap előadói tisztségét. 1944-ben Argentínába távozott, a háború után Buenos Airesben tartózkodott, a népbírósági eljárás népellenes büntett miatt távollétében folyt. *BFL XXV.2.b. 83377/1949. Magyarország Tiszti Cím- és Névtárából* tudjuk, hogy 1944-ben Kultsár István a m. kir. Balatoni Intézőbizottságnak a vallás- és közoktatásügyi miniszter képviseletében tagja és egyben elnöke volt. Mint a Balatoni Intézőbizottság elnöke tagként az Országos Természetvédelmi Tanács munkájában is részt vett. Hivatali előmeneteléről árulkodnak kitüntetései is: a Magyar Érdemrend lovagkeresztjét még vallás- és közoktatásügyi miniszteri titkárként, 1938-ban a Magyar Érdemrend tiszti keresztjét már mint miniszteri tanácsosi címmel felruházott miniszteri osztálytanácsosként adományozták neki.

400 személyre csökkentsem, s így vigyem hozzá vissza az ügyiratot. Kultsár 22 személyt kihúzott, ennek folytán 501 név maradt meg. Az 501 nevet tartalmazó [...]»¹¹⁷ ügyiratból én senkit sem hagytam ki, hanem azt Vajnához változatlanul küldtem be Nemákkal, aki a kiadmányozást 1944. évi november hó 13-án utasításom szerint kihagyás nélkül kieszközölte. November hó második felében Vajna titkára telefonált, hogy Nemák Károly és én a minisztert kísérvük el a királyi palotába. Útközben mondta el Vajna, hogy Szálasinál Kemény panaszt emelt ellene, mert a kormányzói mentesítettek közül nem erősített meg 800 személyt és általában erős kézzel nyúlt a zsidókérdéshez, s ezért kell most kihallgatásra mennie. Minket azért vitt magával, hogy ha a kiadott rendeletekről felvilágosításra lesz szükség, abban az esetben ott legyünk. Ekkor Vajnat arra próbáltam rábeszélni, hogy a 3780/1944. M. E. sz. rendeletnek megfelelően november hó 15-re antedatálva erősítsen meg egy 299 nevet tartalmazó második névjegyzéket, amely az általa már megerősített és 501 nevet tartalmazó névjegyzékből a szűk keret miatt kimaradt érdemes személyek sorából nyomban összeállítható és az állami nyomdában legkésőbb negyvennyolc órán belül kinyomtatható. A második névjegyzék kiadásának indoklásban Nemák is segített nekem. A kihallgatáson Vajna, Szöllösi Jenő miniszterelnökhelyettes¹¹⁸ és Kemény együtt voltak jelen, mi kint vártunk. Utána Vajna azt mondta nekünk, hogy Szálasifogadta az ő indokait. Ennek következtében a második névjegyzék megerősítéséről már nem lehetett szó. Ezután Vajna a Jaross által mentesítetteket is jegyzékbe foglaltatta. Ekkor az én kérésemre intézkedett Vajna Bodonyinál, hogy a közjogi osztály mentesítési iktatóhivatalát és irattárát nyitassa ki. Az általam megsegített zsidó családok köszönőleveleit és az érdeklükben hozzám intézett leveleket gyorsan elégettem, mert akkor azok ellenem és a levélírók ellen szóló bizonyítékok voltak. Vajna előtt elhallgattam azt, hogy az 1730/1944. M. E. sz. rendelet Jaross álláspontja szerint nem írta elő azt, hogy ez a mentesítés a házastársra és gyermekekre feltétlenül kiterjed, ennél fogva Jaross a mentesítést ezekre számos esetben kifejezetten nem terjesztette ki. Továbbá elhallgattam Vajna előtt azt is, hogy a főispánok mintegy kétszázon

¹¹⁷ 16.157/1944. B. M. sz.

¹¹⁸ Szöllösi (Naszluhác) Jenő (Antalfalva, 1893. január 18. – Budapest, 1946. március 19.) politikus, gyógyszerész. Jogi végbizonyítványa is volt. Gyógyszertár-tulajdonos Makón, a Csongrád vármegyei törvényhatósági bizottság tagja, 1939-ben a makói választókerület országgyűlési képviselője lett párton kívüli programmal. 1941-től a Nyilaskeresztes Párt képviselőcsoportjának vezetője, 1943-ban az Összetartás című nyilas napilapot szerkesztette. 1944. október 12-től a szélsőjobboldali országgyűlési képviselőket tömörítő Törvényhozók Nemzeti Szövetségének egyik szervezője és alelnöke. A nyilas puccs után miniszterelnök-helyettes (1944. október 16. – 1945. március 27.), Szálasiferenc államfői megbízásának törvényjavaslatát a képviselőház elé ő terjesztette be. Amerikai fogságba esett, hazahozták (1945. október 3.), a háborús főbűnösök perében (1946. február-március) kötél általi halálra ítélte a népbíróság, felakasztották.

felüli ügyben utólag kedvezőtlen jelentést tettek, és a mentesítés visszavonását javasolták. Ennek megfelelően az [...] ¹¹⁹ ügyiratot úgy fogalmaztam, hogy a házastárs és a gyermekek minden esetben kivétel nélkül mindannyian mentesítve vannak, és a névsorban mindenkit – tehát a főispánok által kifogásoltakat is – belefoglaltattam. Az ügyiratot 1944. évi november hó 29-én Nemák vitte be Vajnához és a kiadmányozást utasításom szerint változtatás nélkül kieszközölte. A belügyminisztérium közjogi osztályának a zsidókkal kapcsolatos ügyekben való tevékenysége a névjegyzék technikai összeállításával végleg lezárult.

***

Az 1944. év nyarán és őszén Sárvára történt kitelepítésემig ¹²⁰ állandó összeköttetésben voltam dr. Hegedűs Pál ügyvéddel, a budapesti svéd kir.[ályi] követség B./életvédelmi/ osztályának vezető tisztviselőjével, akit a nemzeti szocialista és nyilas körökből tudomásomra jutott készülő zsidóellenes rendelkezésekről és megmozdulásokról mindenkor előzetesen tájékoztattam. Így előzetesen közöltem vele a zsidók közlekedésének és élelmezésének korlátozására vonatkozó különféle rendelkezéseket, a belügyi mentesítési eljárás mikénti lefolyását; a kormányzó rendelkezését, mellyel a svéd király levelének megérkezése után a zsidók további deportálását megtiltotta; a galántai megerősített csendőrzászlóaljra a budapesti zsidók deportálása körül váró szerepet és a kormányzó parancsát, mellyel a zászlóaljat elvezényeltette; a kormányzói mentesítési eljárás lefolyását és a kormányzónak azt a szándékát, hogy minél több zsidót mentsen meg; a székesfővárosban október hó 15-ike utáni mentesítések hatálytalan voltáról közzétett hirdetménynek általam történt visszavonását; a Szálasi-kormány uralomra jutásától kezdve a zsidókkal szemben várható nagyon sok kegyetlenkedést; Szálasinak a külügyminisztériumban tartott értekezleten a budapesti gettó felállítására, a külföldi védlevelekkel ellátott személyeknek külön házakba költöztetésére és a belföldi mentesítettekre vonatkozó rendelkezéseit; Keménynek Szálasinál Vajna ellen a zsidókkal való kegyetlen bánásmód miatt emelt panaszát; s még egyéb, a zsidóságot érintő intézkedéseket. Ezekről a budapesti svéd követség tőlem dr. Hegedűs Pál útján ilyen formán szerzett értesülést, s így állott módjában a követségnek a szükséges mentő intézkedéseket kellő időben foganatosítani, ezáltal a magyarországi zsidóság megmentése érdekében dolgozni és nagy szolgálatokat tenni. A budapesti svéd követség részéről Danielsson követnek és Wallenberg követ-

¹¹⁹ 577.600/1944. B. M. sz.

¹²⁰ A szovjet hadsereg közeledtével a Belügyminisztériumot Budapestről Sárvára telepítették át, erre a visszaemlékezés későbbi részében még lesz utalás.

ségi titkárnak, valamint az ő vezetése alatt állott B. /életvédelmi/ osztálynak e téren tett szolgálatai azok, amelyekért a magyar nemzetgyűlés elnöke 1946. év február havában a svéd királyhoz intézett és Stockholmban küldöttség útján átadott soraiban a nemzetgyűlés és egyúttal az egész magyar nép háláját tolmácsolta. E szolgálatok elismerése jeléül a Közmunkatanács a Phönix utcát Wallenbergről nevezte el, és a megalakult Wallenberg bizottság tervbe vette Wallenberg szobrának a felállítását. A svéd Követségnek ebben a több ezer üldözött életét megmentő munkájában önkéntesen vállalt kockázatos szerepre különösképp[jen] johannita lovagi minőségben azért tekintetem magamat kötelezettnek, mert a svéd király, aki a Johannita Lovagrend kommandátora, 1944. év nyarán a kormányzóhoz intézett levelében a zsidókkal szemben elkövetett kegyetlenkedéseket feltárta és ezeknek meggátlása érdekében szót emelt. Ezzel a tevékenységgel az egész magyar zsidóság érdekében felbecsülhetetlen munkát végeztem, szociális és demokratikus érzelmeimnek már abban az időben kétségbevonhatatlan tanúbizonyosságát adtam, amikor ezért – nyilvánosságra kerülés esetében – a legsúlyosabb büntetés járt volna. Mivel e tevékenységem felfedezése esetében a nyilasok¹²¹ és a német Gestapo¹²² támadásainak ki voltam téve, ez okból Hegedűs Pál saját részemre és családtagjaim részére személyeink és lakásunk védelmére Danielsson budapesti svéd kir.[ályi] követtől 1944. év szeptember havában út- és védleveleket eszközölt ki¹²³ azzal a céllal, hogy ilyen veszély fennforgása esetében a zsidók érdekében tett fáradozásaim elismerésül igazolva legyen az, hogy a zsidókat védtem, ezért én és családtagjaim svéd diplomáciai védelmet vehessünk igénybe, s szükség esetén semleges területre mehessünk.

Az 1944. év nyarán és őszén ugyancsak állandó érintkezésben álltam Gennaro Verolino budapesti pápai nunciaturai ügyhallgatóval és P. Balázskövy József nunciaturai titkárral, akik a budapesti pápai nunciatusnak a zsidó származásúak mentesítési ügyeire vonatkozó óhajait nekem tolmácsolták. Súlyt helyeztem arra, hogy a nunciatus által ajánlott mentesítési kérelmek – akár a belügyminisztériumban, akár pedig a Kormányzóságon voltak előterjesztve – kedvező elintézésben részesüljenek. Ennek során 80 család mentesítését mozdítottam elő és eszközöltem ki. Az 1945. év január

¹²¹ A Nyilaskeresztes Párt (NYKP) totalitárius, hungarista párt volt 1939. március 15. és 1944. augusztus 24., majd a nyilas hatalomátvételt követően 1944. október 16. és 1945. május 1. között, Szálasi Ferenc harmadik pártjaként – a Magyar Élet Szövetségét és a Nemzet Akaratának Pártját követően – működött. Ld. Paksa Rudolf: *A magyar szélsőjobboldal története*. Budapest, Jaffa, 2012.

¹²² A Geheime Staatspolizei (röviden: Gestapo, magyarul: titkos államrendőrség) a Harmadik Birodalom 1934-ben felállított politikai titkosrendőrsége, feladata volt, hogy a náci Németország államrendjét megvédje. Hermann Göring volt a szervezője. Ld. Szita Szabolcs: *A Gestapo tevékenysége Magyarországon, 1939–1945: a német Titkos Államrendőrség Magyarországon a II. világháború idején*. Budapest, Corvina, 2014.

¹²³ Ld. a „Szilágyi László svéd útlevele” című fejezetben.

havában Vajna felállította a belügyminisztérium X. osztályát¹²⁴ Sopronkövesden Toldi Árpád¹²⁵ vezetése alatt, amikor az összes minisztériumoktól ez az osztály vette át a zsidónak számító egyének minden személyi és anyagi ügyének intézését. A mentesítetteknek Vajna által kiadott [...] ¹²⁶ jegyzékeit három-három hivatalosan hitelesített példányban oda megküldtük.

***

A mentesítések terén az 1944. év folyamán kiadott kormányrendeletek összefoglalása a következő:

1./ Sztójay Döme miniszterelnök az 1530/1944. M. E. sz. rendeletben a korábban megadott mentesítések felülvizsgálatát rendelte el, egyben az 1944. évi május hó 30. napjáig új kérvények benyújtását tette lehetővé, amely rendelet végrehajtását a belügyminiszterre bízta. Jaross ezen az alapon 580 ügyet intézett el kedvezően, amelyeket Szálasi érintetlenül hagyott és Vajna [...] ¹²⁷ jegyzékbe foglalt.

2./ Sztójay Döme miniszterelnök a 3040/1944. M. E. sz. rendeletben a kormányzó mentesítési jogkörének gyakorlásáról rendelkezett. A kormányzó Sztójay Döme és Lakatos Géza¹²⁸ miniszterelnökök előterjesztésére 1944. évi október hó 15-ig mintegy

¹²⁴ Helyesen: a XI. (zsidóügyi) osztályt. Ld. Kovács Zoltán András i. m. 82. A korábbi állapotokról ld. Botos János: *A Belügyminisztérium története a Monarchia széthullásától a második világháború végéig*. Budapest, BM K. 1995.

¹²⁵ Toldi Árpád dr. (Hajdúszoboszló, 1904. március 24. – ?) nyugalmazott csendőrezredes, Székesfehérvár és Fejér vármegye főispánja, 1944 novemberétől a zsidó vagyonok kormánybiztosa, a „zsidó aranyvonat” parancsnoka. 1944 őszén a magyar hatóságok úgy határoztak, hogy összegyűjtik a mozgatható zsidó ingóságokat, és az előretörő Vörös Hadsereg elől „elmenekítik” Nyugatra. Az értékeket októberben a fővárosból Zirc közelébe vitték, majd azokat 1945 letelején a nyugati határszélen lévő Brennbergbányára „menekítették”. A meggyilkolt zsidók javaival (több tonnányi aranytárgy, drágakő, igazgyöngy, 1560 láda ezüsthalmi, több ezer értékes szőnyeg, több mint száz festmény, számtalan nagy értékű porcelántárgy) Toldi Árpád a saját háború utáni egzisztenciáját akarta megalapozni, így a legértékesebb tárgyak (arany, drágakő) különválogatására, majd az így megtelt több mint száz láda felének teherautókra rakására utasította embereit. A vonatot ugyan sikerül ott hagynia, de a zsákmánnyal nem jutott el Svájcba, mert Nyugat-Ausztriában a megszálló francia hadsereg elfogta. *Népbírói ügy: BFL XXV.1.a. 3470/1946*. Ld. még: Kádár Gábor – Vági Zoltán: *Aranyvonat. Fejezetek a zsidó vagyon történetéből*. Budapest, Osiris, 2001. *Magyarország Tiszti Cím- és Névtárából* tudjuk, hogy 1944-ben Toldi Árpád mint csendőrezredes szolgálatlétre volt beosztva a Belügyminisztérium csendőrségi szolgálati osztályához.

¹²⁶ 16.157/1944. B. M. sz. és 577.600/1944. B. M. sz.

¹²⁷ 577.600/1944. B. M. sz. alatt.

¹²⁸ vitéz csíkszentsimonyi Lakatos Géza (Budapest, 1890. április 30. – Ausztrália, Adelaide, 1967. május 24.) miniszterelnök, vezérezredes. A második világháborúban két évig a második magyar hadsereg vezérkari főnöke, 1941-ben a kassai hadtest, 1943-ban a keleti fronton működő megszálló csapatok parancsnoka, majd 1944. március és május között az első hadsereget vezette. 1944. augusztus

8000 személyt mentesített. Szálasi a 3780/1944. M. E. sz. rendeletben e mentesítések felülvizsgálatát rendelte el, ennek foganatosítására a 3800/1944. M. E. sz. rendeletben a belügyminisztert jelölte ki, s az ilyen alapon megerősítendő létszámát előszóval 800 személyben állapította meg. Ezt a létszámot Vajna 400 személyben határozta meg, majd a [...] ¹²⁹ kiadmányban 501 személyt mentesített.

3./ Lakatos Géza miniszterelnök a 3670/1944. M. E. sz. rendeletben a lelkipásztorokat és papi jellegű tanárokat, valamint az 50%-os hadirokkantakat, továbbá a katonai érdemeik /kitüntetésük/ folytán honvédelmi miniszteri kivételező okirattal ellátott személyeket és családtagjaikat mentesítette. Szálasi ezeknek a mentesítését a 3790/1944. M. E. sz. rendelettel teljesen megszüntette. A mentesítési ügyekben én az alábbiakat tehettem és tettem:

a) Jakab Ábrahám zsidó vallásban született családja szombatos ¹³⁰ származásának igazolása ügyében útmutatásaim szerint fogalmazott beadvánnyal a belügyminiszter, az Országos Levéltár és az igazságügy miniszter között általam megindított iratváltás lett az alapja a 2220/1941. M. E. sz. rendelet 23. §-ának ¹³¹ és a 71.000/1941. I. M. sz. rendeletnek ¹³², amelyek a szombatos származás igazolását megengedték. Ezen az alapon megszerzett igazolással az üldözések idején számos zsidó születésű egyén menekült meg.

b) Az 1530/1944. M. E. sz. rendelettel a belügyminiszter hatáskörébe utalt mentesítési ügyekben önálló hatásköröm és döntési jogom nem volt, ilyen joga az osztályvezetőnek és az államtitkároknak sem volt, ezzel egyedül a miniszter bírt, aki ezt

---

29-től október 16-ig Magyarország miniszterelnöke, miniszterelnöksége alatt történt a háborúból való sikertelen kiugrási kísérlet. 1944 decemberében a nyilasok Sopronban házi őrizetbe vették, 1945 áprilisában, a szovjet csapatok bevonulása után Kiskőrösre vitték. 1949-ben megvonták a nyugdíját, elvették a földreform után megmaradt birtokát, így visszaköltözött Budapestre, ahol selyemkendőfestésből és könyvillusztrálásból tartotta fenn családját. 1965-ben megengedték a magyar hatóságok, hogy Ausztráliában élő lányához utazzon. Emlékirata: Lakatos Géza: *Ahogy én láttam*. Budapest, Európa, 1992. (A kötetet szerkesztette: Antal László, jegyzetelte és az utószót írta: Szakály Sándor.)

¹²⁹ 16157/1944. B. M. sz.

¹³⁰ Vallási felekezet, melynek tagjai elsősorban az Ótestamentumra alapítják hittételeiket. Szombaton tartják a hét ünnepnapját is, ezt a latin „sabbatarius” és a magyar „szombatos” nevük is kifejezi. A magyar szombatosok a XVI. század második felében jelentek meg a reformáció során, tanítási-ikat Eössi András hittételeire alapították. Tagadták Jézus isteni voltát, őt magát mint a megváltásra sikertelenül kísérletet tett messiást tisztelték, és új messiás érkezését várták. Számos zsidó szokást, ünnepet, liturgikus cselekményt vezettek be közösségeik életébe, gyülekezeteik elsősorban Udvarhelyszék és Maroszsék székely lakossága között gyökeresedtek meg. A még 1868-ban Bözödújfaluban fennállott maroknyi paraszt-csoportjuk (mintegy 170 fő) előbb az izraelita egyházhoz, majd 1940-ben a zsidótörvények miatt az unitárius egyházhoz csatlakozott.

¹³¹ A rendelet 23. §-a megtekinthető a füzet végén a „Hivatkozott jogszabályok” cím alatt.

¹³² Teljes terjedelmében olvasható a rendelet a „Hivatkozott jogszabályok” című fejezetben.

sohasem ruházta át másra. A javaslatételre hivatott bizottságnak, amely független, önálló hatáskörű, autonóm szerv volt, nem voltam tagja, abban semmiféle tisztséget sem viseltem, a véleményeket semmiféle minőségben soha alá nem írtam. Jaross 580 családot mentesített, ezután július hó végén a további tárgyalást jogszályellenesen beszüntette, bár a tárgyalások folytatását nála szorgalmaztam. E mentesítési ügyekben egyedüli hivatalos feladatomban az ügyiratok kezelésének rendjére való felügyelet és a Jaross által kedvezően eldöntött ügyekben az igazolványok aláírása volt.

Az 1944. évi május hó 30. napja után elkésetten benyújtott kérvényeket nem vontam ki a tárgyalásból. Így hatvan olyan kérvény is kedvező elintézésben részesült, amelyet az 1530/1944. M. E. sz. rendeletben megszabott határidőn túl május hó 31-ike és november hó 29-ike között nyújtottak be. Szálasi előtt a belügyminiszter által mentesített 580 családot – mintegy 2300 személyt – az ő szándékának határozottan ellent állva a legellenségesebb légkörben teljes egészében megvédtem, ami által saját maguknak, házastársuknak, gyermekeiknek és javaiknak további mentesítést 100%-ban biztosítottam ugyanakkor, amikor Szálasi a kormányzó által mentesítettek létszámát – akiket az arra illetékes miniszterelnökség képviselője nem védett meg – 10%-ra csökkentette; a lelkipásztorok és papi jellegű tanárok, valamint az 50%-os hadirokkantak, továbbá a katonai érdemeik /kitüntetésük/ folytán honvédelmi miniszteri kivételező okirattal ellátott személyek és családtagjaik mentesítését pedig az illetékes vallás- és közoktatásügyi s honvédelmi minisztériumok passzív magatartása következtében teljesen megszüntette. Szálasi előtt elhallgattam azt, hogy Jaross nemcsak felülvizsgált ügyeket erősített meg, hanem új kérelmeket is teljesített, továbbá azt is elhallgattam, hogy a főispánok mintegy kétszázon felüli ügyben utólag kedvezőtlen jelentést tettek és a mentesítés visszavonását javasolták, – majd Vajna előtt szintén elhallgattam ezeknek a főispáni jelentéseknek a létesítését és azt, hogy az 1730/1944. M. E. sz. rendelet Jaross álláspontja szerint nem írta elő azt, hogy ez a mentesítés a házastársra és a gyermekekre feltétlenül kiterjed. Ennek megfelelően a Vajna-féle [...] ¹³³ mentesítő okiratot úgy fogalmaztam, hogy a házastárs és a gyermekek minden esetben kivétel nélkül mindannyian mentesítve vannak, s a névsorba mindenkit – tehát a főispánok által kifogásoltakat is – belefoglaltattam.

c) Bíró Józsefnek és menyasszonyának a különös méltánylást érdemlő okból való mentesítési ügyében általam fogalmazott beadványával a belügyminiszter és az igazságügy miniszter között általam megindított iratváltás lett az alapja a kormányzói mentesítésekről kiadott 3040/1944. M. E. sz. rendeletnek. Ennek folytán a kormányzó 1944. évi október hó 15. napjáig 8000 személyt mentesített. A kormányzói mentesítések terén Szálasi 10%-ra, tehát 8000 személyről 800 személyre való csökkentést

¹³³ 577.600/1944. B. M. sz.

rendelt el. Vajna közölte velem, hogy ezeknek létszámát mindössze 400 személyben állapítja meg, s amikor 500 nevet meghaladó névsort mutattam be neki, annak 400-ra való csökkentését kívánta. Én [...] ¹³⁴ végül is 501 nevet tartalmazó ügyiratot juttattam be hozzá, amelynek kiadmányozását sikerült kieszközölni.

d) Az 1944. évi október hó 15. után Kovarcz Emil önkényes rendelkezésével szemben a székesfővárosnál sikerrel keresztülvittem az összes mentesítések érvényben tartását, ennek következtében a mentesítetteknek nem kellett csillagos házakba költözni, lakásaikban bennmaradtak és élelmiszerjegyeiket megtartották.

e) Az 1944. év nyarán és őszén Sárvarra történt kitelepítésემig állandó összeköttetésben voltam dr. Hegedűs Pál ügyvéddel, a budapesti svéd kir. követség B. /életvédelmi/ osztályának vezető tisztviselőjével, akit a nemzetiszocialista és nyilas körökből tudomásomra jutott készülő zsidóellenes rendelkezésekről és megmozdulásokról mindenkor előzetesen tájékoztattam. Ezekről Danielsson, a budapesti svéd követ és Wallenberg követségi titkár tőlem dr. Hegedűs Pál útján ilyenformán szerzett értesülést, s így állott módjában a követségnek a szükséges mentő intézkedéseket kellő időben foganatosítani.

f) Az 1944. év nyarán és őszén ugyancsak állandó érintkezésben álltam Gennaro Verolino budapesti pápai nunciaturai ügyszolgával és P. Balázskövy József nunciaturai titkárral, akik a budapesti pápai nunciatusnak a zsidó származásúak mentesítési ügyeire vonatkozó óhajait nekem tolmácsolták. Súlyt helyeztem arra, hogy a nuncius által ajánlott mentesítési kérelmek – akár a belügyminisztériumban, akár pedig a Kormányzóságon voltak előterjesztve – kedvező elintézésben részesüljenek. Ennek során 80 család mentesítését mozdítottam elő és eszközöltem ki.

g) A mentesítések során hivatali hatáskörömet messze túllépve, időt és fáradságot nem kímélve, öntevékeny embermentő munkámmal minden hozzám forduló üldözötten segíteni akartam, és ezt a lehetőséghez képest meg is tettem, ami azért állott módomban, mert alosztályvezető voltam. Kenéz Magdolnának a gettóba való bemenetel kötelezettsége alól előzetes felmentést eszközöltem ki. Mocsári /akkor: Maizler/ Magdolnát a toloncházból kiszabadítottam. Özv. dr. Arányi Gusztávné, Füredi Ferenc és felesége, Katona Sándorné szül. Holló Vera, Singer Margit és Erzsébet, Yór Zoltán, Tornyai-Schosberger Mária tudomásommal elrejtöztek és nem költöztek csillagos házba, illetve gettóba. Rév Mátyást ¹³⁵ felhívtam mentesítés iránti kérvényének benyújtására. Bíró Józsefné részére beadványt fogalmaztam. Harsány /akkor: Hartstein/ István, ¹³⁶ özv. Róna Béláné és számos más folyamodó esetében a cél érdekében

¹³⁴ 16.157/1944. B. M. sz. alatt.

¹³⁵ Nyomdász, a szöveg a későbbi részében utal rá.

¹³⁶ A Honvédelmi Minisztériumban volt ezredes, a Gazdasági Osztály vezetője. Részben a szöveg későbbi részéből, részben más, a Szilágyi család tulajdonában lévő iratokból tudjuk meg.

valótlan tartalmú iratok szerkesztésére részletes tanácsot és útmutatást adtam. Egy főispáni felterjesztést, mely az akkori szellem szerint súlyos vádakot tartalmazott, a következmények elhárítása céljából az érdekelt Harsány /akkor: Hartstein/ István jelenlétében elégettem. Amikor megtudtam azt, hogy Bíró Márkot és feleségét már a deportáló vonatra akarják szállítani, a főispánt nyomban hivatalos rádiótávírárral személyesen utasítottam azoknak azonnali elengedésére. Dr. Ádám Lajos egyetemi orvostanár,¹³⁷ dr. Bauer László, dr. Engelmann Jenő, Fabinyi Antal, dr. Germán Tibor egyetemi orvostanár,¹³⁸ Harsány /akkor Hartstein/ István, dr. Meisels László, Rózsahegyi Kálmán színművész,¹³⁹ néhai Singer Gusztáv¹⁴⁰ leányai Margit és Erzsébet, dr. Szende-Montágh Dezső, dr. Székely István, id. dr. Székely Miklós, ifj. dr. Székely Miklós államtitkár¹⁴¹ és dr. Víg Pál a belügyminisztertől kapott mentességük birto-

¹³⁷ Ádám Lajos (Tergenye, 1879. május 1. – Budapest, 1946. november 17.) sebész, egyetemi tanár. Magántanári képesítését 1916-ban a zsigerek sebészetének tárgyköréből szerezte, 1926-ban nyilvános rendkívüli tanárként kinevezést kapott a III. számú Sebészeti Klinika élére. A fajvédő ifjúság hevesen tüntetett a kinevezése ellen egy féléven át. Az országgyűlés is foglalkozott ügyével, a képviselők azonban kinevezését jogosnak ismerték el. 1930-tól nyilvános rendes tanár, 1946-ban kinevezték a II. számú Sebészeti Klinika igazgatójává. Az 1946/47. tanévre rektorra választották, de váratlan halála miatt már nem tudta kitölteni ciklusát. Egyik legjelentősebb eredménye a helyi érzéstelenítés magyarországi bevezetése.

¹³⁸ Germán Tibor (Budapest, 1888. október 25. – Budapest, 1951. február 12.) fül-orr-gégész, egyetemi tanár. 1932-ben fülészeti magántanári képesítést szerzett, 1933-ban a poliklinikán főorvos lett, 1945-től nyilvános rendes tanárrá nevezték ki a budapesti egyetemen. Bajor Gizi színművésznő volt a felesége. Öngyilkos lett.

¹³⁹ Rózsahegyi Kálmán (Endréd, 1873. október 6. – Budapest, 1961. augusztus 27.) színész. 1900-tól a Nemzeti Színház tagja, 1923-tól örökös tagja. Felesége Hevesi Angéla volt, akivel 1909-ben Színiiskolát alapított. A realista színjátszásnak az egyik legjelentősebb magyar képviselője, származása miatt a második világháború alatt nem léphetett fel. Ld. Mudrák József – Deák Tamás: *Magyar Hangosfilm Lexikon*. Máriabesenyő–Gödöllő, Attraktor, 2006. 264.

¹⁴⁰ Severini Singer Gusztáv (Somfa-Baranya, 1863 – ?) ezredes. Az ezredesi rangot 1917-ben érte el, nemességét ugyanekkor kapta meg severini előnévvel. Az első világháborúban harcolt a rohatini és a lembergi ütközetben, részt vett a kárpáti hadjáratban és Przemysl bevételében. 1917-ben mint ezredparancsnok az erdélyi határra lett vezényelve, 1918-ban a szerbiai közigazgatáshoz osztották be. Az összeomlás után nyugdíjazták.

¹⁴¹ Székely Miklós dr. (Püspökladány, 1894. május 28. – ?, római katolikus) belügyi államtitkár. Jogtudományi tudori oklevelét 1917. november 5-én, a Budapesti Tudományegyetemen szerezte meg, pályafutását november 7-én a Belügyminisztériumban fizetés nélküli segédfoglalmazóként kezdte, 1918. április 26-án azonban számára már segélydíjat engedélyeztek. 1919. január 27-én miniszteri segédfoglalmazó lett, március 21-én miniszteri fogalmazói címmel és jelleggel ruházták fel. 1921. augusztus 30-án miniszteri fogalmazóvá, 1922. június 11-én miniszteri segédtitkárrá nevezték ki, 1926. október 12-én miniszteri titkári címet és jelleget adományoztak neki. 1928. október 16-tól valóságos miniszteri titkár, 1936. június 25-től címében és jellegében, 1938. június 30-tól valóságos miniszteri osztálytanácsossá vált. 1941. június 30-án miniszteri tanácsosi jelleget kapott, 1944. április 20-án azonban nyugalomba vonult. Államtitkári kinevezése – a Belügyminisztérium létszámkönyvébe tett ceruzás bejegyzés alapján – 1946 februárjára keltezett. *MNL OL K148, BM állo-*

kában a nyilasokkal szembeni nagyobb biztonságuk érdekében később a kormányzótól is kértek és kaptak mentességet, ezeket Jaross utasítása ellenére a belügyminiszteri mentesítettek sorából nem töröltem, mert a belügyi mentesítés a javakra is kiterjedt, és így sokkal előnyösebb volt a kormányzóinál, amely ezekre nem vonatkozott. A folyamodók kérésére számtalan mentesítést személyesen soron kívül kieszközöltem, a mentesítettek értesítése és a gettóból vagy gyűjtőtáborból való kiengedésük érdekében, pl. Blauer Miklós, Radó Artúr édesanyja és Tolnai Gábor¹⁴² esetében a hivatalos órán túl is mindig nyomban intézkedtem, és őket a várható veszélyekre előre figyelmeztettem. A zsidózást és a zsidók sértegetését tiltottam. A Jaross által minden törekvésem ellenére egyszer már elutasított kérelmek kedvező elintézését pl. Bodó Jenő,¹⁴³ Dajkovichné Gaál Franciska színművésznő,¹⁴⁴ Fábri Károly,¹⁴⁵ Harsány /akkor Hartstein/ István, Hámos Lajos, özv. Pető Józsefné, Reisz Árpád, Singer Erzsébet, Somfay József, Somogyi Mátyás, Székely István és Székely Miklós államtitkár esetében később nála sikerrel kieszközöltem, – vagy a folyamodókat, pl. Bod-

---

mánykönyv 1611. kötet és BM létszámkönyv 1618. kötet. Magyarország Tiszti Cím- és Névtára szerint 1944-ben Székely Miklós miniszteri tanácsosi címmel és jelleggel felruházott miniszteri osztálytanácsos a Belügyminisztérium Törvényelőkészítő Osztályának Közjóléti Törvényelőkészítő Alosztályát vezeti.

¹⁴² Tolnai Gábor (Kunszentmiklós, 1910. december 29. – Budapest, 1990. február 17.) irodalomtörténész, egyetemi tanár, az MTA tagja. Budapesten érettségizett a református gimnáziumban, majd Szegeden folytatott egyetemi tanulmányokat. 1933-ban tanári és bölcsészdoktori diplomát szerzett, 1934-ben került az Országos Széchenyi Könyvtárba, amelynek 1945 és 1948 között főigazgatója lett. 1948-tól a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Egyetemi és Tudományos Főosztályának a vezetője, 1949 és 1952 között olaszországi magyar nagykövet. 1953-tól kezdve nyugdíjazásáig (1980) az Eötvös Loránd Tudományegyetem Régi Magyar Irodalmi Tanszékét vezette, 1952-től 1973-ig az MTA Tudományos Minősítő Bizottságában titkári, majd elnöki tiszteletet töltött be.

¹⁴³ Kérdéses, hogy a szöveg későbbi részében említett, a Közjogi Alosztályhoz és Szilágyi Lászlóhoz beosztott dr. Bodó Jenő ügyvéddel azonos-e a személye.

¹⁴⁴ Gaál Franciska (Silberspitz Szidónia, másutt Galizenstein Fáni; Budapest, 1904. március 14. – New York, 1973. január 2.) színésznő. 1923-tól általában a Vígszínház társulatához tartozott, tehetségére külföldön is felfigyeltek, már a némafilmekben is sikereket aratott. Ahogy a hangosfilm elterjedt, az első magyar világsztárok egyike lett. Az 1930-as évek elejétől Bécsben, Berlinben és Budapesten filmezett, 1937 és 1940 között Hollywoodban világsztárok partnereként mutatkozott be. A zsidótörvények miatt azonban hamarosan már itthon sem kapott szerepeket. 1944-ben második férje, Dajkovich Ferenc ügyvéd balatoni villájában bújtatta el. Amikor megérkeztek a szovjet katonák, felismerték a náluk is sztárnak számító színésznőt, és megfelelő elbánást biztosítottak számára. Miután két hónapos vendégszereplést szerveztek neki a Szovjetunióban, 1945 után még vállalt egy szerepet a Vígszínházban, 1946-ban azonban visszatért az Amerikai Egyesült Államokba. Ld. Mudrák – Deák i. m. 115.

¹⁴⁵ A szöveg későbbi részéből tudjuk meg, hogy Fábri Károly, a kommunista párt tagja az Elhagyott Javak Kormánybiztoságánál kormánybiztosi megbízott lett.

rogai Andrásné, Füredi Ferenc, Kisfaludi Stróbl Zsigmond szobrászművész¹⁴⁶ családja és Tolnai Gábor esetében felhívtam, hogy a kormányzóhoz forduljanak, amely újabb kérelmük teljesítését a kabinetirodában és a miniszterelnökségen személyesen kisürgettem. Szálasi előtt a belügyminisztériumban mentesített 580 családot – mintegy 2300 személyt – vagyonával együtt 100%-ban megvédtem. A kormányzói mentesítetteknek Vajna által megállapított 400-as felülvizsgálati létszáma helyett 501 személynek a mentesítését biztosítottam. A mentesítettek személyesen vagy igen meleg hangú levelekben köszönték meg önzetlen életmentő segítségemet. Hegedűs Pál ügyvéd, a budapesti svéd kir. követség B. /életvédelmi/ osztályának vezető tisztviselője hálából saját részemre, továbbá édesanyám, feleségem és gyermekeim részére személyeink és lakásunk védelmére Danielsson budapesti svéd követtől út- és védleveleket eszközölt ki azzal a céllal, hogy a zsidók érdekében tett fáradozásaim elismerésüül igazolva legyen az, hogy a zsidókat védtem, ezért én és családtagjaim svéd diplomáciai védelmet vehessünk igénybe a szükség esetén [és] semleges területre mehessünk. Az 1944. év december havában Singer Erzsébet részünkre svájci követségi védleveleket óhajtott kieszközölni. Rév Mátyás felajánlotta azt, hogy Budapesten lakó hetvenéves édesanyám sorsát gondos figyelemmel kíséri. Szálasi által a külügyminisztériumban tartott értekezlet után a mentesítettek a legnagyobb hálával illettek azért, mert ezen az értekezleten rajtuk önzetlenül és emberségesen segítettem, értük helyt álltam és őket megvédtem. A mentesítések a svéd követség tájékoztatása és a nunciatúra mentőakciójának¹⁴⁷ előmozdítása terén tanúsított s súlyos kockázattal járó magatartással a fasizmus és a nemzetiszocializmus ellen irányuló belső nemzeti ellenállásban tevékeny és eredményes részt vettem. Ebben a munkámban a mentesítések terén Hunyady Gyula miniszteri titkár, valamint Borbély Endre és Nemák Károly OTI fogalmazók, továbbá Perjési Pál miniszteri irodatiszt¹⁴⁸ voltak a munkatársaim.

¹⁴⁶ Kisfaludi Strobl Zsigmond (Alsórajk, 1884. július 1. – Budapest, 1975. augusztus 14.) Kossuth-díjas szobrász, tanár a Művészeti Főiskolán. A budapesti Művészházban 1909-ben megrendezett kiállítása óta már számon tartották. Az I. világháborúban mint katona készített portrékat, 1918 őszén megmintázta az őszirózsás katona figuráját hetek alatt. Pályája a két világháború között teljesedett ki, munkáit a lendületesség és az elegancia jellemzi az életnagyságúnál nagyobb szobraitól egészen az apró porcelán figuráig. A Gellért-hegyen álló Felszabadulási emlékmű (1947) az egyik legismertebb műve, 1952-ben, korábban a Parlament előtt álló Kossuth-emlékmű főalakját szintén ő mintázta meg.

¹⁴⁷ A nunciatúra mentőmunkájára vonatkozóan ld. Szita Szabolcs: Az 1944–1945. évi polgári, diplomáciai és katonai embermentés történetéhez. In: Szita Szabolcs (szerk.): *Magyarország 1944. Üldöztetés–embermentés*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó – Pro Homine–1944 Emlékbizottság, 1994. 7–114.

¹⁴⁸ Perjési Pál (1901. – ?, római katolikus) belügyminisztériumi segédhivatali irodatiszt. Közszolgálatba 1923. augusztus 22-én lépett, 1942. december 31-én kelt irodatiszti kinevezése. *MNL OL K148, BM létszámkönyv 1618. kötet*.

Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter¹⁴⁹ az 1930-ban¹⁵⁰ a Belügyminisztérium Kivándorlási Alapjának tulajdonát képező Budapest, VI. ker.[ület] Teréz-körút 27. sz.[ámú] bérház gondnoki teendőinek ellátásával bízott meg, amely minőségemben a minisztérium igazgatási rendészeti osztálya alá tartoztam. E bérházban többek között 16 olyan lakás és 2 olyan üzlethelyiség volt, amelyet zsidók béreltek. A második emelet egyik kétszobás udvari lakásában egy gyermektelen, elbetegesedett zsidó házaspár, dr. Katona István ügyvéd és felesége laktak. Az ügyvédnek hosszas betegsége miatt ügyei nem voltak, vagyon hiányában teljes nyomorban éltek, és lakbért két évnél hosszabb időn keresztül nem fizettek. Ez okból nekem mint házgondnoknak már régen jelentést kellett volna tennem a belügyminisztérium igazgatási rendészeti osztályához, hogy a kincstári jogügyi igazgatóság útján indíttassa meg ellenük a kilakoltatási eljárást, ezt azonban nem tettem meg, mert nem akartam őket az utcára dobálni. Amikor a számvevőség hivatalos észlelése alapján a kilakoltatási eljárás ellenük megindult, azt nem sürgettem, úgyhogy végül is emlékezetem szerint két évet jóval meghaladó ideig laktak bérfizetés nélkül a lakásban. – Egy zsidó fogtech-

¹⁴⁹ Keresztes-Fischer (1929-ig Fischer) Ferenc, 1929-től vitéz (Pécs, 1881. február 18. – Vöcklabruck, 1948. március 3.) miniszter, főispán, ügyvéd. Jogi tanulmányait a pécsi püspöki jogakadémián és a Budapesti Tudományegyetemen végezte, jogból doktorált, ügyvédi vizsgát tett, majd Pécsen ügyvéd és jogtanácsos lett. 1915 januárjától 1918-ig főhadnagy a 69. császári és királyi gyalogezredben, súlyos sebesülése után szerelt le. 1918 novemberétől 1920 augusztusáig a szerbek megszállta Pécsen a takarékpénztár ügyésze, küzdött a kommunisták és a megszállók ellen, amiért két hónapra bebörtönözték, majd Valjevóba internálták a szerbek. 1921. október 10-én Baranya vármegye és Pécs kormánybiztosává, majd főispánjává nevezik ki, 1925 decemberétől 1931 augusztusáig egyben Somogy vármegye főispánja is. 1931. augusztus 24-től 1935. március 4-ig belügyminiszter Károlyi Gyula, majd Gömbös Gyula kormányában is. A kommunista szervezkedés ellen Keresztes-Fischer Ferenc 1932. július 1-től október 1-ig statáriumot és gyülekezési tilalmat vezetett be. Lemondása után a Magyar Nemzeti Bank külső szakértője, 1932 és 1935 között a Nemzeti Egység Pártja programjával a rétsági kerület országgyűlési képviselője. 1936. január 4-től 1938. május 16-ig a Pénzügyi Központ elnöke, tagja a felsőháznak. 1939-ben a Magyar Élet Pártja programjával Kaposvár országgyűlési képviselője. Ismét belügyminiszter 1938. május 14-től 1944. március 22-ig, 1941. április 3-tól (Teleki Pál öngyilkosságától) tényleges miniszterelnök rövid ideig, 1942. március 7-től (a Bárdossy-kormány lemondásakor) ideiglenesen ellátja a miniszterelnöki és a külügyminiszteri teendőket is. 1937-ben a Nemzeti Önállósítási Alapot és Tanácsot a kezdeményezésére alakították meg, melynek elnöke lett. Keresztes-Fischer Ferencnek a köztisztviselők egyesületi és párttagságára vonatkozó rendelete kimondta az összeférhetetlenséget a hungarista és szociáldemokrata mozgalmakban való részvétellel, betiltotta a mozgalmi egyenruha viselését, főslozaltta a szabadkőműves kapcsolató „jótékonyági” egyesületeket. A hungarista mozgalmat 1939. február 24-én betiltotta. Náciellenes felfogása és magatartása miatt a német megszálláskor (1944. március 19.) tényleges miniszterként a Gestapo letartóztatta és a mauthauseni koncentrációs táborba hurcolta. 1945. április 30-án az amerikaiak a flossenbürgi táborban felszabadították. Már súlyos betegen távozott innen, tüdőrákban halt meg.

¹⁵⁰ Valószínűleg 1930-tól.

nikusnak ugyancsak hónapokra terjedő lakbértartozása volt, azonban a kilakoltatási eljárás megindítását az ellen sem szorgalmaztam. – Az 1941. évi július hó 29-én kelt 5777/1941. M. E. sz. rendelet /[…]/¹⁵¹ 9. §-a az üzlethelyiségek bérletének általános felmondási tilalma alól az 1939. évi IV. t.c.¹⁵² hatálya alá tartozó bérlők tekintetében kivételt tett, és az ezek által bérelt üzlethelyiségek bérletének felmondását nem korlátozta. E rendelet alapján az ebben a házban lévő két zsidó üzletbérlőnek a kincstári jogügyi igazgatóság 1943. évi április hó 30. napjára felmondott. Majd az egyik bérlő hadirokkant és 1919-es szegedi ellenforradalmár voltára, a másik bérlő pedig hadirokkant voltára hivatkozással a felmondás elhalasztását kérelmezte, amikor a belügyminisztérium – bár az egyik bérlő ellenforradalmár és hadirokkant voltát igazolni nem tudta – a felmondást egy félévvel, 1943. évi október 31. napjára halasztotta. Mivel pedig ezek közül az egyik bérlő csak 1943. évi december hó 11-én ment ki az üzletből, ezért az új bérlő a kincstári jogügyi igazgatósághoz intézett beadványában 15.000 pengő kár, illetve elmaradt haszon megtérítését kérte, mert részéről ismételt kérelem dacára legcsekélyebb intézkedés sem történt a régi bérlőnek a felmondás szerinti időben való kiköltöztetésére, sőt, ez az új bérlőt és munkásait kiutasította, amely ellen az új bérlő hiába fordult intézkedésért hozzám, végül is a régi bérlő kiköltöztetése az én magatartásom folytán kizárólag az új bérlő intézkedései következtében történt meg. E két kereskedő állandó keresetet biztosító ipari foglalkozását ezután az egyiknek a házban lévő lakásában folytatta. – Az 1944. évi április hó 26-án kelt 1610/1944. M. E. sz. rendelet /[…]/¹⁵³ a zsidók lakásának igénybevételét rendelte el, s a rendelet 6. §-ában hivatkozott 100/1943. M. E. sz. rendelet /[…]/¹⁵⁴ 7. §-a szerint a lakások új bérlőinek kijelölése a polgármester hatáskörébe tartozott, akinek az új bérlő kijelölése tárgyában hozott határozata ellen, illetőleg a határozatnak az új bérlőt kijelölő rendelkezése ellen jogorvoslatnak nem volt helye. Az 1610/1944. M. E. sz. rendelet 1. §-ának 3. pontja, 2. §-a és 4. §-a alapján a polgármester az igénybevétel szennedő részére állandó keresetének megfelelő más lakást tartozott azonnal biztosítani, amit a székesfőváros polgármestere¹⁵⁵ úgy oldott meg, hogy bár az érdekelt zsidókat is a csillagos házakba való költözésre kötelezte, egyidejűleg megengedte, hogy állandó keresetet biztosító ipari foglalkozásukat régi lakásuk egyik helyiségé-

¹⁵¹ *Rendeletek Tára* 1941. évf. 1976. lap. A rendelet 9. §-a megtekinthető a „Hivatkozott jogszabályok” cím alatt.

¹⁵² *1939. évi IV. törvénycikk a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról.*

¹⁵³ *Rendeletek Tára* 1944. évf. 475. lap

¹⁵⁴ *Rendeletek Tára* 1943. évf. 7. lap

¹⁵⁵ Dorogi Farkas Ákos (Tiszakürt, 1894. augusztus 22. – Vác, 1955.) Budapest polgármestere. A német megszállás miatt lemondott Szendy Károly helyett választották meg (1944). 1946-ban a népbiroság tízévi kényszermunkára ítélte.

ben folytathassák. – Tekintettel arra, hogy a kiadott rendelkezések szerint a zsidó-lakások új bérlőinek kijelölése a polgármester hatáskörébe tartozott, ennek folytán ezekkel a kérdésekkel nem foglalkoztam, mert ezek feladatkörömön kívül estek. Az így kijelölt új bérlők nevét minden hónap elseje előtt a házfelügyelőtől tudtam meg, aki a lakbér befizetésére szolgáló postatakarékpénztári csekklapok mikénti kitöltése végett jelentette ezt nekem. Mivel pedig a házfelügyelőként alkalmazott Makovits Ferenc lakatosmester és felesége közül az asszony zsidó volt, ezért a zsidó bérlőknek csillagos házakba költözésével kapcsolatos összes tennivalókat, a pénzügyi közegek által készített leltárak aláírását, stb. annál inkább reájuk bíztam, mert a kiadott hirdetések és úrlapok szerint ezeket a teendőket a házgondnokok, illetve a házfelügyelők vagylagosan tartoztak ellátni. Meggyőződésem szerint részemről a zsidó bérlők érdekeit szolgáló leghelyesebb intézkedés az volt, hogy ezeket a teendőket Makovits Ferencre és zsidó születésű feleségére bíztam, mert náluk – akik 1911 óta voltak ott házfelügyelők – minden előfeltétel meg volt arra, hogy a zsidó bérlők érdekeit az akkori lehetőségek között a legjobban képviseljék. Hogy ez az intézkedésem mennyire helyes volt és az üldözöttek érdekeit szolgálta, azt az is bizonyítja, hogy akkoriban volt egy olyan rendelet, amely szerint a zsidók tüzelőjét a keresztény lakók között szét kellett osztani,¹⁵⁶ azonban Makovitsék gondoskodása folytán ebben a házban erre nem került sor, ugyancsak ők az én hallgatólagos tudomásommal elnézték azt is, hogy az állandó keresetet biztosító ipari foglalkozásukat régi lakásuk egyik helyiségében folytató zsidók közül egyesek a kiadott rendelet ellenére tovább is ott laktak. – A házban lakott és ugyanott bérelt üzletet Gross Péter pángermán Volksbundista¹⁵⁷ vaskereskedő, aki évek óta jogtalanul követelte bérleményének megnagyobbítását, s ennek megtagadása miatt velem állandóan ellenséges viszonyban állott, Makovitsot többször feljelentette és Makovitsnét zsidózta. Gross Péter az 1944. évi november hó első felében, amikor a ház udvarán keresztülmentem, Makovitsnéra

¹⁵⁶ 3.840/1944. M. E. számú rendelet a zsidók vagyonáról. A rendelet 1. § (3) e) pontja szerint „a zsidónak és háznépének kétheti időtartamra szükséges élelmi-, tüzelő- és világítószert” lehetett csak megtartani.

¹⁵⁷ Volksbund der Deutschen in Ungarn, a Magyarországi Németek Népi Szövetsége. A magyarországi német kisebbség szervezete, amely a korábbi német Népművelődési Egyesület (Volksbildungsverein) utódként 1938-ban, Imrédy Béla miniszterelnöksége alatt jött létre. Basch Ferenc vezette, de megalakulásában Huss Richárd, a debreceni Tisza István Tudományegyetem németprofesszora is közreműködött. A Volksbund a Harmadik Birodalom érdekeinek képviselője volt Magyarországon, a Waffen-SS magyarországi toborzásaiban jelentős szerepet játszott. Ld. Gerhard Seewann: *Geschichte der Deutschen in Ungarn*. I–II. Marburg, Herder, 2012. Tilkovszky Loránt: *Hét évtized a magyarországi németek történetéből 1919–1989*. Budapest, Kossuth, 1989. Uő: *Ez volt a Volksbund. A német népcsoportpolitika és Magyarország 1938–1945*. Budapest, Kossuth, 1978. Spannenberger Norbert: *A magyarországi Volksbund Berlin és Budapest között 1938–1944*. Budapest, Lucidus, 2005.

célozva durván rám kiáltott, hogy: „Maga meddig tűri még ezt a zsidóasszonyt itt a házban, most már az én barátaim ülnek a miniszterek között és ezek majd ellátják a maguk baját!” Ezt a fenyegetést azzal utasítottam vissza, hogy Makovitsék rendszeren teljesítik a kötelességüket, s nem látok okot fennforogni arra, hogy eltávolítsam őket. Gross valóban feljelentést tett ellenem, ennek következményeképpen néhány nap múlva magához hivatott Bodonyi György belügyminisztériumi nyilas pártmegbízott, a személyi ügyek vezetője, s elrendelte, hogy Makovitsékat azonnal távolítsam el a házból. Erre Makovitsot behívattam magamhoz a hivatalba, ahol megmondtam, hogy azonnali hatállyal kénytelen vagyok felmondani nekik, ugyanakkor kioktattam arra, hogy hozzon be egy írásbeli beadványt, amelyben a Lakbérleti Szabályrendeletre¹⁵⁸ hivatkozással tiltakozzon az ilyen felmondás ellen. Eközben elmúlt november hó 15-ike, amikor Makovitséknak – akik ellen nem voltam hajlandó jogtalanságot elkövetni és őket röviden kidobni – a Lakbérleti Szabályrendelet értelmében már csak 1945. évi május hó 1. napjára lehetett felmondani. Ezt írásban közöltem velük, Bodonyit a Lakbérleti Szabályrendeletre hivatkozással tájékoztattam eljárásomról. A Makovitséknak szóló felmondás természetesen sohasem lépett hatályba.

***

Semmiféle, sem nyilas, sem más fasiszta jellegű pártnak és mozgalomnak a tagja nem voltam, ilyen pártot és mozgalmat nem támogattam, azok célkitűzését és működését nem helyeseltem. A háborúba való belépés, a háborúban való további részvétel, vagy a tengelyhatalmak érdekében, avagy pedig a szövetséges hatalmak érdekei ellen propagandát sohasem fejtettem ki. Sem közvetlenül, sem tetteimmel, sem közhangulatot kialakító magatartásommal közvetve az ország lakossága egy részének érdekeit sértő, a magyar alkotmány szellemével ellenkező jogszabályok hozatalában nem vettem részt, és azokat nem mozdítottam elő. Ilyen jogszabályok végrehajtása terén az érintett személyek helyzetén könnyítettem. Az ország lakosságának semmiféle része ellen sem izgattam gyűlöletre. A német–oros viszony megszakadása már 1941-ben nyilvánvalóvá tette,¹⁵⁹ hogy a német szövetség romlásba viszi az országot, ezért szomorúsággal eltelve szemléltem az eseményeket. A magyarországi németiség hazááruló magatartása, határt nem ismerő törtétese már előbb is felháborodással töltött el, mert a magyarság rovására terjeszkedtek és igyekeztek hatalomhoz jutni. Felháborodásomat csak növelte az a körülmény, hogy Lajos öcsém ellen az 1941–1942.

¹⁵⁸ *A m. kir. minisztérium 1941. évi 5.777. M. E. számú rendelete, a lakások és egyéb helyiségek bérletére vonatkozó egyes kérdések szabályozásáról.* Ld. a 151. sz. jegyzetet.

¹⁵⁹ A hitleri Németország a Szovjetuniót 1941. június 22-én támadta meg, „Barbarossa” volt a hadművelet fedőneve.

években a pángermán Feketehalmy-Czeidner Ferenc szegedi hadtestparancsnok¹⁶⁰ egy és fél évig tartó súlyos bűnvádi és becsületügyi eljárást folytatott abból az okból, mert az öcsém mint lósorozó huszárszázados Apatinban az ottani Volksbund tagjainak a magyarságra sértő nemzetellenes magatartása miatt a Nagyvendéglőben a felvirágzott Hitler-képet a falról ledobta és összetörte.

Hivatalomat a napi politikától mentesen láttam el, sohasem cselekedtem azzal a céllal, hogy az úgynevezett Szálasi-kormánynak segítségére legyek. E kormány idejében a belügyminisztérium közjogi osztályának a zsidókkal kapcsolatos ügyekben egyedüli feladata a mentesítettek névjegyzékeinek technikai összeállítása volt. Én 1931. évtől továbbra is ugyanabban a tudományos beosztásban működtem és 1945. évi március hó végéig a jogtörténeti ügyek intézése¹⁶¹ volt a feladatomban. A legnagyobb terror alatt csak éppen mutattam, hogy valami munkát végzek, mert Szálasi Ferenc a belügyminisztériumban tartott beszédében kijelentette, hogy aki nem dolgozik és szabotál, az meghal, – s mert köztudomású volt az, hogy Bodonyi György belügyminisztériumi nyilas pártmegbízott, a személyi ügyek vezetője Simon Mihály segédhivatali főigazgató¹⁶² azzal fenyegette meg, hogy szabotálás miatt letartóztatja

¹⁶⁰ Feketehalmy-Czeydner Ferenc (Piski, 1890. november 22. – Zsablya, 1946. november 6.) vezér ezredes. Az I. világháborúban az orosz és az olasz fronton szolgált, megsebesült, felépülése után a vezérkarhoz került. Őrnaggyá lépett elő 1925-ben, 1933-tól a Légügyi Hivatal vezérkari főnöke, a komáromi gyalogdandár parancsnoka 1939–1940-ben. 1940. március 1-jétől az első magyar hadsereg vezérkari főnöke, 1941. augusztus 1-jétől a szegedi V. hadtest parancsnoka lett. Szombathelyi Ferenc parancsára Babos József hadnagy ezredes 1942 májusában vizsgálatot indított az újvidéki mézszárlás ügyében. Így Feketehalmy-Czeydner Ferencet augusztusban nyugállományba helyezik, 1943 márciusában a Mátyásföldi Repülőgépgyár igazgatójává nevezik ki. 1943 decemberében hadbírórság elé állítják őt és tizenöt társát is, 1944 januárjában Németországba szökik. Belép a Waffen SS-be, de tényleges katonai szolgálatot nem teljesít a szervezetben. Március 19. után Magyarországra tér vissza, működését Beregfy Károly kérésére a magyar hadseregben folytatja. 1944. december végén Németországba betegszabadságra megy, ahol gégerákkal operálják meg. SS-Obergruppenführer, hadtestparancsnokként a Waffen SS legmagasabb rangú nem német származású tisztje. 1945. május 7-én amerikai fogságba esik, miután 1946. március 8-án Budapestre szállítják, a népbírórság halálra ítéli. Jugoszláviának is kiadják; ott is bíróság elé állítják, halálra ítélik, felakasztják. Ld. még: Zinner – Róna i. m.

¹⁶¹ Ld. a 10. számú jegyzetet.

¹⁶² Simon Mihály (Száku, Krassó–Szörény vármegye, 1893. január 10. – ?, római katolikus) belügyminisztériumi segédhivatali főigazgató. Karánsebesen végezte el az általános polgári iskola négy osztályát, majd magántisztviselőként alkalmazta ugyanott a Mímik R. és tsa. faárugyár. 1908. június 16-án igazságügyi kezelői vizsgát, majd 1915. június 20-án belügyi kezelői vizsgát tett, mindkettőn jeles eredménnyel végzett. 1910. július 5-től díjnok a kir. ügyészségen Karánsebesen, 1915. szeptember 1-jétől pedig az Igazságügy Minisztériumban Budapesten. 1916. május 16-tól a győri kir. törvényszék írnoka, 1917. február 18-tól ugyanebben a funkcióban kerül vissza az Igazságügy Minisztériumba. 1918. március 19-től irodatiszt a Miniszterelnökségen, 1919. február 1-jén ugyanott segédhivatali igazgató lett. 1921. június 22-től a Hadigondozó Hivatal segédhivatali igazgatója,

és hadbírótság elé állítja. A zsidósággal kapcsolatos magatartásomat megvilágítják és igazolják az általam előadottak, a mentesítésre vonatkozóan kiadott kormányrendeletek és maguk a mentesítettek. Hivatali hatáskörömet messze túllépve, saját és családom biztonságát és egzisztenciáját teljes mértékben veszélyeztetve segitettem rajtuk abban az időben, amikor hivatali főnökeim – Endre, Baky¹⁶³, Jaross és Vajna – ezért a legsúlyosabban elítéltek volna. Ezt azért tettem, mert fel voltam háborodva a velük szemben tanúsított kegyetlenségeken, mert keresztény vallásom parancsolta a segítséget és mert tudtam azt, hogy a szövetséges és semleges hatalmak jogos felháborodása kíséri ezeket a kegyetlenségeket.

***

A múlt világháborúban 1915. évi október hó 15-től katonai szolgálatot teljesítettem, 1918-ban olasz hadifogságba kerültem, ahonnan 1919. évi október hó 21-én érkeztem haza és ekkor leszereltem. Hadirokkant tartalékos főhadnagy vagyok. Az 1919. évi október hó végétől az 1921. év őszéig a Salgótarjánnal közvetlenül határos és Cseh-Szlovákiához csatolt Egyházasbást községben¹⁶⁴ tartózkodtam, s ott a trianoni békeszerződés megkötése előtt a tiszta magyar ajkú községnek Magyarország határain belül leendő meghagyását szorgalmaztam. Az 1921. év őszén jöttem Budapestre. A kormányzó 1934-ben vitézzé avatott, vitézi telkem nincs, s ilyennek a zsidóktól elvett birtokokból részemre való adományozását sohasem kértem, mert az igazságos-

---

1923. július 13-tól irodafőtiszt a Népjóléti Minisztériumban, ahol később segédhivatali igazgatói címet és jelleget kap. A Belügyminisztériumba szolgálattételre 1932. július 1-jén rendelték be, itt 1933. június 29-én segédhivatali igazgató lett, 1940. június 27-én segédhivatali főigazgató címmel és jelleggel ruházták fel. Segédhivatali főigazgatói kinevezése 1944. június 30-án kelt. Valószínűleg B-listázták a háborút követően, a Belügyminisztérium létszámkönyvébe ceruzával bevezetett „B” bejegyzés utal erre. *MNL OL K148, BM állománykönyv 1611. kötet és BM létszámkönyv 1618. kötet. Magyarország Tiszti Cím- és Névtára* szerint 1942-ben a Magyar Érdemrend lovagkeresztjével tüntették ki.

¹⁶³ Baky László (Budapest, 1898. szeptember 13. – Budapest, 1946. március 29.) csendőrtiszt, politikus, belügyi államtitkár. Miután a pécsi hadapródiskolát elvégezte, katonai pályára lépett. 1919-ben a szegedi ellenforradalmi szervezkedés egyik vezéralakja, a hírhedt Prónay-különítmény tagja. 1938. január 1-jén nyugdíjazását kérte csendőrnagyi rangban. 1939-ben a Nyilaskeresztes Párt országgyűlési képviselője, a Nyilaskeresztes Front tagja a párt szakadását követően. Az 1944. március 19-i német megszállás után a Belügyminisztérium politikai államtitkáráként irányította a zsidó lakosságunk ország területéről való kiszállítását. 1944 őszén a Szálasi-kormány rábízta egy különleges katonai rendfenntartó szervezet felállítását. 1946-ban mint háborús bűnöst halálra ítélte a Népbírótság, felakasztották. Ld. még: Karsai – Molnár i. m. és Zinner – Róna i. m.

¹⁶⁴ Egyházasbást (más néven Újbást, szlovákul Nová Bašta, korábban Kostolná Bašta) ma szlovákiai község a Besztercebányai kerület Rimaszombati járásában. A Cseres-hegységben fekszik Rimaszombattól 25 km-re délre, Fülektől 15 km-re délkeletre.

ságról és a közéleti erkölcs tisztaságáról vallott felfogással nem fért össze az ilyen módon való vagyonszerzés. Vitézi minőségemben nem tettem le Szálásra az esküt, pedig az eskütételen való megjelenésre parancsot kaptam, de a parancsot önkéntes elhatározásomból nem teljesítettem, amivel nyilvánvaló tanúbizonyságát adtam az eskütételt megtagadó akaratomnak. A most lefolyt háborúban Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter a katonai szolgálat alól állandóan felmentett. Közszolgálatba 1922-ben léptem. Az 1924. évi február hó 15-től 1930. év július haváig dr. Preszly Elemér Pest vármegyei főispán¹⁶⁵ mellett főispáni titkár voltam. Ettől kezdve a belügyminisztériumban szolgálok, ahol 1931. évi március hó 15-től 1945. évi március hó végéig állandóan a közjogi osztályon a jogtörténeti ügyeket intéztem. 1944. évi június hó 30-án miniszteri tanácsosi címet és jelleget kaptam, valóságos miniszteri tanácsos nem vagyok, fizetésemet legutóbb az 1945. évi április hónapra 1941-ben kapott valóságos miniszteri osztálytanácsosi kinevezésem alapján vettem fel. Nem vitás az, hogy 1922 óta teljesített közszolgálatom alatt soha mást a hivatali rangsorban megelőzni nem akartam, s amikor ez 1924-ben előfordult, erre nem az én magatartásom és viselkedésem szolgáltatott okot. A miniszteri tanácsosi cím és jelleget adományozásakor negyvennyolcadik életévemben voltam, négy évi első világháborús katonai és külön huszonnégy évi köztisztviselői, tudományos és egyházi közéleti múlttal. Az ügynevezett Szálasi-kormány idején semminemű új állást és új beosztást nem kaptam. A pesti református egyházmegye világi főjegyzője és tanácsbírája, s az újpesti református egyházközség presbitere vagyok. Az 1932. évben feleségül vettem özv. Ybl Miklósné született Szabó Piroskát, akinek első házasságából származó három félárva gyermekét nevelem, saját Péter nevű fiam 1935. évi szeptember hó 3-án született, tehát tíz éves. Feleségem négy gyermekes özvegy édesanyjának csepeli lakóháza – családunk egyetlen vagyona – az 1944. évi június hó 25. és 27. napjain történt repülőtémadások alkalmával földig leomlott, és minden berendezésével együtt teljesen elpusztult.

***

¹⁶⁵ Preszly Elemér (Dunaalmás, 1877. július 22. – Vác, 1971. január 20.) ügyvéd, főispán. A Budapesti Tudományegyetemen 1901-ben avatták jogi doktorná, majd Vácon nyitott ügyvédi irodát. A Függetlenségi és 48-as Párt programjával 1909 és 1918 között a váci kerület országgyűlési képviselője, Pest–Pilis–Solt–Kiskun vármegye és a Dunántúl hadigondozó kormánybiztosa 1917-ben. Népfőlkelő százados az I. világháborúban, 1920. május 3-tól Pest–Pilis–Solt–Kiskun vármegye főispánja, 1935. március 1-jétől a Belügyminisztérium politikai államtitkára, 1936. november 1-jei lemondása után ismét Pest–Pilis–Solt–Kiskun vármegye főispánja. A ceglédi kerületnek 1935 és 1939 között volt országgyűlési képviselője.

Az 1944. évi november hó első napjaiban a belügyminiszter¹⁶⁶ elrendelte a minisztériumnak Sárvárra való kitelepítését. Ennek teljesítése alól azért nem mertem magamat és családomat kivonni, mert közismert volt az elnöki osztálynak az a közlése, hogy a Budapesten maradó összes tisztviselőket bevetik Budapest katonai védelmébe. De nem maradhattam volna vissza azért sem, mert nyilas körökben már felfigyeltek arra, hogy nagyszámú zsidó mentesítése érdekében dolgoztam, és ezeknek segítettem. Emiatt nyilas oldalról több névtelen fenyegető levelet kaptam, s magukat meg nem nevező nyilasok és német Gestapo alkalmazottak a lakásomon telefonon is megfenyegettek. Ha a kitelepülésnek ellenszegülök, és azt nem teljesítem, ezt a nyilasok okvetlenül „zsidóbarát” voltom bizonyosságának tekintették volna, s ezzel nemcsak magamat és családomat, hanem a mentesítetteket és a hozzám beosztott tisztviselőket is veszélybe sodortam volna. Az úgynevezett Szálasi-kormánynak a zsidókat illetően különösen éles volt az álláspontja, ezért a kötelező kitelepülés alól nem vonhattam ki magamat, mert a szabotálás megkísérlését velem szemben feltétlenül kényszerintézkedés követte volna. Így a kényszer velem szemben sokkal fokozottabb volt, ezért nem volt módom a visszamaradásra. Attól félttem, hogy számos belügyminisztériumi tisztviselőtársamhoz s a belügyminisztériumban szolgálatot teljesítő dr. Király Gyula ezredeshez¹⁶⁷ és dr. Szentlélek László rendőrkapitányhoz¹⁶⁸ hasonlóan letartóztatásra kerülök, vagy hozzám a közjogi alosztályba beosztott dr. Bodó Jenő ügyvéd [...],¹⁶⁹ dr. Huberth Pálné [...],¹⁷⁰ s szintén svéd útlevéllel ellátott dr. Beökönyi László miniszteri titkár¹⁷¹ hasonló sorsára jutok. Ezért az üldözéstől és deportálástól általam megmentett Fábri Károly kommunista párttag, Kormánybiztosi

¹⁶⁶ Vajna Gábor, ld. a 106. számú jegyzetet.

¹⁶⁷ Király Gyula (Szilágyballa, 1893. november 12. – Jundia, Saõ Paulo, Brazília, 1979. május 10.) csendőr ezredes, 1944-ben a Belügyminisztérium VII. (Közbiztonsági) Osztályának vezetője. A németek a nyilas hatalomátvétel után letartóztatják, Mauthausenbe deportálják.

¹⁶⁸ *Magyarország Tiszti Cím- és Névtárából* tudjuk, hogy 1944-ben dr. Szentlélek László rendőrkapitány szolgálattéltre volt átvézenyelve a Belügyminisztérium központi rádióállomásához a m. kir. rendőrség budapesti főkapitányságáról. Személyi nyilvántartólapja nem található meg a Magyar Királyi Államrendőrség Budapesti Rendőrsége Főparancsnokságának irathagyatékában. *BFL VI.2.b. 2–5. dobozok.*

¹⁶⁹ VI., Andrásy út 88. sz[ám].

¹⁷⁰ XII., Bernáth Géza utca 17. sz[ám].

¹⁷¹ Beökönyi László dr. (1906. – ?, római katolikus) miniszteri titkár. Közszolgálatba 1934. november 5-én lépett, miniszteri segédtitkár 1942. június 19-én lett, a miniszteri titkári címet és jelleget 1944. június 30-tól viselte. *MNL OL K148, BM létszámkönyv 1618. kötet. Magyarország Tiszti Cím- és Névtára* szerint 1944-ben Beökönyi László mint miniszteri titkári címmel és jelleggel felruházott miniszteri segédtitkár a Belügyminisztérium Elnöki Osztályának Általános Alosztályán működik. Ld. még: Szabó Éva: *Sopronkőhida 1944. Szávay Edit 22 grafikája és 18 vázolata*. Budapest, Kosuth, 1994. 20.

megbízott az Elhagyott Javak Kormánybiztosságánál¹⁷², Harsány István ezredes a honvédelmi minisztériumban, dr. Hegedűs Pál ügyvéd volt svéd követségi tisztviselő, Rév Mátyás nyomdász [...] ¹⁷³ és dr. Zalán Benő ügyvéd [...] ¹⁷⁴ tanácsára és a nyilasok kényszere folytán vállaltam a nyugat felé menetelt, hogy a nyilasok és a német Gestapo gyanúját eloszlassam. November hó első napjaiban azt az utasítást kaptam, hogy 11-én családommal együtt legyek a Keleti-pályaudvaron, mert az e napon induló vonattal kell kitelepülnöm. November hó 10-én a belügyminisztérium tehergépkocsiján csomagjainkat lakásomról a pályaudvarra kiszállították. Időközben Vajna a családom azonnali kitelepülésére vonatkozó rendelkezést fenntartva, engem a mentesítések megerősítésének befejezéséig egyelőre Budapesten visszatartott. Annak a ténynek, hogy a kitelepülési parancs teljesítésére családommal együtt november hó első napjaiban késznek mutatkoztam, volt a következménye az, hogy Vajna Gábor engem a 3800/1944. M. E. sz. rendelet végrehajtásával, majd a Jaross-féle névjegyzék elkészítésével kapcsolatos teendők ellátására egyelőre Budapesten visszatartott. Ezáltal vált gyakorlatilag lehetségessé az, hogy az üldözötteken tovább is jelentékeny mértékben segíthessek, az én kitartó munkám révén így lett a kormányzói mentesítettek közül Vajna szándéka ellenére 400 személy helyett 501 személy megerősítve, és így nyertek a Jaross által mentesítettek házastársukkal és gyermekeikkel együtt mindannyian megerősítést. E munkák befejezése után kaptam azt az utasítást, hogy a december hó 7-én induló vonattal menjek Sárvára. Ekkor közölték, hogy a 6-án, 7-én és 8-án induló vonatokkal minden tisztviselőnek ki kell települnie, mert ezek az e célra szolgáló utolsó vonatok, s ezután már csak a gépkocsin szállítandó szűkebb törzs maradhat Budapesten, aki pedig önként itt marad, azt bevetik Budapest katonai védelmébe. Ennélfogva feleségem és gyermekeim november hó 11-én, majd én a Vajna-féle két megerősítő okirat elkészítése után december hó 7-én a személyünkre egyénileg ható kényszer fennállása folytán teljesítettük a kitelepülésre vonatkozó rendeletet azzal az elhatározással, hogy amennyiben a nyilasok Ausztriába hurcolnak bennünket, abban az esetben nem maradunk náci-területen, hanem titokban elkészített svéd úti okmányaink felhasználásával a legelső alkalommal mindannyian semleges területre megyünk. Hogy mennyire csak a kényszer

¹⁷² Az Elhagyott Javak Kormánybiztosságát a 727/1945. számú M. E. rendelet 1945. március 31-én hozta létre, és 1948. augusztus 27-én a 8.920/1948. számú kormányrendelet szüntette meg. A Kormánybiztosság a Miniszterelnökséghez tartozott, élére a miniszterelnök nevezte ki a kormánybiztost. Feladata volt a háború következtében otthonukat vagy megélhetésüket elvesztett személyek segítése, a károsultak részbeni kárpótlása, az elhagyott ingatlanok, vállalatok felügyelete, fenntartása és működésbe helyezése.

¹⁷³ V., Perczel Mór utca 2. sz[ám].

¹⁷⁴ V., Vadász utca 4. sz[ám].

miatt mentem el Budapestről, azt legjobban az bizonyítja, hogy a családomtól elszakadni nem akaró hetven éves édesanyámat mindenképpen lebeszéltem a velünk való elmenetelről, és Budapesten hagytam. Sárvára történt eltávozásom körülményeiből és a zsidók mentesítési ügyeiben már részletesen leírt előző magatartásomból minden kétség nélkül megállapítható, hogy eltávozásom oka korántsem németbarát vagy fasiszta politikai meggyőződés volt, és nyilvánvaló, hogy nem ebből a meggyőződésből kifolyóan mentem Sárvára. Sárváron egyébként csak éppen jelen voltam, de valójában semmiféle szolgálatot nem teljesítettem, mert külön hivatali helyiségem sem volt. December, január és február hónapokban hivatali munkát annyira nem végeztem, hogy még a belügyminisztérium irattárának hajlékot adó járásbíróság épületében sem jártam. Az enyhébb idő beálltával márciusban a járásbíróság emeletén lévő fűtetlen irattári helyiségben a közjogi osztály iratkötegeit altiszt hiányában magam rendeztem és kötöttem újból át, hogy a Budapestre való visszaszállításnál ne hulljanak széjjel. Sárváron a számonkérő csendőrség, s ezek detektívjei és besúgói jelenlétének ellenére is folytattam a hozzám forduló üldözők megsegítését. Itt családommal együtt dr. Stirling Ernő ügyvéd lakásának egyik szobájában kaptam szállást. Stirlinget – aki anyai részről zsidó származású – az úgynevezett Nemzeti Számonkérő Szervezet¹⁷⁵ csendőrei gazdasági szabotázs ürügyével huzamos időn át az ottani járásbírószági, majd később a főszolgabírói fogházban letartóztatásban tartották azzal a váddal, hogy jákfai birtokán tíz kat.[aszteri] hold termőföldet nem vetett be. Amikor a főszolgabírói fogházban kis sötét zárkában volt, felesége által tolmácsolts kérésére a szomszédos nagyobb és világosabb zárkát, amelyben belügyminisztériumi iratok voltak felhalmozva, nyomban kiürítettem, és így őt oda még azon a napon áttehették, ahol kényelmesebb elhelyezést kapott. Stirlingnével és férjével, aki február végén rendőri felügyelet alá helyezés mellett szabadlábra került, mindvégig jó viszonyban voltunk, s minden este együtt titokban hallgattuk a bari, moszkvai és londoni rádióállomások magyar nyelvű híreit. – Február hónapban Tömöri Szilárd belügyminiszteri irodatiszt¹⁷⁶ egyik zsidó származású ismerőse érdekében hozzám fordult, mert az illetőtől a belügyminiszteri mentesítő okiratot a nyilasok elvették, és anélkül – ha mentesítést nem tudja igazolni – deportálják. Az illető személyes biztonság érdekében az okiratokat nyomban kiadtam.

¹⁷⁵ 1944. november 1-jén rendelte el Szálasi Ferenc, hogy a Belügyminisztérium VII/d alosztályaként fel kell állítani a Nemzeti Számonkérő Szervezetet, amelynek működését Ládai István csendőrezredes, a Belügyminisztérium államtitkára felügyelte. Ld. Kovács i. m. 126.

¹⁷⁶ Tömöri Szilárd (1905. – ?, római katolikus) belügyminisztériumi segédhivatali irodatiszt. Közzolgálatba 1924. november 15-én lépett, 1942. december 31-én kelt irodatiszti kinevezése. *MNL OL K148, BM létszámkönyv 1618. kötet. Magyarország Tiszti Cím- és Névtára* szerint 1944-ben Tömöri Szilárd még belügyminisztériumi segédhivatali irodasegédtsizt.

Sárváron március hó második felében felkeresett egy államvasúti tisztviselő, aki nek zsidószületésű feleségét Jaross Andor mentesítette, s kétségbeesve panaszkolta, hogy feleségét a mentesítés ellenére internálótáborba vitték, ahonnan a Vajna Gábor által aláírt mentesítő okiratra és kis gyermekeire tekintettel sem hajlandók szabadon engedni. A szerencsétlen asszony érdekében nyomban személyesen a közbiztonsági osztály vezetőjéhez, Hajnácskőy László csendőrezredeshez¹⁷⁷ fordultam, aki legnagyobb megbotránkozásomra azt a választ adta, hogy Vajna Gábortól az utolsó közbiztonsági értekezleten arra kapott utasítást, hogy az összes mentesített zsidókat és a keresztényekkel összeházasodott zsidókat politikai megbízhatatlanság címén internálni kell. Így a szerencsétlen asszonyon nem segíthettem.

***

Sárváron 1945. évi március hó végén egyik reggel csendőrök és rendőrök riasztották a belügyi tisztviselőket, s ekkor közölték a belügyminiszternek azt a rendelkezését, amely a nyugati irányba való azonnali továbbtelepülést kötelezővé tette, és ennek mikénti lebonyolítását szabályozta. Hajnácskőy László csendőrezredes, a belügyminisztérium közbiztonsági osztályának vezetője kijelentette, hogy: „Aki nem megy tovább nyugatra, azt puskatussal veretem ki”, majd azt is kijelentette, hogy: „Mindenkinek tovább kell települnie és ez kötelező”. Azonkívül Hajnácskőy ellentállás és szabotálás esetében állandóan felkoncolással fenyegette az embereket, s így kényszerítette a továbbtelepülésre, általában azt hangoztatta, hogy aki nem engedelmeskedik a kitelepülési parancsnak, azt az úgynevezett Nemzeti Számonkérő Szervezet ott lévő csendőrei fogják átverni a határon. Sárváron március első napjaiban egy tizennyolc–húsz év körüli fiút a Nemzeti Számonkérő Szervezet asszisztenciája mellett a főtéren a községháza előtt állított bitófára nyilvánosan felakasztottak és estig lógni hagytak, mert nem akart fegyvert fogni. Szász Károly rendőrkapitány¹⁷⁸ a zsidó mun-

¹⁷⁷ Hajnácskőy (Halbich) László (Budapest, 1895. június 9. – Budapest, 1947. február 24.) csendőrezredes. 1942. december 15-től 1944. október 25-ig a pécsi IV. csendőrkerület parancsnoka, a Belügyminisztérium VII. Közbiztonsági Osztályának vezetője a nyilas uralom alatt. A háború után népbíróság elé állítják, 1946. november 22-én halálra ítélik, felakasztják. Ld. még: Szakály Sándor: *Akiket magyar királyi Csendőrség 1919 és 1945 közötti felső vezetői közül 1945 után elítéltek*. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/akiket_magyar_kiralyi_csendorseg_1919_es_1945_kozotti_felso_vezetoi_kozul_1945_utan_eliteltek/ (Látogatva: 2015. január 27.)

¹⁷⁸ 1944-ben egy bizonyos Szász Károly dr. rendőrkapitány *Magyarország Tiszti Cím- és Névtára* szerint a Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság kassai kirendeltségének állományában állt. Kérdés, hogy a szövegben említett Szász Károllyal azonos-e a személye, mivel budapesti illetőségű azonos nevű személy személyi nyilvántartólapját kerestük, de ilyen a Magyar Királyi

kaszolgálatosokra¹⁷⁹ tett sajnálkozó kijelentése miatt Hajnácskőy írásban igazoló jelentésre szólította fel és nyugdíjazási ügyét folyamatba tette. Hajnácskőy ezredes idézett kijelentései a belügyminisztériumnak Sárváron tartózkodó tisztviselői körében nyomban ismertek lettek, akik ismerve az ő rideg, ellentmondást nem tűrő és erőszakos viselkedését, óvakodtak vele ellentétbe kerülni. Sárvári tartózkodásunk utolsó napján az esti órákban a belügyi étkezdébe értekezletre hívták az összes tisztviselőket, amelyen én is megjelentem. Ekkor Gántay Béla rendőrkapitány, a belügyminisztériumi rendőri szállás-őrség parancsnoka¹⁸⁰ közölte, hogy beállott a hadiállapot, Sárvár katonai parancsnoka elrendelte, hogy mindenkinek ki kell települni, s e rendelkezésnek a belügyminisztérium tisztviselőire és családjaikra vonatkozó végrehajtásával őt bízta meg, ezért mindenki engedelmeskedni tartozik neki, mert ellenkező esetben fegyverrel szerez érvényt a rendelkezéseknek. Ezalatt az épület bejáratánál géppisztolyos őr állott. Ezt követőleg engem feleségemmel, gyermekeimmel és több tisztviselőtársammal együtt a Nemzeti Számonkérő Szervezet fegyveres csendőreinek és géppisztolyos nyilas pártszolgálatosoknak rendelkezése szerint és jelenlétében tehergépkocsin Kőszegre szállítottak. Ide való megérkezésünkkel már a belügyminisztérium utolsó oszlopai hagyták el Kőszeget. Így mi voltunk az utolsó belügyiek, akik csendőrök, rendőrök, nyilas pártszolgálatosok és német SS katonák fegyveres őrizete alatt lévő gyalog menetoszlop kötelékében elhagytuk az ország területét. A menetoszlopot csendőrök, rendőrök, nyilas pártszolgálatosok és német SS katonák fegyveresen kísérték át a határon és tovább nyugat felé. Ezek annyira ellenőriztek minket, hogy lemaradásról és a kitelepülés szabotálásáról szó sem lehetett. Egyébként ismeretes volt előttünk Szász Károly rendőrkapitány és Szabó Géza számvevőségi díjnok¹⁸¹ esete,

---

Államrendőrség Budapesti Rendőrőrsége Főparancsnokságának irathagyatékában nem bukkant fel. *BFL VI.2.b. 2–5. dobozok.*

¹⁷⁹ A munkaszolgálatot a honvédelemről szóló 1939. évi II. törvénycikk vezette be, mely 1939 márciusában lépett életbe. A munkakötelezettségnek nem volt kifejezetten antiszemita szándéka, azonban már antiszemita szellemben történt a munkaszolgálat szervezetének kialakítása. A zsidók még elláthattak fegyveres szolgálatot kezdetben, csak tényleges tiszték és tiszthelyettesek nem lehettek. 1940 nyaráig mintegy hatvan zsidó századot állították fel. A német hadsereg győzelmeit és a revíziós sikereket követően a németbarát, antiszemita katonai és politikai körök további zsidóellenes intézkedéseket sürgettek. Miután a zsidók 1941 tavaszára elvesztették a fegyver- és rendfokozatviselési jogukat, főleg utakat, repülőtereket építettek, mocsarakat csapoltak le az ország területén a munkaszolgálatosok.

¹⁸⁰ *Magyarország Tiszti Cím- és Névtára* szerint 1944-ben Gántay Béla dr. rendőrkapitány a m. kir. rendőrség budapesti főkapitányságának büntügyi osztályán működik. Személyi nyilvántartólapja nem bukkant fel a Magyar Királyi Államrendőrség Budapesti Rendőrőrsége Főparancsnokságának irathagyatékában. *BFL VI.2.b. 2–5. dobozok.*

¹⁸¹ Szabó Géza (1916–?, római katolikus) díjnok. Közszolgálatba 1942. szeptember 9-én lépett, de 1941. november 13-tól a XIX. osztályon már ideiglenes munkaerőként kisegített. *MNL OL K148, BM létszámkönyv 1618. kötet.*

akik egy tehergépkocsival egy mellékúton leálltak és elbújtak, amiért Hajnácskőy lelövés terhével adott parancsot a megkeresésükre és előállításukra, s amikor az értük kiküldött számonkérő csendőrök Hajnácskőyhez bekísérték őket, ekkor Szászt lefegyverezte, mindkettőjüket felkoncolással fenyegette és letartóztatta. A belügyminiszter rendeletének, de főként Hajnácskőy és Gántay, valamint ezek alárendeltjei fegyverrel fenyegető és kényszerítő magatartásának a következménye volt a kitelepülési rendelkezés végrehajtása. A Nemzeti Számonkérő Szervezet csendőreinek felkoncolási joguk volt, s nem akartam áldozatul esni önkényüknek, amikor világosan látszott, hogy a háború egészen rövid időn belül véget ér. Azzal az elhatározással léptem át a határt, hogy nem maradok náci-területen, hanem titokban elkészített svéd úti okmányaimnak felhasználásával a legelső alkalommal családommal együtt semleges területre megyek. Sárvárról fegyveres kényszerrel hurcoltak Ausztriába, s az ország területét Rohoncnál¹⁸² így hagytam el. A kitelepülés rendeletre és utasításra történt, annak a fegyveres kényszere miatt nem állhattam ellent, s annak során – amennyiben a háború egy ideig még elhúzódott volna – semleges területre mentem volna át.

Az 1945. évi április 30-áról május 1-re virradó éjjel Radstadtba, a salzburgi tartomány keleti határvárosába érkeztem családommal együtt. Itt arról értesültem, hogy a fegyverszünet megkötése néhány napon belül megtörténik. Ezért elhatároztam, hogy nem megyek tovább nyugatra, hanem a fegyverszünet megkötése és a közlekedés lehetővé tétele után minél előbb visszatérek Magyarországra. Ennek folytán Radstadtban maradtam, ahol június 26-án az amerikai Counter Intelligence Corps /CIC/¹⁸³ két tisztje megjelent nálam és állásom iránt érdeklődött, s amikor megmondtam, hogy miniszteri tanácsosi címmel és jelleggel felruházott osztálytanácsos vagyok, azt válaszolták, hogy automatikusan internálnak, mert az ilyen és hasonló állású tisztviselőkkel szemben ennek az intézkedésnek a végrehajtására kaptak parancsot. Ekkor az ő személygépkocsijukon bevittek Salzburgba, ahol július 21-én délután munkaköröm felől röviden kihallgattak. A CIC tisztjeitől több alkalommal kértem, hogy vagy engedjenek szabadon, vagy minél előbb hozzanak haza Magyarországra, mert munkakörömet és tevékenységemet itthon nyomban tisztázzák. Kérésre azt a választ kaptam, hogy majd hazahoznak, erre azonban csak akkor kerül-

¹⁸² Rohonc (németül Rechnitz) mezőváros Ausztriában, Burgenland tartományban. Itt történt a rohonci mészárlás 1945. március 24-én, amikor a település kastélyában a helyi náci párt prominenseinek részvételével Batthyány Margit grófnő szervezett egy estélyt. A helyi náci vezető és társainak ötlete lehetett, hogy a kastély pincéiben elszállásolt 600 zsidó között féktelen mészárlást vittek végbe. A történet hitelességét sokan vitatták, és tehetetlen volt az osztrák igazságszolgáltatás is, mivel a tanúk a vallomásaikat visszavonták. Az állítólagos résztvevők eltűntek a háború utáni zavaros időkben, nem találták nyomát a tömegsíroknak sem.

¹⁸³ Counter Intelligence Corps (CIC). Így nevezték az Amerikai Egyesült Államok hadseregének hírszerző szervét a II. világháború és a korai hidegháború idején.

het sor, ha a magyar kormány által kikért személyeket már hazaszállították, mivel pedig én nem tartozom ezek sorába, hanem pusztán állásommal fogva automatikusan vagyok internálva, ezért nekem még várnom kell. Ilyen előzmények után a salzburgi táborból december 29-én Tullnba vittek, majd [1946.] január 14-én repülőgépen Budapestre hoztak. A magyar államrendőrség budapesti főkapitányának politikai rendészeti osztálya az amerikai hatóságtól január 14-én őrizetesként vett át, s nagyon részletes és mindenre kiterjedő vizsgálat után [...] ¹⁸⁴ január 24-én szabadlábra helyezett azzal, hogy haladéktalanul tartozom jelentkezni a Belügyminisztérium Igazolóbizottságának, amely rendelkezésnek megfelelően igazoló nyilatkozatomat január 26-án [...] ¹⁸⁵ benyújtottam. Az Igazoló Bizottság ügyem tárgyalását 1946. május 28-ára kitűzte, ez azonban az 5000/1946. M. E. sz. rendelet 11. §-a ¹⁸⁶ alapján nem lett megtartva. A budapesti népügyészség 1946. február 20-án kelt [...] ¹⁸⁷ határozatával – amelyet a részemre történt kézbesítés előtt az igazságügy miniszter úr ¹⁸⁸ [...] ¹⁸⁹ jóváhagyólag tudomásul vett – az ellenem folyamatba tett nyomozást a B[üntető]p[errendtartás] 101. §-ának 1. pontja alapján ¹⁹⁰ megszüntette, mivel bűncselekmény nem forog fenn. A népügyészség e határozatának indoklása szó szerint, a következőket tartalmazza: „A nyomozás adatai szerint bizonyítást nyert, hogy

¹⁸⁴ 880/1946. sz. határozatával.

¹⁸⁵ 798/1946. szám alatt.

¹⁸⁶ *A Magyar Köztársaság kormányának 5.000/1946. M. E. számú rendelete, az államháztartás egyensúlyának helyreállítása érdekében szükséges egyes rendelkezések tárgyában.* 11. §: „A jelen rendelet hatálybalépésének napjától az 1. § hatálya alá tartozó személyekkel szemben folyamatban lévő igazoló eljárások – ideértve az igazoló fellebbezési eljárásokat is – szünetelnek, a jelen rendeletbeli eljárás befejezésével (7. §) pedig megszűnnek és a jelen rendelet hatálybalépése után igazoló eljárást ilyen személyekkel szemben folyamatba tenni, illetőleg tovább folytatni nem lehet.” A hivatkozások értelmezéséhez: 1. § (1): „A jelen rendelet hatálya alá tartoznak az állami, a vármegyei, városi, községi, államvasúti, postai, állami vas-, acél és gépgyári, állami kőszén- és ércbányászati tisztviselők és egyéb alkalmazottak, és általában az állami és az önkormányzati testületek intézeteinek, közintézményeinek, közműveinek és üzemeinek tisztviselői és egyéb alkalmazottjai, valamint a közalapok és közalapítványok, a Fővárosi Közmunkák Tanácsa, az Országos Társadalombiztosító Intézet, a Magánalkalmazottak Biztosító Intézete, az Országos Ipar és Bányászati Cselédpénztár, a Magyar Hajózási Betegbiztosító Intézet, úgyszintén a Magyar Nemzeti Bank és a Pénzügyi Központ, végül a vármegyei alapok alkalmazottjai...” 7. §: „A jelen rendeletben szabályozott eljárást Budapest területén az 1946. évi július hó 31. napjáig, másutt pedig az 1946. évi augusztus hó 31. napjáig be kell fejezni.” (*Magyar Közlöny*, 1946. május 19. 113. 1–2.)

¹⁸⁷ 1946. Nü. 1561/1. sz[ám].

¹⁸⁸ Ries István (Küngös, 1885. november 14. – Vác, 1950. szeptember 15.), igazságügy-miniszter: 1945. július 21. – 1950. július 17. Gyógyszereit nem engedték bevinni a váci börtönbe, urémiában halt meg.

¹⁸⁹ 11200/1946. I.M. szám alatt.

¹⁹⁰ *1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról.* 101. § 1. pont: „A nyomozás megszüntetendő, ha bűncselekmény nem forog fenn”.

dr. Szilágyi László irányítólag ugyan nem folyt be, mert nem folyhatott be a zsidó egyének mentesítésének ügyébe, – a maga hatáskörében minden tőle telhetőt megtett avégből, hogy sorsüldözött embertársait kivonja az akkor fennállott, zsidókra vonatkozó szigorú rendelkezések hatálya alól. A hozzáforduló zsidó egyéneknek mindenkor készséggel állott rendelkezésére, egyeseket még az éjjeli órákban is fogadott lakásán, meghallgatta panaszait és segítette őket kérelmük elintézésében. Igen gyakran a későéjjeli órákig dolgozott hivatalában azért, hogy a hozzáforduló zsidó egyének mentesítési kérelmét minél gyorsabban elintézhesse. Referátumai alkalmával elhallgatta a mentesítést kérőre hátrányos körülményeket és mindenkor úgy állította be a dolgokat, hogy minél több üldözött nyerje el az akkor életet jelentő mentességet. Ezt a tevékenységet mindig ellenszolgáltatás nélkül, önzetlenül tette, még pedig nehéz körülmények között, mert hiszen Jaross Andor, Endre László és Szálasi voltak felettesei, akiknek – úgyszólván – kijátszásával szerezte meg igen sok üldözöttnek a mentességet. A nyomozás során dr. Szilágyi Lászlóval szemben terhelő adat nem merült fel. Minthogy tehát dr. Szilágyi László bűncselekményt nem követett el, a nyomozást a rendelkező rész értelmében megszüntetem.”

SZILÁGYI LÁSZLÓ SVÉD ÚTLEVELE

KÖNIGLICH
SCHWEDISCHE
GESANDTSCHAFT

Nr. 67/82.

A Svéd Kir.[ályi] Követség igazolja, hogy a dr. Szilágyi László /szül.[ett] 1897. június 1./ birtokában lévő Schutzpass érvényes útlevel.

Budapest, 1944. október 31.

R. Wallenberg m.p.
svéd kir.[ályi] követségi titkár

P.H.

SCHUTZ-PASS

Nr. 67/82

Name:	Dr. Ladislaus Szilágyi
Név:	
Wohnort:	Budapest.
Lakás:	
Geburtsdatum:	1. Juni, 1897.
Születési ideje:	
Geburtsort:	Nagybecskerek
Születési helye:	
Körperlänge:	169 cm.
Magasság:	
Haarfarbe:	schwarz
Augenfarbe:	schwarz
Hajszín:	Szemszín:

Unterschrift:
Aldítás:
<i>dr. László Szilágyi</i>

SCHWEDEN

SVÉDORSZÁG

SZILÁGYI LÁSZLÓ B-LISTÁZÁSA

Alulírottak kérjük és óhajtjuk, hogy dr. Szilágyi László belügyminisztériumi miniszteri tanácsos a tisztviselőknek folyamatban lévő B-listázása során belügyminisztériumi állásában megtartassék, illetőleg abba ténylegesen visszahelyeztessék.

Dr. Szilágyi László az első világháború folyamán olasz hadifogságba került, ahonnan 1919. október havában jött haza. Már a népköztársaság és a tanácsköztársaság idejére eső hadifogsága alatt is demokratikus és liberális felfogásának megfelelően a hadifogolytáborban ismételten erélyesen szembeszállt a reakciós tisztek által felidézett antiszemita megnyilatkozásokkal. Pest vármegyénél hat és fél éven keresztül betöltött főispáni titkári szolgálata, majd 1930-tól kezdődő belügyminisztériumi szolgálata alatt mindig demokratikus és szociális, a zsidó egyéneket támogató érzelmeit igazolta, akiknek főként állampolgársági és névváltoztatási ügyekben volt segítségükre. Különösen kifejezésre juttatta e nézeteit 1938 óta. Jelentékeny kezdeményező része volt a szombatos származás igazolását megengedő rendeletek kibocsátásában, amely alapon megszerzett igazolással az üldözések idején számos zsidó születésű egyén menekült meg. Az 1944. évben a belügyminiszteri mentesítésekre vonatkozó rendeletek végrehajtása során Endre és Jaross szándékainak, majd főként októberben egy Szálasi által tartott értekezleten, ez utóbbi intencióinak személyesen a leghatározottabban ellenállva, 580 zsidó családnak – mintegy 2300 személynek – a további mentesítését a legellenségesebb légkörben teljes egészükben megvédte. A kormányzó által mentesített zsidó egyének felülvizsgálata során Vajna szándékának határozottan ellenállva külön 501 személy további mentesítését biztosította. Az 1944. évi október 15-e után Kovarcz intencióival szemben a székesfővárosnál sikerrel keresztülvitte az összes mentesítések érvényben tartását. Az 1944. év folyamán az összes zsidóellenes rendelkezésekről és megmozdulásokról Danielsson budapesti svéd követ és Wallenberg svéd követségi titkár ő tőle szerzett előzetesen értesülést, s így állott módjában a követségnek a 8000 út- és menlevél kiadására vezető és egyéb szükséges mentő intézkedéseket kellő időben foganatosítani. A pápai nunciatúra akcióját a legmelegebben támogatta, és ennek keretén belül mintegy 80 zsidó családnak eszközölte ki a belügyminiszteri vagy kormányzói mentesítést.

Az 1944. év októberében dr. Szilágyi Lászlóval Bodonyi belügyminisztériumi nyilas pártmegbízott közölte, hogy tüzetesen megvizsgáltatja a zsidók mentesítési ügyeiben való szerepét, a mentesítési irodából kitiltotta és azt hivatalosan lepecsételtette. Ez a vizsgálat reánk mentesítettekre és Szilágyi Lászlóra a legnagyobb veszélyt jelentette, mert mindannyiunk életét és biztonságát veszélyeztette. Ezért az üldözéstől

és deportálástól Szilágyi által megmentettek tanácsára és a nyilasok kényszere folytán vállalta ő a nyugat felé menetelt. Így akart – a nyilasok és a Gestapo gyanúját eloszlatva – a svéd kormánynak titokban az ő és családja részére adott útleveli felhasználásával semleges területre kerülni. Nyugat-magyarországi, sárvári tartózkodása alatt a számonkérő csendőrség s ezek detektívjei és besúgói jelenlétének ellenére is folytatta az üldözött zsidók megsegítését. Ausztriába 1945. március utolján a személyére közvetlen egyénileg ható fegyveres kényszerrel hurcolták ki, amikor semleges területre akart eljutni, de erre a közben bekövetkezett fegyverszünet miatt nem került sor.

Dr. Szilágyi László vezetőállásban kifejtett hivatali működésével az ország demokratikus újjáalakítását tevőlegesen, jelentős eredménnyel, nagy szorgalommal és rátermettséggel szolgálta. Számptalan mentesítést személyesen soron kívül kieszközölt, a mentesítetteknek a gettóból és a deportáló vonatokról való kiengedése érdekében mindig nyomban intézkedett, Szálasi előtt a belügyminisztériumi mentesítetteknek érdekében a leghatározottabban sikraszállt és őket mind megvédte.

Mindezeket azért állott módjában megtenni, mert osztályvezető volt, s e minőségében szembefordulva a kormányrendeletek és hivatalfőnökei intencióival, már akkor demokratikus és szociális felfogásáról tett tanúságot, amikor ez súlyos kockázattal járt.

Ha Endre, Jaross, Vajna és Szálasi sejtették volna dr. Szilágyi Lászlónak a zsidómentesítési ügyekben vállalt szerepét, őt a legsúlyosabban elítélték és halálra üldözték volna. Ebben az esetben azonban az általa megmentett több ezer ember mentesítését ismét megszüntették és ezeket deportálták volna. Dr. Szilágyi Lászlónak antifasiszta, német- és nyilasellenes magatartása közismert volt, a legnehezebb időkben is ember volt a szó legnemesebb értelmében, emberi kötelességét velünk és több ezer sorstársunkkal szemben a legvégső határig teljesítette, ezért érezzük, hogy a demokratikus Magyarországnak szüksége van reá és tartozása van vele szemben.

Minden tekintetben tökéletesen egyetértünk dr. Vásárhelyi Ferencnek, a Képes Figyelő főszerkesztőjének¹⁹¹ azzal a megállapításával, „hogy Szilágyi László egész

¹⁹¹ Vásárhelyi Ferenc dr. (Szigetvár, 1899. január 21. – ?) ügyvéd, hírlapíró. 1921-ben a Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett jogtudományi oklevelet, majd 1929-ben ügyvédi és bírói vizsgát tett. Hírlapírásba a kommün bukása után, 1919-ben kezdett. A Budapesti Hírlap munkatársa volt Rákosi Jenő oldalán, 21 éves korában készítette első interjúját. 1922-ben Lázár Miklóssal együtt részt vett a „Reggel” alapításában, két évig e lap politikai rovatát vezette, majd 1924-ben Az Est kötelékébe lépett. 1925 óta Az Est parlamenti tudósítója, Bethlen István rajta keresztül nyilatkozott a magyar sajtónak, elkísérte Bethlent és később Gömbös Gyula miniszterelnököt is külföldi útjaira. 1934-ben beszélgetett Mussolinivel is, illetve nyilatkozott neki Horthy Miklós is.

működésével az üldözöttek múlhatatlan hálóját érdemelte ki, és a magyar demokrácia érdemes és igazlelkű harcosát tiszteli benne.”

Mindezekért tisztelettel kérjük és óhajtjuk dr. Szilágyi László miniszteri tanácsos sürgős szolgálatba állítását.

Budapesten, 1946. évi június hóban.

Dallosné Róna Emy s.k.

festőművész

Bp. XII., Bernáth Géza u. 32.

Rózsahegyi Kálmán

a Nemzeti Színház örökös tagja

Rózsahegyi Kálmánné s.k.

Rév Mátyás s.k.

nyomdász

Bp. V. Perczel Mór u. 2.

Rév Mátyásné

Marosi Jánosné s.k.

V. Szent István krt. 3.

Dr. Tornay Györgyné s.k.

V. Szent István krt. 3.

Rosner Árminné s.k.

VIII. Fiumei út 10.

özv. Róna Béláné

Bernáth G. u. 32.

Weiss Sámuel s.k.

IV. Bécsi út 5.

Klie Zoltánné s.k.

XII. Bernáth Géza u. 32.

Policzer Györgyné s.k.

IV. Bécsi út 5.

Rév Vilmos s.k.

V. Csanády u. 4/b.

Dr. Huberth Pálné s.k.

Bernáth Géza u. 17.

Weiss Sámuelné s.k.

IV. Bécsi utca 5. I/4.

Holló Vera s.k.

I. Koronaőr u. 10/a.

Pető Józsefné s.k.

Verebély

Dr. Radó Arthur s.k. ügyvéd

VI. Teréz körút 1/b.

Harsány István ezredes s.k.

Benczúr u. 10.

Dr. Bíró Józsefné

sz. Auer Anikó s.k.

II. Eszter u. 13.

R.-né Barta Klára s.k.

VI. Teréz krt. 1/b.

Harsány Istvánné s.k.

Özv. Hartstein Józsefné s.k.
Benczúr u. 10. sz.

Dr. Vásárhelyi Ferenc
a Képes Figyelő szerkesztője

Dr. Zalán Benő s.k.
ügyvéd
V. Vadász u. 4.

Kempski Lénárdné
szül. Berger Ilona s.k.
V. Perczel Mór u. 1.

Schüller Ferenc s.k.
Rt. igazgató
VII. Rottenbiller u. 33.

Fodor Gyula /szoc.dem./ s.k.
a Képes Figyelő h.[elyettes] szerkesztője,
a Rádió osztályvezetője
VIII. József körút 67. III. 2.

Bíró György s.k.
miniszteri tanácsos, hírlapíró
II. Mónus Illés rakpart 25/A.

Zalán Tamás ezredes s.k.
Bp. V. Rudolf tér 4.a.

Szabados István s.k.
V. Légrády K. u. 15.

Dr. Bíró Imre s.k.
egyetemi tanársegéd
V. Sallai Imre u. 5/D.

Schönfeld Mór s.k.
villanyszerelő mester
VI. gr. Zichy Jenő u. 19. III. 3.

Fábri Károly /M.K.P./ s.k.
újságíró, kormánybiztosi megbízott
VI. Szondy u. 95.

Zalán Miklós százados s.k.
V. Dorottya u. 9.

Boros Béla s.k.
bornagykereskedő
Budapest, V. Arany János u. 24.

Hecht Imre s.k.
VIII. Baross u. 97.

Nagy Imre László s.k.
XI. Badacsonyi út 24.

Somogyi István ezredes s.k.
Bp. Honvédelmi Min.[isztérium]

Róna György s.k.
építészmérnök
Bp. VIII. Bezerédi u. 9.

Jakab Mária és 11 tagú családja s.k.
XIV. Amerikai u. 5.

Dr. Reisz Árpád s.k.
ügyvéd
Damjanich u. 49.

Másolat hitelesül.
Zalán

SZILÁGYI LÁSZLÓ VISSZAHELYEZÉSE ÁLLÁSÁBA

4 6 8 8 szám
eln.

Dr. Szilágyi László Úrnak,
magyar belügyminisztériumi miniszteri tanácsos

Budapest.

II. Zsigmond király utca 7. III. 22.

Miniszteri Tanácsos Urat – az 1945. június hó 4-én kelt 4.239 eln. számú rendelettemmel összes illetményeinek beszüntetése mellett hivatali állásától történő felfüggesztésének megszüntetésével, – ezennel szolgálatba állítom.

Felhívom, hogy beosztása céljából elnöki főosztályom vezetőjénél haladéktalanul jelentkezzen.

Illetményeinek folyósítása iránt megfelelően intézkedtem.

Budapest, 1946. évi július hó 12-én

Rajk [László]¹⁹²

¹⁹² Rajk László (Szekelyudvarhely, 1909. március 8. – Budapest, 1949. október 15.) 1946. március 20-tól 1948. augusztus 5-ig belügyminiszter, majd 1949. május 20-ig külügyminiszter. Koholt vádak alapján letartóztatták, halálra ítélték és kivégezték. Ld. Paizs Gábor: *Rajk-per*. Budapest, Ötlet, 1989.

HIVATKOZOTT JOGSZABÁLYOK

1939. ÉVI IV. TÖRVÉNYCIKK

A ZSIDÓK KÖZÉLETI ÉS GAZDASÁGI TÉRFOGLALÁSÁNAK KORLÁTOZÁSÁRÓL

[...]

2. §

Amennyiben a jelen törvény másképp[p] nem rendelkezik, rendelkezéseit nem lehet alkalmazni:

1. olyan tűzharcosra (1938:IV. tc. 1. §), vagy az 1914–1918. évi háborúban hadifogságot szenvedettre, aki a sebesülési érem viselésére jogosult és az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartásáért legalább egy ízben kitüntetésben részesült, vagy olyan hadirokkantra, aki az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartásáért legalább egy ízben kitüntetésben részesült;

2. arra, akit az 1914–1918. évi háborúban ezüst vagy arany vitézségi éremmel tüntettek ki, vagy aki az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartásáért más kitüntetésben legalább két ízben részesült, valamint arra, akinek atyját az 1914–1918. évi háborúban arany, vagy legalább két ízben nagy ezüst vitézségi éremmel tüntették ki;

3. arra, akit az 1914–1918. évi háborúban a kardokkal ékesített III. osztályú vaskoronarenddel tüntettek ki, vagy aki ennél magasabb és ugyancsak a kardokkal ékesített kitüntetésben részesült, valamint ennek gyermekeire;

4. arra, aki a jelen törvény hatálybalépésekor legalább ötven százalékban hadirokkant, továbbá annak feleségére és gyermekeire, aki a jelen törvény hatálybalépésekor hetvenöt vagy száz százalékban hadirokkant;

5. arra, aki az 1914–1918. évi háborúban hősi halált halt személy özvegye vagy gyermeke;

6. arra, aki az 1918. és 1919. évi forradalmak idején az ezek ellen irányuló nemzeti mozgalmakban résztvett, ha ezzel életet kockáztatta, vagy e miatt szabadságvesztést szenvedett, valamint ennek feleségére és gyermekeire, aki ilyen tevékenysége miatt életét veszítette;

7. a belső titkos tanácsosokra, a m.[agyar] kir.[ályi] titkos tanácsosokra, továbbá arra, aki a jelen törvény hatálybalépésekor valamelyik tudományegyetem vagy a József nádor műszaki és gazdaságtudományi egyetem tényleges vagy nyugdíjas nyilvános rendes tanára;

8. arra, aki keresztény hitfelekezetnek tényleges vagy nyugdíjas lelkipásztora;

9. arra, aki a nemzetközi olimpiai bizottság által rendezett olimpiai versenyen bajnokságot szerzett.

A jelen §-ban megállapított mentesség a mentesített személy ivadékaira nem terjed ki.

Az első bekezdés 1–5. pontjának rendelkezéseit az 1914–1918. évi háború befejezése után az országért vívott harcokban résztvevőkre is megfelelően alkalmazni kell.

[..]

337.

A M. KIR. MINISZTERIUM 1939. ÉVI 7.720. M. E.
SZÁMÚ RENDELETE,

A ZSIDÓK KÖZÉLETI ÉS GAZDASÁGI TÉRFOGLALÁSÁNAK KORLÁTOZÁSÁRÓL SZÓLÓ
1939.IV. TÖRVÉNYCIKK VÉGREHAJTÁSÁRÓL

[..]

Az országhoz visszacsatolt területekre vonatkozó rendelkezések

66. §

[(1)] (A T.[örvény] 29. §-ához) A T. 2. §-ában foglalt mentesség kiterjed arra a személyre is, aki az országhoz visszacsatolt területeken, az elszakítás ideje alatt a magyarsághoz hű magatartása miatt szabadságát vagy testi épségét kockáztatta, vagy hosszabb tartalmú szabadságvesztést, vagy testi bántalmazást szenvedett, valamint ennek feleségére és gyermekeire, úgyszintén annak özvegyére és gyermekeire, aki ilyen magatartása következtében életét vesztette; a feleségre (özvegyre) és a gyermekekre azonban csak akkor, ha magatartásuk az elszakítás ideje alatt a magyarsághoz való hűség szempontjából kifogástalan volt.

[(2)] Az előző bekezdésben megjelölt körülmények igazolására a felvidéki ügyek tárcanélküli minisztere, illetőleg a Kárpátalja kormányzói biztosa – ezeknek az állásoknak betöltetlensége esetében a miniszterelnök – által kiadott bizonyítvány szolgál. A bizonyítvány kiállítása iránt a kérelmet a jelen rendelet hatálybalépésétől számított hatvan nap alatt kell előterjeszteni.

[..]

A M. KIR. MINISZTERIUM 1941. ÉVI 2.220. M. E.
SZÁMÚ RENDELETE,

A ZSIDÓK KÖZÉLETI ÉS GAZDASÁGI TÉRFoglalásának KORLÁTOZÁSÁRÓL SZÓLÓ
1939:IV. TÖRVÉNYCIKK EGYES RENDELKEZÉSEINEK A VISSZACSATOLT KELETI
ÉS ERDÉLYI TERÜLETEN ALKALMAZÁSÁRÓL

[..]

3. §

[(1)] (A T.¹⁹³ 1. és 2. §-ához, a R.¹⁹⁴ 6. §-ához.) A miniszterelnök a jelen rendelet hatálybalépésétől számított harminc nap alatt a T. 1. §-ának utolsó bekezdésében meghatározott hatállyal mentesíthet olyan személyeket, akik a visszacsatolt keleti és erdélyi országrészeken az elszakítás ideje alatt a magyarság létérdekeiért folytatott küzdelemben súlyos kockázatot vállalva tartósan közreműködtek és ezáltal kimagasló érdemeket szereztek. Ez a mentesség kiterjed a mentesített személynek keresztény hitfelekezethez tartozó házastársára (özvegyére) és gyermekeire is, feltéve, hogy azok magatartása az elszakítás ideje alatt a magyarsághoz való hűség szempontjából kifogástalan volt.

[(2)] A miniszterelnök a jelen rendelet hatálybalépésétől számított kilencven nap alatt a T. 2. §-ában és a jelen rendelet 4. és 8. §-ában meghatározott hatállyal mentesíthet olyan személyeket, akik az országhoz visszacsatolt keleti és erdélyi területen az elszakítás ideje alatt a magyarsághoz hű magatartásuk miatt szabadságukat vagy testi épségüket kockáztatták, vagy hosszabb tartamú szabadságvesztést vagy testi bántalmazást szenvedtek, avagy a magyarsághoz való tartozásukat az elszakítás ideje alatt tanúsított magatartásukkal kétségtelenül megvallották. Ez a mentesség kiterjed a mentesített személy házastársára (özvegyére) és gyermekeire, valamint annak özvegyére és gyermekeire, aki a visszacsatolt keleti és erdélyi területen az elszakítás ideje alatt a magyarsághoz hű magatartása miatt életét veszttette. A mentesség azonban a házastársra (özvegyre) és a gyermekekre csak akkor terjed ki, ha magatartásuk az elszakítás ideje alatt a magyarsághoz való hűség szempontjából kifogástalan volt.

[(3)] A miniszterelnök az előző bekezdésekben megjelölt mentesítéseket a jelen § alapján felállítandó véleményező bizottság indokolt javaslata alapján adja meg. A véleményező bizottság elnökből és nyolc tagból áll; az elnököt és a tagokat az

¹⁹³ 1939. évi IV. törvénycikk a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról.

¹⁹⁴ A m. kir. minisztérium 1939. évi 7.720. M. E. számú rendelete, a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról szóló 1939:IV. tc. végrehajtásáról.

erdélyi magyarságnak az elszakítás ideje alatt volt vezetői közül a miniszterelnök nevezi ki.

[(4)] A bizottság a jelen § értelmében hivatalból hozza javaslatba az arra érdeme-
seket. Mentés iránt a bizottsághoz kérelmet előterjeszteni nem lehet.

[(5)] A bizottság működésére vonatkozó szabályokat a szükséghez képest a bizott-
ság állapítja meg és a miniszterelnök hagyja jóvá. A bizottság esetleges személyi és
dologi szükségleteinek fedezéséről a miniszterelnök gondoskodik.

[...]

23. §

[(1)] (A T. 1. §-ához és a R. 64. §-ához.) Az olyan ügynevezett erdélyi szombatos
és ivadéka részére, aki származásánál fogva nemzsidó, helye van a R. 64. §-a első
vagy második bekezdésében meghatározott tanúsítvány kiszolgáltatásának, feltéve,
hogy a kérelem előterjesztésekor nem tagja az izraelita hitfelekezetnek.

[(2)] Az ilyen tanúsítványon fel kell tüntetni, hogy azt a jelen § alapján olyan sze-
mély részére állították ki, aki ügynevezett erdélyi szombatos volt, illetőleg aki ügy-
nevezett erdélyi szombatos ivadéka.

[(3)] A belügyminiszter elrendelheti, hogy az ilyen tanúsítvány kiszolgáltatása
előtt a törvényhatóság első tisztviselője köteles az ügyiratokat véleményes jelentésé-
vel a belügyminiszterhez felterjeszteni.

[...]

467.

A M. KIR. MINISZTERIUM 1941. ÉVI 5.777. M. E. SZÁMÚ RENDELETE,

A LAKÁSOK ÉS EGYÉB HELYSÉGEK BÉRLETÉRE VONATKOZÓ
EGYES KÉRDÉSEK SZABÁLYOZÁSÁRÓL

[...]

A felmondás korlátozása

6. §

Lakás és lakás céljára használt egyéb helyiség bérletét a bérbeadó rendes felmondás-
sal csak a következő esetekben szüntetheti meg:

1. ha a lakásra magának a bérbeadónak vagy leszármazójának van lakás céljára
méltánylást érdemlő okból szüksége;

[...]

4. ha a bérbeadó a kincstár, törvényhatóság, község (város) vagy a Fővárosi Köz-
munkák Tanácsa, illetőleg a kezelésében álló Fővárosi Pénzalap, és az épület lebontá-
sa közcélú épület létesítése, új út nyitása vagy kiszélesítése, vagy más közérdekű
munkálat végrehajtása céljából szükséges;

[...]

Üzlethelyiség bérletének felmondása

9. §

[(1)] Üzlet vagy üzem céljára szolgáló helyiség bérletét – ideértve gyógyszertár, valamint színház, mozgófényképszínház és egyéb, a szórakoztató ipar célját szolgáló helyiség bérletét is – a bérbeadó nemzsidó (1939:IV. törvénycikk) bérlővel szemben rendes felmondással csak a 6. § első és negyedik bekezdésében foglalt rendelkezések megfelelő alkalmazásával szüntetheti meg. Ez a korlátozás a jelen rendelet hatálybalépése előtt közölt felmondásra is kiterjed, ha a felmondási idő a jelen rendelet hatálybalépésekor még nem járt le, és a bérlő a bérlet fenntartására irányuló szándékát a bérbeadóval a jelen rendelet hatálybalépésétől számított nyolc nap alatt írásban közli.

[(2)] A nemzsidó bérlő által határozott időtartamra kötött bérleti szerződés az időtartam lejártával határozatlan időre meghosszabbodik, s ennek folytán az előbbi bekezdés rendelkezései alá esik, feltéve, hogy a bérlő a szerződés további fenntartására irányuló szándékáról a bérbeadót legalább három hónappal a szerződés lejártá előtt – amennyiben a szerződés a jelen rendelet hatálybalépésétől számított egy hónapon túl, de három hónapon belül jár le, a jelen rendelet hatálybalépésétől számított nyolc nap alatt – ajánlott levélben értesíti.

[...]

848.

A M. KIR. MINISZTERIUM 1941. ÉVI 8.550. M. E.
SZÁMÚ RENDELETE,

A ZSIDÓK KÖZÉLETI ÉS GAZDASÁGI TÉRFOGLALÁSÁNAK KORLÁTOZÁSÁRÓL SZÓLÓ
1939:IV. TÖRVÉNYCIKK EGYES RENDELKEZÉSEINEK A VISSZAFOGLALT DÉLVIDÉKI
TERÜLETEKEN VALÓ ALKALMAZÁSÁRÓL

A m.[agyar] kir.[ályi] minisztérium – a törvényhozás intézkedéséig – a következőket rendeli:

1. §

Az 1939:IV. törvényeknek (a továbbiakban röviden: T.) és a végrehajtása tárgyában a m. kir. minisztérium által 7.300/1939. M. E., 7.720/1939. M. E. (a továbbiakban röviden: R.), a 9.460/1939. M. E., 11.610/1939. M. E. ([...])¹⁹⁵, 3.610/1940. M. E., 5.760/1940. M. E., 7.330/1940. M. E. ([...])¹⁹⁶, 1.500/1941. M. E., 2.870/1941. M. E., 4.480/1941. M. E. és 6.090/1941. M. E. szám alatt kibocsátott rendeleteket ([...])¹⁹⁷, valamint az ezek alapján kiadott miniszteri rendeleteket a visszafoglalt délvidéki területeken az alábbi §-okban foglalt eltérésekkel kell alkalmazni.

2. §

[(1)] (A T. 2. §-ához és a R. 6. §-ához.) A miniszterelnök a jelen rendelet hatálybalépésétől számított hat hónap alatt a T. 2. §-ában és a jelen rendelet 3. és 7. §-ában meghatározott hatállyal mentesíthet olyan személyeket, akik a visszafoglalt délvidéki területeken az elszakítás ideje alatt a magyarsághoz hű magatartásuk miatt szabadságukat vagy testi épségüket kockáztatták, vagy hosszabb tartamú szabadságvesztést vagy testi bántalmazást szenvedtek, avagy a magyarsághoz való tartozásukat az elszakítás ideje alatt tanúsított magatartásukkal kétségtelenül megvallották. Ez a mentesség kiterjed a mentesített személy házastársára (özvegyére) és gyermekeire, valamint annak özvegyére és gyermekeire, aki a visszafoglalt délvidéki területeken az elszakítás ideje alatt a magyarsághozhű magatartása miatt életét veszttette. A mentesség azonban a házastársra (özvegyre) és a gyermekre csak akkor terjed ki, ha magatartásuk az elszakítás ideje alatt a magyarsághoz való hűség szempontjából kifogástalan volt.

[(2)] A mentesítés iránt kérelmet a jelen rendelet hatálybalépésétől számított hatvan nap alatt lehet előterjeszteni. A kérvényt a miniszterelnökhöz intézve, annak

¹⁹⁵ R[endeletek] t.[ára] 1939. 1160., 1173., 1927. és 2307. o.

¹⁹⁶ Rt. 1940. 923., 1863. és 2683. o.

¹⁹⁷ Rt. 1941. 166., 1028., 1825. és 2055. o.

a törvényhatóságnak főispánjánál kell benyújtani, amelynek területén a folyamodónak az 1941. évi április hó 11. napján lakóhelye volt. A főispán a kérvényt a benyújtásától számított harminc nap alatt véleményes jelentésével terjeszti fel a miniszterelnökhöz.

[...]

774.

A M. KIR. IGAZSÁGÜGYMINISZTER 1941. ÉVI 71.000. I. M.
SZÁMÚ RENDELETE,
AZ ÚGYNEVEZETT ERDÉLYI SZOMBATOSOK ÉS IVADÉKAIK
SZÁRMAZÁSÁNAK IGAZOLÁSÁRÓL

Az 1941:XV. t.-c. 16. §-ában foglalt felhatalmazás alapján a következőket rendelem:

1. §

[(1)] Annak igazolására, hogy valaki úgynevezett erdélyi szombatos vagy ivadéka, az igazságügyminiszter által az érdekelt kérelmére kiadott tanúsítvány szolgál.

[(2)] A tanúsítvány kiadására irányuló kérelemhez mellékelni kell mindazokat az okiratokat, amelyek a kérelmező szombatos vagy részben szombatos származásának igazolására vagy valószínűsítésére alkalmasak.

[(3)] Az igazságügyminiszter az igazolási eljárás során tanuk kihallgatását is elrendelheti. A tanuk kihallgatásának fogatosítása végett a kir. járásbírószágot megke-
resheti.

2. §

Az igazságügyminiszter ahhoz képest, hogy az apai és az anyai ág szombatos vagy más nemzsidó származása egyaránt igazolva van-e vagy nincs, a tanúsítványban megállapítja, hogy az abban megnevezett személy az 1939:IV. törvénycikk valamennyi rendelkezése, az 1941:XV. t.-c. 9., 10., 14. és 15. §-a, valamint a zsidókra vonatkozó összes egyéb jogszabályok alkalmazása szempontjából a nemzsidókkal esik egy tekintet alá, vagy egyes – a tanúsítványban feltüntetett – jogszabályok szempontjából a zsidókkal esik egy tekintet alá.

3. §

Olyan személytől, aki nemzsidó származását a jelen rendelet értelmében kiadott tanúsítvánnyal igazolja, nemzsidó származásának igazolása tekintetében hatósági eljárás során további okiratok bemutatását követelni nem lehet.

4. §

[(1)] Azokra az ügyekre vonatkozó okiratokat, amelyek a szombatos származás igazolása tekintetében a 2.220/1941. M. E. számú rendelet [(...)]¹⁹⁸ 23. §-a értelmében folyamatban vannak, további intézkedés végett hivatalból fel kell terjeszteni az igazságügyminiszterhez.

[(2)] A jelen rendelet hatálybalépése előtt kiadott tanúsítványok hatályát a jelen rendelet nem érinti. Amennyiben azonban a jelen rendelet 1. §-a értelmében a tanúsítvány kiállítása iránt újabb kérelmet terjesztenek elő, az igazságügy miniszter a korábban kiadott tanúsítványra tekintet nélkül határoz.

5. §

A jelen rendelet az 1941. évi október hó 10. napján lép hatályba.

Budapesten, 1941. évi október hó

Dr. Radocsay László s. k.
m. kir. igazságügyminiszter

1942. ÉVI XIV. TÖRVÉNYCIKK

A HONVÉDELEMRŐL SZÓLÓ 1939. ÉVI II. TÖRVÉNYCIKK, VALAMINT AZ 1914–1918. ÉVI
VILÁGHÁBORÚ TŰZHARCOSAI ÉRDEMEINEK ELISMERÉSÉRŐL SZÓLÓ 1938. ÉVI
IV. TÖRVÉNYCIKK MÓDOSÍTÁSÁRÓL ÉS KIEGÉSZÍTÉSÉRŐL

[..]

5. §

(1) Zsidó hadkötelesek szolgálati kötelezettségüknek a honvédség kötelékében kisegítő szolgálat teljesítésével tesznek eleget. Erre a szolgálatra – a jelen §-ban foglalt eltérésekkel – a Hvt.¹⁹⁹ Harmadik Részében és 230. §-ában foglalt rendelkezéseket kell alkalmazni.

(2) A kisegítő szolgálatra kötelezettek ezt a szolgálatot rendfokozat, illetőleg karpaszomány nélkül teljesítik még abban az esetben is, ha korábban tiszti, tisztheyettesi (altiszti) vagy tisztesi rendfokozatuk volt, illetőleg karpaszományt viseltek; tartalékos tiszti kiképzésre nem jelentkezhetnek. A jelen bekezdés rendelkezéseit a szolgálat teljesítésének körén kívül is megfelelően alkalmazni kell.

¹⁹⁸ Rt. 1941. 318. o.

¹⁹⁹ 1939. évi II. törvénycikk a honvédelemről.

(3) A Hvt. 42. §-a alapján papi (papjelölti) kedvezményben részesített zsidó hadkötelesek közül e 42. § (1) bekezdésében megszabott kiképzésben csak a kiegészítő szolgálatra kötelezettek lelkigondozásához szükséges számú személyt kell részesíteni; a papi (papjelölti) kedvezményben részesült többi zsidó hadköteles – ideértve azt is, aki besorozása idején már alkalmazott rabbi vagy hitoktató – a póttartaléki szolgálat tartamának megfelelő szolgálatot teljesít.

(4) A több katonát adó családok kedvezményére vonatkozó rendelkezés (Hvt. 45. §) a kiegészítő szolgálatra kötelezettek tekintetében nem nyer alkalmazást.

(5) A kiegészítő szolgálatra kötelezettek fegyver- (szolgálat) gyakorlatot – a Hvt. 54. §-ának (1) bekezdésében meghatározott rendkívüli gyakorlat kivételével – nem teljesítenek.

(6) A lövészkötelezettség (Hvt. 55. §) a zsidókra nem terjed ki.

6. §

(1) Az 5. § rendelkezéseit nem lehet alkalmazni keresztény hitfelekezethez tartozó akár tényleges, akár nyugdíjas lelkipásztorokra és papi jellegű tanárookra, továbbá azokra, akik az 1914–1918. évi háborúban hadirokkantakká lettek és rokkantságuk mértéke az ötven százalékot eléri.

(2) A honvédelmi miniszter rendelettel határozza meg, hogy az 5. § rendelkezései mennyiben nem terjednek ki azokra, akik az 1914–1918. évi háborúban katonai érdemeket (kitüntetések) szereztek, továbbá azokra, akik az 1918–1919. évi forradalmak idején az ezek ellen irányuló nemzeti mozgalmakban résztvettek, ha ezzel életüket kockáztatták vagy emiatt szabadságvesztést szenvedtek, végül azokra, akik a visszacsatolt területen az elszakítás ideje alatt a magyarsághoz való hűségükről bizonyosságot tettek és ezzel kimagasló érdemeket szereztek.

[..]

4.
A M. KIR. MINISZTERIUM 1943. ÉVI 100. M. E.
SZÁMÚ RENDELETE,
A LAKÁSBÉRLETEKKEL KAPCSOLATOS EGYES KÉRDÉSEK ÚJABB SZABÁLYOZÁSÁRÓL

[...]

A lakások igénybevételét elrendelő hatóság; bérmegállapítás

7. §

[(1)] A 6.740/1941. M. E. számú rendelet 6. §-a, az 590/1942. M. E. számú rendelet 12. §-a, valamint a jelen rendelet 1. §-a alapján a lakások igénybevétele és az új bérlő kijelölése községekben a főszolgabíró, városokban a polgármester hatáskörébe tartozik. Az igénybevételt elrendelő határozat ellen a fennálló jogszabályok (1929:XXX. t.-c. 46–56. §-ai) értelmében van helye jogorvoslatnak.

[(2)] Az új bérlő kijelölése tárgyában hozott határozat ellen, illetőleg a határozatnak az új bérlőt kijelölő rendelkezése ellen, úgyszintén a bérlőül kijelölés vagy a lakás igénybevétele iránt előterjesztett kérelmet elutasító határozat ellen jogorvoslatnak nincs helye. Az új bérlő kijelölése tárgyában hozott határozatot a belügyminiszter hivatalból felülvizsgálhatja, a bérlő kijelölése tárgyában hozott határozat megsemmisítésével más bérlőt is jelölhet ki.

[(3)] Az állam, a törvényhatóság, a község, valamint a közjóléti szövetkezetek szociális lakásépítési tevékenysége keretében épített házban bérbeadott lakások új bérlőjének kijelölése nem tartozik az első bekezdésben említett közigazgatási hatóság hatáskörébe; az igénybevett lakások bérbeadásáról az épület felett rendelkező hatóság (szövetkezet) gondoskodik.

[(4)] A 6.740/1941. M. E. számú rendelet 14. §-a hatályát veszti.

8. §

A 6.740/1941. M. E. számú rendelet 12. §-a akként módosul, hogy amennyiben a felek a bér összegében és a bérlet egyéb feltételeiben megállapodni nem tudnak, a bér összegét és a bérleti viszony egyéb feltételeit is az 5.777/1941. M. E. számú rendelet 1. §-ában, valamint az 590/1942. M. E. számú rendelet 1. §-ában foglalt rendelkezéseknek megfelelően a polgármester (főszolgabíró) állapítja meg.

[...]

150.

A M. KIR. MINISZTERIUM 1944. ÉVI 1.530. M. E.
SZÁMÚ RENDELETE,

A ZSIDÓKRA VONATKOZÓ EGYES MENTESÍTŐ OKIRATOK FELÜLVIZSGÁLÁSÁRÓL

A m. kir. minisztérium az 1939:IV. tc. 24. és 29. §-ában foglalt felhatalmazás alapján a következőket rendeli.

1. §

[(1)] A zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról szóló 1939:IV. tc. 2. §-a első bekezdésének 6. pontja alapján az Országos Vitézi Szék által, a 7.720/1939. M. E. számú rendelet ([...])²⁰⁰ 66. §-a alapján a felvidéki ügyek tárca nélküli minisztere, illetőleg a Kárpátaljai kormányzói biztos által, a 2.220/1941. M. E. számú rendelet ([...])²⁰¹ 3. §-a és a 8.550/1941. M. E. számú rendelet ([...])²⁰² 2. §-a alapján a miniszterelnök által kiadott mentesítő okiratokat a belügyminiszter felülvizsgálja.

[(2)] Az előbbi bekezdésben említett okirat birtokosa köteles azt az 1944. évi május hó 15. napjáig a belügyminiszterhez betérjeszteni. A belügyminiszter az eredeti okirat benyújtása alkalmával tanúsítványt ad az okiratnak felülvizsgálat végett való benyújtásáról. Ez a tanúsítvány a mentesítő okirat felülvizsgálatának befejezéséig – amelynek napját külön rendelet fogja megállapítani – az eredeti mentesítő okiratot pótolja.

2. §

[(1)] A felülvizsgálat a belügyminiszter által kinevezett véleményező bizottság készíti elő. A bizottság elnökből, négy tagból és négy póttagból áll; közülük egy tagot és egy póttagot az Országos Vitézi Szék kijelölése alapján kell kinevezni.

[(2)] A bizottság elnökből és négy tagból álló tanácsban tartja üléseit, – a működésre vonatkozó egyéb szabályokat a szükséghez képest a bizottság állapítja meg és a belügyminiszter hagyja jóvá.

[(3)] A bizottság az eredeti mentesítő okirat alapjául szolgáló tényállásnak és az érdekelt személynek az okirat kiadása óta tanúsított magatartása megvizsgálása alapján tesz javaslatot.

²⁰⁰ Rt. 1939. 1173. o.

²⁰¹ Rt. 1941. 318. o.

²⁰² Rt. 1941. 3744. o.

[(4)] Ha a bizottság eljárása során tanuknak eskü alatt való kihallgatását tartja szükségesnek, a tanukat a bizottság megkeresése alapján a tanu lakhelye szerint illetékes kir. járásbíróság hallgatja ki és őket vallomásukra megesketi.

[(5)] A mentesítés tárgyában a bizottság indokolt javaslata alapján a belügyminiszter határoz.

3. §

Országos Vitézi Székhez benyújtott és a jelen rendelet hatálybalépéséig még el nem bírált kérelmeket az Országos Vitézi Szék elbírálás végett a belügyminiszternek küldi meg.

4. §

A jelen rendelet hatálybalépésétől számított harminc nap alatt az 1. § első bekezdésében megjelölt jogszabályokban foglalt előfeltételek fennállása esetén a belügyminiszterhez benyújtott kérelemmel kérhetik a mentesítő okirat kiadását olyan személyek is, akik ez iránt kérelmet még nem terjesztettek elő. Ez a rendelkezés az olyan nemzsidókra is vonatkozik, akiknek házastársa vagy gyermeke zsidó.

5. §

A jelen rendelet a kihirdetésének napján (1944. ápr. 30.) lép hatályba.
Budapesten, 1944. évi április hó

Sztójay Döme s. k.
m. kir. miniszterelnök

155.

A M. KIR. MINISZTERIUM 1944. ÉVI 1.610. M. E. SZÁMÚ RENDELETE,

A ZSIDÓK LAKÁSÁVAL ÉS LAKÓHELYÉNEK KIJELÖLÉSÉVEL KAPCSOLATOS
EGYÉB KÉRDÉSEK SZABÁLYOZÁSÁRÓL

A m. kir. minisztérium a honvédelemről szóló 1939:II. tc. 141. §-ának (2) bekezdésében, a 159. és 212. §-ában, valamint a gazdasági és hitelélet rendjének, továbbá az államháztartás egyensúlyának biztosításáról szóló 1931:XXVI. tc. 2. és 3. §-ában foglalt és legutóbb az 1944:IV. törvénycikkkel meghosszabbított felhatalmazás alapján a következőket rendeli.

A zsidók lakásának igénybevétele

1. §

Lakáshoz juttatás, valamint a közhivatalok és közérdekű intézmények elhelyezése céljából igénybe lehet venni:

1. annak a zsidónak a lakását, akinek akár ugyanabban, akár más községben (városban) más lakása is van;

2. annak a zsidónak a lakását, aki a jelen rendelet hatálybalépésétől számított öt évnél nem régebb időben ugyanabban a községben (városban) fel- vagy lemenő rokonának, vagy testvérének lakásában legalább három hónapig az említett rokonaival együtt lakott; ilyen igénybevételnek nincsen helye, ha az illetőnek vagy rokonának családi körülményei együttlakásuk óta megváltoztak s a lakás ennek következtében az igénybevételt szenvedőnek és családjának befogadására elégtelen;

3. annak a zsidónak a lakását, akinek a lakása az ott lakók lakásszükségletét foglalkozásuk és egyéb személyes körülményeik figyelembevételével meghaladja; ilyen igénybevétel esetében az igénybevételt szenvedő részére lakásszükségletének, életviszonyainak és állandó keresetének megfelelő más lakást kell biztosítani;

4. annak a zsidónak a lakását, aki az egész bérelt lakását albérletbeadás útján hasznosítja; az igénybevételt ebben az esetben el lehet rendelni, tekintet nélkül arra, hogy a bérlő azt állandó vagy csak ideiglenes távollétének idejére adta albérletbe; ha az albérlő zsidó, a lakást nemcsak az albérlő, hanem más részére is igénybe lehet venni.

2. §

Az 1. § 3. pontjában foglalt rendelkezés alkalmazása szempontjából a lakásszükségletet esetenként a lakásban lakó személyek összes körülményeinek és a helyi viszonyoknak mérlegelésével községekben a főszolgabíró, városokban a polgármester állapítja meg.

3. §

Az 1. §-ban foglalt rendelkezések alkalmazása során a nyaralás (üdülés) céljára szolgáló lakást is számításba kell venni, ha az állandó (téli-nyári) lakásra alkalmas. Számításba kell venni azt a lakást is, amelyet a zsidó más zsidó személy részére bérel; ilyen esetben a hajléktalanná vált zsidó részére ugyanabban a községben (városban) lakásszükségletének, életviszonyainak és állandó keresetének megfelelő más lakást kell biztosítani.

4. §

Az 1. § 3. pontja, valamint a 3. § alapján elrendelt igénybevétel esetén a határozatot csak akkor lehet végrehajtani, ha az igénybevételt szenvedő a másik lakásba azonnal beköltöztetik.

5. §

A jelen rendeletben foglalt rendelkezések alkalmazása során az igénybevett lakáshoz tartozó helyiségek közös használatát is el lehet rendelni.

6. §

A lakások igénybevételére, a bérlők kijelölésére és az igénybevétel tekintetében követendő eljárásra a 6.740/1941. M. E. számú rendelet ([...])²⁰³ 6–13., 15. és 16. §-aiban, az 590/1942. M. E. számú rendelet ([...])²⁰⁴ 12. §-ában és a 100/1943. M. E. számú rendelet ([...])²⁰⁵ 7. és 8. §-aiban foglalt rendelkezéseket kell megfelelően alkalmazni.

Zsidó bérbeadó felmondási jogának korlátozása

7. §

Lakás és lakás céljára használt egyéb helyiség bérletét zsidó bérbeadó nemzsidó bérlővel szemben az 5.777/1941. M. E. számú rendelet 6. §-a első bekezdésének 1. és 3. pontja alapján rendes felmondással nem szüntetheti meg.

A zsidók lakóhelyének kijelölése

8. §

(1) A tízezernél kisebb lélekszámú községekre vonatkozóan a törvényhatóság első tisztviselője akként rendelkezhetik, hogy a zsidók kötelesek záros határidő alatt az általa kijelölt más községbe, illetőleg városba átköltözni.

(2) Az (1) bekezdés alapján átköltözésre kötelezett zsidók elhelyezéséről új lakóhelyükön a főszolgabíró, illetőleg a polgármester gondoskodik.

(3) Az (1) bekezdés alá eső községekben zsidó nem telepedhetik le.

²⁰³ Rt. 1941. 3145. o.

²⁰⁴ Rt. 1942. 109. o.

²⁰⁵ Rt. 1943. 7. o.

(4) A jelen § rendelkezései nem érintik a zsidónak a községben lakását, ha az honvédelmi munkaszolgálaton vagy más hatósági rendelkezésen alapul.

9. §

(1) A törvényhatóság első tisztviselője a 8. § alá nem eső községekre, valamint városokra vonatkozóan akként rendelkezhetik, hogy a zsidók a városnak, illetőleg a községnek csak meghatározott részeiben, illetőleg meghatározott utcákban, esetleg kijelölt házakban lakhatnak.

(2) Az (1) bekezdésben említett esetben a zsidók elhelyezéséhez szükséges lakásokról községekben a főszolgabíró, városokban a polgármester gondoskodik.

10. §

A 9. § alkalmazása körében a törvényhatóság első tisztviselője a zsidóknak meghatározott városrészben (utcákban, házakban) elhelyezésével kapcsolatban azt is elrendelheti, hogy nemzsidó személyek a zsidók részére kijelölt város-, illetőleg községrészből (utcából, házból) kiköltözzenek. Erre azonban a nemzsidó személyt csak akkor lehet kötelezni, ha részére máshol életviszonyainak és állandó keresetének megfelelő lakás áll rendelkezésre.

11. §

(1) A jelen rendelet alkalmazása során az esetben, ha a zsidónak iparüzlete, haszonbérlete vagy bármily más vállalata van és eltávozása következtében a vállalatot személyes közreműködésével továbbvezetni vagy felszámolni nem tudja, a községi eljáróság (polgármester) gondnok kirendelése végett a gyámhatósághoz előterjesztést tesz. A kirendelt gondnok jogai és kötelességei tekintetében a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről szóló 1877:XX. tc. 28. §-ának d) pontja alapján kirendelt gondnokra megállapított szabályokat kell megfelelően alkalmazni.

(2) Az (1) bekezdés rendelkezése nem érinti az illetékes miniszternek vagy az általa megbízott hatóságnak azt a jogát, hogy a vállalathoz vállalatvezetőt rendelhet ki. Ez utóbbi esetben a gondnok kirendelése a vállalatvezető kirendelése napján megszűnik.

A bérleti jogviszony megszűnésével kapcsolatos rendelkezések

12. §

Ha a jelen rendelet alapján tett hatósági intézkedés következtében a bérlő lakását elhagyni köteles, a bérleti jogviszony annak a hónapnak utolsó napjával ér véget, amelyben a bérlő a lakásból kiköltözik.

A rendelet hatálya

13. §

Annak megállapításában, hogy a jelen rendelet szempontjából ki a nemzsidó és ki a zsidó, az 1941:XV. tc.²⁰⁶ 9. és 16. §-ának rendelkezései az irányadók azzal, hogy nemzsidó az olyan személy is, aki származására és vallására nézve az említett 9. § utolsó bekezdésében foglalt meghatározásnak megfelel, feltéve, hogy nem kötött, illetőleg mindaddig, amíg nem köt házasságot zsidóval, vagy olyan nemzsidóval, akinek egy vagy két nagyszülője az izraelita hitfelekezet tagjaként született.

14. §

A jelen rendelet rendelkezéseit nem kell alkalmazni arra a zsidóra, aki az 1.240/1944. M. E. számú rendeletben ([...])²⁰⁷ meghatározott megkülönböztető jelzés viselésére nem köteles.

Büntető rendelkezések

15. §

(1) Amennyiben a cselekmény súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik, kihágást követ el és két hónapig, háború idején hat hónapig terjedhető elzárással büntendő, aki

1. a jelen rendeleten alapuló igénybevétel megghiúsítása végett a hatóságot a valóság elhallgatásával, valótlan adatok közlésével vagy más módon szándékosan megtéveszti, vagy megtéveszteni törekszik, vagy abban közreműködik;

2. a 8. § (4) bekezdésében foglalt tilalmat megszegi vagy kijátsza;

3. a jelen rendelet alapján tett hatósági rendelkezésnek nem tesz eleget.

(2) A pénzbüntetésre az 1928:X. törvénycikk²⁰⁸ rendelkezései irányadók azzal az eltéréssel, hogy a pénzbüntetés legmagasabb összege az 1939:II. tc. 212. §-ának (1)

²⁰⁶ 1941. évi XV. törvénycikk a házassági jogról szóló 1894:XXXI. törvénycikk kiegészítéséről és módosításáról, valamint az ezzel kapcsolatban szükséges fajvédelmi rendelkezésekről. 9. §: „Nemzsidónak zsidóval házasságot kötni tilos. [...]” 16. §: „Az olyan ügynevezett erdélyi szombatos vagy ivadéka, aki származásánál fogva nemzsidó (9. §, 1939:IV. törvénycikk 1. §) és nem tagja az izraelita hitfelekezetnek, mind a jelen törvény 9., 10., 14. és 15. §-ának, mind a zsidókra vonatkozó egyéb jogszabályoknak alkalmazása szempontjából a nemzsidókkal esik egy tekintet alá.”

²⁰⁷ Rt. 1944. 263. o. – 1.240/1944. M. E. számú rendelet a zsidók megkülönböztető jelzése tárgyában.

²⁰⁸ 1928. évi X. törvénycikk a büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról.

bekezdésében meghatározott mértékig terjed,²⁰⁹ a pénzbüntetés átváltoztatására pedig az említett § (4) bekezdésében foglalt rendelkezést²¹⁰ kell alkalmazni.

(3) A kihágás miatt az eljárás a közigazgatási hatóságnak, a rendőrség működési területén a m. kir. rendőrségnek, mint rendőri büntető bíróságnak hatáskörébe tartozik. Harmadfokon a belügyminiszter jár el.

Hatálybalépés

16. §

Ez a rendelet a kihirdetésének napján (1944. ápr. 28.) lép hatályba: rendelkezéseit a folyamatban levő, jogerős határozattal el nem döntött ügyekben is alkalmazni kell. Budapesten, 1944. évi április hó 26-án.

Sztójay Döme s. k.
m. kir. miniszterelnök

224.

A M. KIR. MINISZTERIUM 1944. ÉVI 1.730. M. E. SZÁMÚ RENDELETE,

A ZSIDÓKRA MEGÁLLAPÍTOTT RENDELKEZÉSEK HATÁLYA ALÓL MENTESÍTETT
SZEMÉLYEK KÖRÉNEK EGYSÉGES SZABÁLYOZÁSÁRÓL

A m. kir. minisztérium a honvédelemről szóló 1939:II. tc. 141. §-ának (2) bekezdésében foglalt felhatalmazás alapján a következőket rendeli:

1. §

(1) A zsidók közszolgálatának és közmegbízatásának, továbbá az ügyvédi működésének megszüntetése tárgyában kibocsátott 1.210/1944. M. E. számú rendelet

²⁰⁹ 1939:II. tc. 212. § (1): „A jelen törvényben meghatározott kihágás miatt kiszabható pénzbüntetés legmagasabb összege nyolcezer pengő; olyan esetben pedig, amikor megállapítható annak a nyereségnek a mennyisége, amelyet a kihágás elkövetője a cselekménnyel illetéktelenül elért, nyolcezer pengőnek a megállapított nyereség kétszeresével felemelt összege.”

²¹⁰ 1939:II. tc. 212. § (4): „A jelen törvényben vagy az annak alapján kibocsátott rendeletben meghatározott kihágás miatt kiszabott pénzbüntetés behajthatatlanságának esetére megállapított elzárásbüntetés leghosszabb tartama hat hónap, kihágások halmazata esetében egy év.”

([...])²¹¹ 1., 4. és 5. §-a második bekezdésének, a zsidók sajtókamarai, valamint színművészeti és filmművészeti kamarai tagságának megszüntetése tárgyában kibocsátott 1.220/1944. M. E. számú rendelet ([...])²¹² 2. §-ának, a zsidó rádióengedélyesek adatszolgáltatási kötelessége tárgyában kibocsátott 1.300/1944. M. E. számú rendeletnek ([...])²¹³, a zsidók gyógyszerügyi jogosítványainak rendezése tárgyában kibocsátott 1.370/1944. M. E. számú rendeletnek ([...])²¹⁴ a zsidók vagyonának bejelentése és zár alá vétele tárgyában kibocsátott 1.600/1944. M. E. számú rendeletnek ([...])²¹⁵, az 1944. évi március hó 22. napja után zsidó vagy zsidónak tekintendő személytől bármely címen megszerzett rádió vevőkészülékek bejelentése tárgyában kibocsátott 1.490/1944. M. E. számú rendeletnek ([...])²¹⁶, a zsidók önkormányzata és érdekképviselője tárgyában kibocsátott 1.520/1944. M. E. számú rendelet ([...])²¹⁷ 5. §-a (3) bekezdésének, a zsidók értelmiségi munkakörben való alkalmazásának és foglalkoztatásának megszüntetése tárgyában kibocsátott 1.540/1944. M. E. számú rendeletnek ([...])²¹⁸, a zsidók hasznothajtó hatósági jogosítványainak megszüntetése tárgyában kibocsátott 1.580/1944. M. E. számú rendeletnek ([...])²¹⁹ a zsidókra vonatkozó rendelkezései nem terjednek ki

1. arra, akit az 1914–1918. évi háborúban az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartásáért arany, vagy legalább két ízben I. osztályú ezüst vitézségi éremmel, vagy mint főtisztet a kardokkal ékesített III. osztályú vaskoronarenddel, vagy annál magasabb, de ugyancsak kardokkal ékesített kitüntetéssel vagy mint törzstisztet, kardokkal ékesített III. osztályú vaskoronarendnél magasabb, de ugyancsak kardokkal ékesített kitüntetéssel tüntették ki; valamint az ekként kitüntetett – akár nemzsidó, akár zsidó személynek – vele együtt élő feleségére vagy özvegyére és gyermekére;

2. arra, aki az 1914–1918. évi háborúban, vagy az 1939:II. törvénycikk alapján teljesített katonai szolgálata következtében – ide nem értve a kisegítő szolgálatot – I. vagy II. járadékosztályú hadirokkant, vagy olyan járadéknélküli, címhasználatra jogosított hadirokkant, akinek hadieredetű fogyatkozása legalább 75%-os valamint az ilyen – akár nemzsidó, akár zsidó – személynek vele együtt élő feleségére, özvegyére és gyermekére akkor, ha a hadirokkant az 1939. évi január hó 1. napján életben volt,

²¹¹ Rt. 1944. 257. o.

²¹² Rt. 1944. 260. o.

²¹³ *Budapesti Közlöny* 79. sz.

²¹⁴ Rt. 1944. 424. o.

²¹⁵ Rt. 1944. 447. o.

²¹⁶ Rt. 1944. 450. o.

²¹⁷ Rt. 1944. 461. o.

²¹⁸ Rt. 1944. 466. o.

²¹⁹ Rt. 1944. 756. o.

3. arra, aki az 1939:IV. tc. 2. §-a első bekezdésének 6. pontjában, a 7.720/1939. M. E. számú rendelet ([...])²²⁰ 66. §-ában, a 2.220/1941. M. E. számú rendelet ([...])²²¹ 3. §-ában, vagy a 8.550/1941. M. E. számú rendelet ([...])²²² 2. §-ában meghatározott kivétel alá esik;

4. a jelenlegi háborúban hősi halált halt, avagy a jelenlegi háborúban teljesített katonai (nem kiegészítő) szolgálat teljesítése közben eltűnt személy özvegyére, illetőleg feleségére és gyermekére;

5. a Magyarországon tartózkodó azokra a külföldi állampolgárokra, akik külföldi állampolgárságukat a külföldiek ellenőrző országos központi hatóság által az illetékes külképviseleti hatóság megkeresése alapján az erre a célra kiállított tanúsítvánnyal igazolják, feltéve, hogy viszonyosság áll fenn e tekintetben azzal az állammal, amelynek a zsidó az állampolgára.

(2) Az (1) bekezdésben foglalt kedvezmény a bekezdés 1–3. pontja alá eső házastársra (özvegyre), illetőleg gyermekre csak akkor terjed ki, ha a házasság az 1944. évi március hó 22. napja előtt kötött, illetőleg a gyermek az 1944. évi március hó 22. napja előtt kötött házasságból származik.

2. §

(1) A zsidók megkülönböztető jelzéséről szóló 1.240/1944. M. E. számú rendelet ([...])²²³ 1. §-ában, továbbá a zsidók élelmiszerellátásának szabályozása tárgyában kibocsátott 108.500/1944. K. M. számú rendeletben ([...])²²⁴ foglalt rendelkezés nem terjed ki

1. a jelen rendelet 1. §-ában felsorolt személyekre;

2. keresztény vallásfelekezet tényleges vagy nyugdíjas lelkipásztorára, szerzetesrendnek lelkipásztori működésre jogosult tagjára és arra, aki – akár mint szerzetesrendnek tagja, akár mint az illetékes egyházi hatóság részéről felavatott diakónus, diakonissza – kizárólagos élethivatásként elhagyottak, szegények, árvák és betegek gondozásának munkáját végzi;

3. nemzsidó személynek vele együttélő és legkésőbb az 1944. évi március hó 22. napjáig keresztény vallásfelekezet tagjává lett házastársára (özvegyére); amennyiben a házasságból gyermek van, a kivételezés csak akkor áll fenn, ha a gyermek nemzsidó.

(2) Az első bekezdés rendelkezése a bekezdés 2. pontjában említett személyek közül csak azokra vonatkozik, akik a jelen rendelet hatálybalépésekor felszentelt

²²⁰ Rt. 1939. 1173. o.

²²¹ Rt. 1941. 318. o.

²²² Rt. 1941. 3744. o.

²²³ Rt. 1944. 263. o.

²²⁴ Rt. 1944. 679. o.

(felavatott) lelkipásztorok, diakonusok, diakonisszák, illetőleg a rendnek fogadalmat tett tagjai.

(3) A zsidók háztartásában nemzsidók alkalmazásának tilalma tárgyában kibocsátott 1.200/1944. M. E. számú rendelet ([...])²²⁵ 1. §-ában foglalt tilalom nem terjed ki az olyan háztartásra, amelynek zsidó tagja az (1) bekezdés alá esik. Ez a kedvezmény azonban az (1) bekezdés 3. pontjában megjelölt személyek tekintetében csak akkor áll fenn, ha a házasságból nemzsidó gyermek származott és az is ugyanabban a háztartásban él.

3. §

A jelen rendelet a kihirdetése napján (1944. máj. 13.) lép hatályba és ezzel az 1.200/1944. M. E. számú rendelet 4. §-a, az 1.210/1944. M. E. számú rendelet 9. §-a, az 1.220/1944. M. E. számú rendelet 5. §-a, az 1.240/1944. M. E. számú rendelet 3. §-a, az 1.300/1944. M. E. számú rendelet 6. §-ának harmadik bekezdése, az 1.370/1944. M. E. számú rendelet 9. §-a, az 1.450/1944. M. E. számú rendelet ([...])²²⁶, az 1.490/1944. M. E. számú rendelet 6. §-ának (2) bekezdése, az 1.600/1944. M. E. számú rendelet 14. §-ának (2) bekezdése, az 1.520/1944. M. E. számú rendelet 6. §-ának (2) bekezdése, az 1.540/1944. M. E. számú rendelet 13. §-a, a 108.500/1944. M. E. számú rendelet 7. §-ának (2) bekezdése és az 1.580/1944. M. E. számú rendelet 7. §-a hatályát veszti.

Budapesten, 1944. évi május hó 10-én.

Sztójay Döme s. k.
m. kir. miniszterelnök

479.

A M. KIR. MINISZTÉRIUM 1944. ÉVI 3.040. M. E. SZÁMÚ RENDELETE,

EGYES SZEMÉLYEKNEK A ZSIDÓKRA VONATKOZÓ RENDELKEZÉSEK HATÁLYA
ALÓL MENTESÍTÉSÉRŐL

A m. kir. minisztérium a honvédelemről szóló 1939:II. tc. 141. §-ának (2) bekezdésében foglalt felhatalmazás alapján a következőket rendeli.

²²⁵ Rt. 1944. 256. o.

²²⁶ Rt. 1944. 392. o.

1. §

[(1)] A zsidókra vonatkozó rendelkezések hatálya általában nem terjed ki azokra a személyekre, akiket – esetleg házastársukra és gyermekeikre is kiterjedő hatállyal – a kormányzó a minisztérium előterjesztésére az említett rendelkezések hatálya alól a tudomány, a művészet vagy a közgazdasági élet terén, vagy egyébként az ország javára szerzett kimagasló érdemeik folytán, vagy egyéb különös méltánylást érdemlő okból mentesít.

[(2)] A mentesítés az 1941:XV. törvénycikkben²²⁷ foglalt fajvédelmi rendelkezések hatályát egyáltalában nem, a zsidókra vonatkozó vagyoni jogi rendelkezések hatályát pedig csak annyiban érinti, amennyiben a mentesítés arra külön rendelkezést tartalmaz.

[(3)] A mentesítés a második bekezdésben meghatározott korlátozásokon túlmenő megszorításokat is tartalmazhat.

2. §

A jelen rendelet a kihirdetésének napján (1944. aug. 22.) lép hatályba.
Budapesten, 1944. évi augusztus hó 21-én.

Dr. Reményi-Schneller Lajos s. k.

a m. kir. miniszterelnök helyettesítésével megbízott,
m. kir. pénzügyminiszter

548.

A M. KIR. MINISZTÉRIUM 1944. ÉVI 3.670. M. E. SZÁMÚ RENDELETE,

A ZSIDÓK MENTESÍTÉSÉRŐL SZÓLÓ 1.730/1944. M. E. SZÁMÚ RENDELET KIEGÉSZÍTÉSÉRŐL

A m. kir. minisztérium az 1.730/1944. M. E. számú rendelet ([...])²²⁸ kiegészítése tárgyában a következőket rendeli.

1. §

Az 1.730/1944. M. E. számú rendelet 1. §-a akként egészített ki, hogy az abban felsorolt kedvezményezett személyek közé tartoznak az 1942:XIV. tc. 6. §-ának

²²⁷ 1941. évi XV. törvénycikk a házassági jogról szóló 1894:XXXI. törvénycikk kiegészítéséről és módosításáról, valamint az ezzel kapcsolatban szükséges fajvédelmi rendelkezésekről.

²²⁸ Rt. 1944. 769. o.

(1) bekezdése alá eső személyek,²²⁹ továbbá azok is, akiket a honvédelmi miniszter az 1942:XIV. tc. 6. §-a, illetőleg az 55.000/1942. H. M. eln. számú rendelet ([...])²³⁰ alapján katonai érdemeik (kitüntetései) folytán az 1942:XIV. tc. 5. §-ának²³¹ hatálya alól kivett. Ez a kedvezmény kiterjed a kedvezményezett személynek vele együtt élő házastársára, továbbá özvegyére és gyermekeire.

2. §

Ez a rendelet a kihirdetésének napján (1944. okt. 15.) lép hatályba.
Budapesten, 1944. évi október hó 11-én.

Vitéz Lakatos Géza s. k.
m. kir. miniszterelnök

A M. KIR. MINISZTÉRIUM 3.780/1944. M. E. SZÁMÚ RENDELETE

A 3.040/1944. M. E. SZÁMÚ RENDELET ALAPJÁN KIADOTT MENTESÍTŐ
OKIRATOK FELÜLVIZSGÁLÁSA TÁRGYÁBAN

A m. kir. minisztérium az 1939:II. tc. 141. §-ának (2) bekezdésében foglalt felhatalmazás alapján a következőket rendeli.

1. §

A 3.040/1944. M. E. számú rendelet ([...])²³² alapján zsidók részére kiadott mentesítő okiratokat a kormányzói jogkör gyakorlásával ideiglenesen megbízott miniszterelnök vagy az általa rendelettel kijelölt miniszter az 1944. évi november hó 15. napjáig felülvizsgálja.

A miniszterelnök, illetőleg az általa kijelölt miniszter a felülvizsgálás eredményéhez képest a mentesítést megerősíti vagy hatálytalanítja és erről az érdekelteket értesíti.

Az 1944. évi november hó 15. napja után a 3.040/1944. M. E. számú rendelet alapján adott mentesítés igazolásául csak a jelen rendelet alapján megerősített mentesítő okirat szolgál, még abban az esetben is, ha a mentesítő okirat hatálytalanításáról az érdekelt értesítést még nem kapott.

²²⁹ Idézve fentebb, ugyanebben a fejezetben.

²³⁰ Rt. 1942. 3188. o. – 55.000. H. M. eln. sz. rendelet az 1942:XIV. törvénycikkben a zsidók hadkötelezettségére vonatkozó rendelkezések végrehajtásáról. (1942. december 21., 696. szám.)

²³¹ Idézve fentebb, ugyanebben a fejezetben.

²³² *Budapesti Közlöny* 189. szám

2. §

A jelen rendelet a kihirdetésének napján lép hatályba.
Budapest, 1944. évi október hó 25-én.

Szálasi Ferenc s. k.
m. kir. miniszterelnök

A M. KIR. MINISZTÉRIUM 3.790/1944. M. E.
SZÁMÚ RENDELETE

A 3.670/1044. M. E. SZÁMÚ RENDELET HATÁLYON KÍVÜL HELYEZÉSE TÁRGYÁBAN

A m. kir. minisztérium a honvédelemről szóló 1939:II. tc. 141. §-ának (2) bekezdésében foglalt felhatalmazás alapján a következőket rendeli:

1. §

A 3.670/1944. M. E. számú rendelet ([...])²³³, valamint az annak alapján a zsidók részére adott kedvezmények hatályukat veszítik.

2. §

A jelen rendelet a kihirdetésének napján lép hatályba.
Budapest, 1944. évi október hó 25-én.

Szálasi Ferenc s. k.
m. kir. miniszterelnök

A M. KIR. MINISZTERELNÖK 3.800/1944. M. E.
SZÁMÚ RENDELETE

A 3.780/1944. M. E. SZÁMÚ RENDELET VÉGREHAJTÁSA TÁRGYÁBAN

A 3.780/1944 M. E. számú rendelet 1. §-ában foglalt felhatalmazás alapján a következőket rendelem.

²³³ *Budapesti Közlöny* 235. szám

1. §

A 3.780/1944. M. E. számú rendelet alapján elrendelt felülvizsgálat fogantatására a m. kir. belügyminisztert kijelölöm.

2. §

A jelen rendelet a kihirdetésének napján lép hatályba.
Budapest, 1944. évi október hó 25-én.

Szálasi Ferenc s. k.
m. kir. miniszterelnök

NYOLCVANNYOLC ZSIDÓKRA VONATKOZÓ RENDELET 1944-BŐL

- 1.140/1944. M. E. sz. rendelet
a zsidó távbeszélő előfizetők adatszolgáltatási kötelezettsége tárgyában
- 1.200/1944. M. E. sz. rendelet
a zsidók háztartásában nemzsidók alkalmazásának tilalma tárgyában
- 1.210/1944. M. E. sz. rendelet
a zsidók közszolgálatának és közmegbízásainak, továbbá ügyvédi működésének megszüntetése tárgyában
- 1.220/1944. M. E. sz. rendelet
a zsidók sajtókamarai, valamint filmművészeti és színművészeti kamarai tagságának megszüntetése tárgyában
- 1.230/1944. M. E. sz. rendelet
a zsidók tulajdonában lévő közúti gépjárművek bejelentése tárgyában
- 1.240/1944. M. E. sz. rendelet
a zsidók megkülönböztető jelzése tárgyában
- 1.450/1944. M. E. sz. rendelet
a zsidók megkülönböztető jelzéséről szóló 1.240/1944. M. E. sz. rendelet 3. §-ának kiegészítése tárgyában
- 26.666/Elnökség – 1944. H. M. sz. rendelet
a zsidóknak minősülők katonai egyenruhaviselési jogának megvonása tárgyában
- 1.270/1944. M. E. sz. rendelet
a zsidók utazásának korlátozása tárgyában
- 1.300/1944. M. E. sz. rendelet
a zsidó rádióengedélyesek adatszolgáltatási kötelezettsége tárgyában

- 1.370/1944. M. E. sz. rendelet
a zsidók gyógyszerügyi jogosítványainak rendezése tárgyában
- 1.600/1944. M. E. sz. rendelet
a zsidók vagyonának bejelentése és zár alá vétele tárgyában
- 306/1944. B. M. sz. rendelet
Budapest székesfővárosban a zsidók háztartásában foglalkoztatott nemzsidó háztartási alkalmazottak szolgálati viszonya megszűnésének bejelentése tárgyában
- 1.490/1944. M. E. sz. rendelet
az 1944. évi március hó 22. napja után zsidó vagy zsidónak tekintendő személy bármely címen megszerzett rádióvevőkészülékének bejelentése tárgyában
- 33.000/el.n. 18. – 1944. H. M. sz. rendelet
a zsidó rádióengedélyesek tulajdonában lévő rádiókészülékek igénybevétele tárgyában
- 50.500/1944. K. K. M. sz. rendelet
a zsidó kereskedők üzletéhez tartozó árukészletek és üzleti berendezések zár alá vétele tárgyában
- 217.300/1944. K. K. M. sz. rendelet
a zsidók tulajdonában levő és igénybevett rádióvevőkészülékek beszolgáltatása tárgyában
- 1.520/1944. M. E. sz. rendelet
a zsidók önkormányzata és érdekképviselője tárgyában
- 1.540/1944. M. E. sz. rendelet
a zsidók értelmiségi munkakörben való alkalmazásának és foglalkoztatásának megszüntetése tárgyában
- 108.510/1944. K. M. sz. rendelet
az élelmiszerellátás szempontjából zsidónak tekintendő személyek adatainak bejelentéséről

- 1.610/1944. M. E. sz. rendelet
a zsidók lakásával és lakóhelyének kijelölésével kapcsolatos egyes kérdések szabályozása tárgyában
- 1.630/1944. M. E. sz. rendelet
a zsidóknak lőfegyverek, lőszeres, robbanóanyagok és robbantószeres vásárlásában és tartásában korlátozása tárgyában
- 10.740/1944. M. E. sz. rendelet
a kiadói ipar engedélyhez kötéséről
- 20.500/1944. Ip. M. sz. rendelet
egyes zsidó iparosok adatszolgáltatási kötelezettsége tárgyában
- 1.077/1944. P. M. VI. fő. sz. rendelet
a zsidók vagyonának bejelentéséről és zár alá vételéről szóló 1.600/1944. M. E. sz. rendelet egyes rendelkezéseinek végrehajtása tárgyában
- 123.000/1944. P. M. sz. rendelet
a zsidók utazásával kapcsolatos illetékekről
- 444/1944. B. M. sz. rendelet
a zsidóknak a nyilvános fürdők látogatásától való eltiltása tárgyában
- 1.530/1944. M. E. sz. rendelet
a zsidókra vonatkozó egyes mentesítő okiratok felülvizsgálása tárgyában
- 10.800/1944. M. E. sz. rendelet
a magyar szellemi életnek a zsidó szerzők írói műveitől való megóvása tárgyában
- 1.580/1944. M. E. sz. rendelet
a zsidók hasznóhajtó gazdasági jogosítványainak megszüntetése tárgyában
- 8.700/1944. V. K. M. sz. rendelet
a zsidó tanulók iskolai egyenruha viselésének megtiltása tárgyában
- 231.300/1944. B. M. sz. rendelet
távollévő zsidó egyének részére gondnok rendelése tárgyában

- 1.141/1944. P. M. sz. rendelet
a zsidók mező- és erdőgazdasági ingatlanairól szóló 1942:XV. törvénycikk alapján megszerzett ingatlanokért járó térítés kiszámítása szempontjából egyes ingatlanok földadókataszteri tiszta jövedelmének, illetőleg tűzadóalapjának figyelembevétele tárgyában
- 8.960/1944. V. K. M. sz. rendelet
a zsidóknak iskola, tanfolyam vagy tanulóotthon fenntartására adott engedély megvonása tárgyában
- 160.765/1944. É. M. K. sz. rendelet
a négy középiskolai vagy ennél magasabb végzettséggel bíró nem értelmiségi munkakörben foglalkoztatott zsidó munkavállalók egyszeri bejelentése tárgyában
- 1.730/1944. M. E. sz. rendelet
a zsidókra megállapított rendelkezések hatálya alól mentesített személyek körének egységes szabályozása tárgyában
- 176.774/1944. VII. b. B. M. sz. rendelet
a Magyarországi Zsidók Szövetsége ideiglenes intéző bizottságának kinevezése tárgyában
- 23.200/1944. Ip. M. sz. rendelet
zsidók egyes ipari, valamint bányá- és kohászati üzemeihez vállalati vezetők kirendelése tárgyában
- 1.204/1944. P. M. sz. rendelet
a zsidók hasznóhajtó hatósági jogosítványainak megszüntetése tárgyában
kiadott 1.580/1944. M. E. sz. rendelet végrehajtása tárgyában
- 24.200/1944. Ip. M. sz. rendelet
a zsidók szabadalmi ügyvivői jogosítványainak visszavonása tárgyában
- 10.950/1944. M. E. sz. rendelet
a könyvkölcsönzésnek iparengedélyhez kötéséről tárgyában

- 11.000/1944. M. E. sz. rendelet
a zsidók részére kiadott egyes iparjogosítványok megvonása tárgyában
- 500/1944. B. M. sz. rendelet
a zsidóknak a vendéglátó üzemek látogatásában való korlátozása tárgyában
- 510/1944. B. M. sz. rendelet
a zsidóknak nyilvános szórakozó helyek látogatásától való eltiltása tárgyában
- 1.252/1944. P. M. VI. sz. rendelet
a zsidók vagyonának bejelentése és zár alá vétele tárgyában kiadott 1.600/1944. M. E. sz. rendelet végrehajtása tárgyában
- Az Értelmiségi Munkanélküliség Ügyei kormánybiztosának 56.455/É. M. K. sz. rendelete
a zsidók értelmiségi munkakörben való alkalmazásának és foglalkoztatásának megszüntetése következtében előálló munkaerőhiányok pótlásával kapcsolatos bejelentések és a pótlásra szükséges munkaerők igénylése tárgyában
- 58.000/1944. K. K. M. sz. rendelet
a zsidók ipari (kereskedelmi) tevékenységének további korlátozása tárgyában
- 60.000/1944. K. K. M. sz. rendelet
a zsidó kereskedőknél foglalkoztatott nemzsidó alkalmazottak szolgálati viszonya megszűnésének bejelentése tárgyában
- 1.830/1944. M. E. sz. rendelet
a zsidók zár alá vett műtárgyainak számbavétele és megőrzése tárgyában
- 66.658/1944. K. K. M. sz. rendelet
a zsidó kereskedők üzletéhez tartozó árukészletek és üzleti berendezések zár alá vétele tárgyában kiadott 50.500/1944. K. K. M. számú, valamint a zsidók ipari (kereskedelmi) tevékenységének további korlátozása tárgyában kiadott 58.000/1944. K. K. M. számú rendelet módosításáról

7.700/1944. XIII. a. P. M. sz. rendelet

a zsidók hasznothajtó hatósági jogosítványainak megszüntetése tárgyában
kiadott 1.580/1944. M. E. számú rendeletnek a dohánytermelési engedélyekre
vonatkozó végrehajtása tárgyában

100.100/1944. B. M. sz. rendelet

a zsidók hasznothajtó hatósági jogosítványainak megszüntetéséről szóló
1.580/1944. M. E. számú rendeletnek a rendőrhatósági engedélyekre vonatkozó
végrehajtása tárgyában

67.240/1944. K. K. M. sz. rendelet

egyes iparosok (kereskedők) adatszolgáltatása tárgyában

1.290/1944. P. M. sz. rendelet

az 1.600/1944. M. E. sz. rendelet hatálya alá eső páncélrekeszek tartalmának
leltározása és a rendelet egyes más rendelkezéseinek végrehajtása tárgyában

1.990/1944. M. E. sz. rendelet

a zsidók bevásárlásainak a nap meghatározott szakára korlátozása tárgyában

550/1944. B. M. sz. rendelet

a zsidók gyógyszerári jogosítványainak újraengedélyezése esetében a
gyógyszerári anyagkészlet, berendezés és felszerelés ellenértékének, valamint a
berendezés és felszerelés felbecsülésével kapcsolatos költségek megfizetése
tárgyában

2.120/1944. M. E. sz. rendelet

a zsidók üzlethelyiségeinek hasznosítása tárgyában

74.187/1944. F. M. sz. rendelet

a zsidók hasznothajtó hatósági jogosítványainak megszüntetéséről szóló
1.580/1944. M. E. sz. rendelet végrehajtása tárgyában

111.200/1944 K. M. sz. rendelet

a zsidók hasznothajtó hatósági jogosítványainak megszüntetéséről szóló
1.580/1944. M. E. sz. rendelet végrehajtása tárgyában

- 2.230/1944. M. E. sz. rendelet
egyes zsidó külföldi állampolgárok mező- és erdőgazdasági ingatlanai
kezelésének felügyelete tárgyában
- 2.250/1944. M. E. sz. rendelet
a zsidók orvosi gyakorlata és orvosi kamarai tagsága tárgyában
- 31.100/1944. Ip. M. sz. rendelet
a zsidók hasznóhajtó hatósági jogosítványainak megszüntetéséről szóló
1.580/1944. M. E. sz. rendelet végrehajtása tárgyában
- 11.300/1944. M. E. sz. határozat
a magyar szellemi életnek a zsidó szerzők műveinek a közforgalomból való
kivonása tárgyában
- 286.275/1944. B. M. sz. rendelet
a zsidók hasznóhajtó hatósági jogosítványainak megszüntetéséről szóló
1.580/1944. M. E. sz. rendeletnek az emberorvoslásban használatos
bakteriológiai természetű védőoltó-gyógyító és kórjelző (diagnosztikai)
készítmények, valamint a himlőnyirk termelésére szóló engedélyekre vonatkozó
végrehajtása tárgyában
- 2.510/1944. M. E. sz. rendelet
Budapest székesfővárosban és környékén egyes lakásügyi feladatoknak
kormánybiztosra ruházása tárgyában
- 2.540/1944. M. E. sz. rendelet
a zsidók önkormányzata és érdekképviselője tárgyában kiadott 1.520/1944. M. E.
sz. rendelet módosításáról, illetőleg kiegészítéséről
- 2.650/1944. M. E. sz. rendelet
a zsidók vagyonával kapcsolatos egyes kérdések szabályozása tárgyában
- 191.449/1944. VII. b. B. M. sz. rendelet
a magyarországi Zsidók Szövetsége ideiglenes intézőbizottságában megüresedett
tagsági helyek betöltése tárgyában

- 91.647/1944. K. K. M. sz. rendelet
a zsidók ipari (kereskedelmi) üzleteihez vállalati vezető kirendelése tárgyában
- 95.600/1944. K. K. M. sz. rendelet
a zsidók üzlethelyiségeinek hasznosításával kapcsolatos egyes tennivalóknak a m. kir. Külkereskedelmi Hivatal hatáskörébe utalásáról
- 188.358/1944. É. M. K. sz. rendelet
az 1.540/1944. M. E. sz. rendelet 2. §-a alapján alkalmazásukban meghagyott zsidók munkahelyre való bejárását és a kisegítő katonai szolgálat alól időleges mentesítését biztosító igazolványok igénylése tárgyában
- 2.880/1944. M. E. sz. rendelet
a zsidók üzlethelyiségeinek hasznosításáról szóló 2.120/1944. M. E. sz. rendelet módosítása tárgyában
- 189.821/1944. É. M. K. sz. rendelet
az elbocsájtott zsidó alkalmazottak pótlására igényelt munkaerők alkalmazásáról és bejelentéséről
- 163.792/1944. P. M. sz. rendelet
a földbirtokpolitikai célra igénybevett ingatlanok megszerzésével kapcsolatos adó- és illetékkedvezmények alkalmazásáról
- 2.040/1944. M. E. sz. rendelet
egyes személyeknek a zsidókra vonatkozó rendelkezések hatálya alól mentesítése tárgyában
- 3.050/1944. M. E. sz. rendelet
a zsidók vagyonának bejelentéséről és zár alá vételéről szóló 1.600/1944. M. E. sz. rendelet kiegészítése tárgyában
- 3.100/1944. M. E. sz. rendelet
a nemzsidók tulajdonában lévő mező- és erdőgazdasági ingatlanokon a zsidók gazdálkodásának megszüntetése tárgyában

Az orvosi munkaerők felhasználása kormánybiztosának 3.040/1944. K. sz. rendelete
a kamarai tagsággal nem rendelkező orvosok jelentkezési kötelezettsége tárgyában

A bőryanaggazdálkodási m. kir. kormánybiztos 4.980/1944. számú rendelkezése a lezárt zsidó üzletben lévő bőryanagok forgalma tárgyában

3.400/1944. M. E. sz. rendelet
a nemzsidó származás igazolása tárgyában

3.230/1944. M. E. sz. rendelet
a zsidók mező és erdőgazdasági ingatlanairól szóló 1942:XV. törvénycikk alapján megszerzett mezőgazdasági ingatlanok felhasználásának előmozdítása tárgyában

16.000/1944. I. M. sz. rendelet
a nemzsidó és zsidó házasságkötésének tilalmára vonatkozó rendelkezések végrehajtásáról szóló 70.000/1941. I. M. sz. rendelet módosítása tárgyában

3.520/1944. M. E. sz. rendelet
a zsidók üzleti (üzemi) áru- és anyagkészleteinek, valamint egyes más vagyontárgyainak felhasználása tárgyában

3.780/1944. M. E. sz. rendelet
a 3.040/1944. M. E. sz. rendelet alapján kiadott mentesítő okiratok felülvizsgálása tárgyában

3.790/1944. M. E. sz. rendelet
a 3.670/1944. M. E. sz. rendelet hatályon kívül helyezése tárgyában

3.820/1944. M. E. sz. rendelet
a 3.780/1944. M. E. sz. rendelet végrehajtása tárgyában

960/1944. B. M. sz. rendelet
az utcák, utak és terek elnevezésének megváltoztatása tárgyában

3.840/1944. M. E. sz. rendelet
a zsidók vagyona tárgyában

NÉVMUTATÓ

A

Ádám Lajos 51
Ajtay Gábor 29, 35
Anár Anikó Mária 37
Apor István 32
Apor Vilmos 32
Arányi Gusztávné 50

B

Baky László 59
Balla István 37
Balla Pál 35
Barta Klára, R.-né 73
Bauer László 51
Beökönyi László 61
Bereczky Albert 32
Berger Ilona 74
Bibó István 32
Bíró György 74
Bíró Imre 74
Bíró József 37, 39, 49
Bíró Józsefné 50, 73
Bíró Márk 51
Blauer Miklós 52
Bodó Jenő 52, 61
Bodonyi György 39, 44, 57, 58
Bodrogai Andrásné 53
Boros Béla 74
Bonczos Miklós 36, 37
Borbély Endre 29, 31, 37, 53
Botár István 26, 28
Budinszky László 42

C

Csathó Kálmán 32
Csiki Gábor 32
Csörgey László 25

D

Dajkovichné Gaál Franciska 52
Dallosné Róna Emy 73
Dániel Sándor 32
Danielsson, Carl Ivan 45, 46, 50, 53, 71

E

Endre László 24, 28, 59, 68, 71, 72
Engelmann Jenő 51

F

Fabinyi Antal 51
Fábri Károly 52, 61, 74
Fáy István 38
Feketehalmy-Czeidner Ferenc 58
Fodor Gyula 74
Füredi Ferenc 50, 53

G

Gál Csaba 39
Gántay Béla 65, 66
Germán Tibor 51
Gorzó Nándor 33
Gross Péter 56, 57

H

Hajnácskőy László 64, 65, 66
Halász Károly 33

Hámos Lajos 52
Harsány (Hartstein) István 50, 51, 52,
62, 73
Harsány Istvánné 74
Hartstein Józsefné 74
Haypál Béla 33
Hecht Imre 74
Hegedűs Pál 22, 45, 46, 50, 53, 62
Hitler, Adolf 58
Holló Vera 50, 73
Horváth Béla 34
Huberth Pálné 61, 73
Hunyady Gyula 29, 37, 53
Huszovszky Lajos 38

I

Incze Antal 31

J

Jakab Ábrahám 48
Jakab Mária 74
Jakó Károly 31
Jaross Andor 24, 28, 29, 31, 32, 34, 35,
36, 40, 41, 44, 47, 49, 52, 59, 62, 64, 68,
71, 72

K

Katona István 54
Katona Sándorné 50
Kemény Gábor 40, 42, 44, 45
Kempski Lénárdné 74
Kenéz Magdolna 50
Kerekes András 29, 31
Keresztes-Fischer Ferenc 54, 60
Király Gyula 61
Kisfaludi Stróbl Zsigmond 53
Klie Zoltánné 73
Kortsmáros Zoltán 34

Kotzig Károly 34
Kovarcz Emil 38, 40, 50, 71
Kultsár István 43, 44

L

Lakatos Géza 47, 48

M

Makovits Ferenc 56, 57
Makovitsné 56
Marosi Jánosné 73
Marton Béla 37
Máthé Sándor 31
Meisels László 51
Mocsári (Maizler) Magdolna 50

N

Nagy Imre László 74
Nagy Iván 26
Nagy Valér 30
Nemák Károly 31, 36, 44, 45, 53

P

Pataky Tibor 35
P. Balázskövy József 46, 50
Perjési Pál 53
Pető Józsefné 52, 73
Policzer Györgyné 73
Preszly Elemér 60
Pulay István 31

R

Radó Artúr 52, 73
Rajk László 75
Rázgha Károly 25
Reisz Árpád 52, 74
Reményi-Schneller Lajos 42
Révay Tibor 34

Rév Mátyás 50, 53, 62, 73
Rév Mátyásné 73
Rév Vilmos 73
Robogány Ede 25, 28, 29, 32, 35
Róna Béláné 50
Róna György 74
Rosner Árminné 73
Rózsahegy Kálmán 51, 73
Rózsahegy Kálmánné 73

S

Schönfeld Mór 74
Schüller Ferenc 74
Simon Mihály 58
Singer Erzsébet 50, 51, 52, 53
Singer Gusztáv 51
Singer Margit 50, 51
Sitkay Károly 30, 35
Somfay József 52
Somogyi István 74
Somogyi Mátyás 52
Stirling Ernő 63
Stirlingné 63
Szabados István 74
Szabó Géza 65
Szabó Piroska 60
Szálasi Ferenc 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47,
48, 49, 53, 58, 60, 68, 72
Szász Károly 64, 65, 66
Székely István 51, 52
Székely Miklós 52
Székely Miklós, id. 51
Székely Miklós, ifj. 51
Szemerjay-Kovács Dénes 27, 28, 35, 40,
41, 43
Szende-Montágh Dezső 51
Szentlélek László 61
Szip László 38

Szilágyi Lajos 57
Szilágyi László 68, 69, 71, 72, 73, 75
Szilágyi Zoltán 21
Szöllösi Jenő 44
Sztójay Döme 23, 47

T

Toldi Árpád 47
Tolnai Gábor 52, 53
Tomcsányi Kálmán 26, 28, 35
Tömöri Szilárd 63
Tornyai-Schosberger Mária 50
Tornyay Györgyné 73

V

Vajna Gábor 40, 42, 43, 44, 45, 47, 48,
49, 50, 53, 59, 62, 64, 71, 72
Vándor Lajos 26
Vásárhelyi Ferenc 72, 74
Verolino, Gennaro 34, 46, 50
Víg Pál 51
Vita Sándor 26, 28

W

Wallenberg, Raoul 21, 22, 45, 46, 50, 71
Weiss Lajos 39
Weiss Sámuel 73
Weiss Sámuelné 73
Wirth Gyula 25

Y

Ybl Miklósné 60
Yór Zoltán 50

Z

Zalán Benő 62, 74
Zalán Miklós 74
Zalán Tamás 74

*A Magyar Napló Kiadó
az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének,
valamint az 1999-ben alapított
Könyves Szövetségnek tagja
www.konyves-szovetseg.hu*

Kiadja a Magyar Napló Kiadó Kft.
1062 Budapest, Bajza u. 18.
www.magyarnaplo.hu
Felelős kiadó Oláh János
Felelős szerkesztő Zsiga Kristóf
A szöveget gondozta Luzsicza István
Tördelőszerkesztő Bornemissza Ádám
A borítót Oláh Mátyás László és Porpáczy Zoltán tervezte
Készült a Pannónia Nyomdában, Budapesten